

ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет фізичного виховання та спорту

Кафедра олімпійського та професійного спорту

Шалар О.Г.

ПРАКТИКУМ З ПЕДАГОГІКИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

навчально-методичний посібник для студентів

напряму підготовки (спеціальності) «Фізичне виховання*»

вищих навчальних закладів

Херсон 2015

УДК

ББК

Схвалено науково-методичною радою ХДУ (протокол № 2 від 16.12.2014)

Рекомендовано до друку Вченою радою ХДУ (протокол № 5 від 22.12.2014)

Шалар О.Г.

Практикум з педагогіки фізичного виховання: Навчально-методичний посібник. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2015. – с.

У навчально-методичному посібнику міститься матеріал для закріплення знань студентів факультету фізичного виховання та спорту за напрямком підготовки «Фізичне виховання*» з педагогіки фізичного виховання, а також формування практичних навичок та вмінь з формування колективу та моральності учнів в процесі занять фізичною культурою.

Посібник призначений для студентів, викладачів педагогіки фізичної культури, слухачів післядипломної освіти, вчителів.

Рецензенти:

Шипко А.Л. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту ХДУ.

Грабовський Ю.А. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики фізичного виховання ХДУ.

ВСТУП

Призначення посібника – забезпечення студентів факультету фізичного виховання та спорту засвоєнням курсу молодшої гілки педагогічної науки «Педагогіки фізичного виховання».

В галузі педагогіки вивчаються шляхи і можливості виховання і всебічного розвитку тих, хто займається фізичними вправами та спортом.

Дана педагогіка має на меті розкрити потенційне багатство різнобічного впливу фізичних вправ на тих, хто займається по їх вихованню і розвитку, а також займається розробкою можливостей успішного здійснення цього процесу в практиці роботи спортивного педагога.

У змісті посібника «Практикум з педагогіки фізичного виховання» здійснений певний підхід до структури і змісту курсу на принципах модульно-блочної системи навчання.

У першому змістовому модулі розкривається дидактичні основи фізичної культури, специфіка діяльності вчителя, проблеми активізації учнів на уроці фізичної культури тощо.

Другий змістовий модуль присвячений особливостям виховання учнів в процесі занять фізичною культурою, формуванню колективу, моральності учнів, вихованню учнів з відхиленням від норм поведінки тощо.

Кожен змістовий модуль складається із навчальних модулів та блоків-завдань, які можуть легко доповнюватися і змінюватися. Навчальний модуль містить в собі 4 блоки-завдання: 1) оглядово-установчу лекцію; 2) індивідуальну самостійну роботу (розширений зміст теми, що вивчається) на основі якої готується виступ на семінар, доповідь, участь у віртуальному форумі тощо; 3) творчі завдання або науково-дослідну роботу (педагогічні ситуації і їх рішення, або проведення мікродослідження у вигляді самотестування або тестування друзів та близьких людей за певними психологічними аспектами); 4) блок контролю (контрольні запитання лекції та питання теоретичного тесту за темою, що вивчається).

Викладений у посібнику курс міцно пов'язаний із дисципліною «Психологія фізичного виховання», де окрім розкриття психологічних характеристик учнів представлений найважливіший аспект діяльності вчителя – це педагогічне спілкування та побудова міжособистісних взаємин у фізичному вихованні та спорті.

Структуру і зміст навчального посібника «Практикум з педагогіки фізичного виховання» можна використовувати для побудови віртуального (дистанційного) навчання студентів.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І

«ДИДАКТИКА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ»

Модуль 1. «Предмет та завдання педагогіки фізичного виховання»

Блок-завдання 1. Оглядово-установча лекція 1.

а) Ознайомтеся з метою лекції, її проблемою, провідною ідеєю, основними поняттями теми, рекомендованою літературою

б) Уважно перечитайте текст лекції

Мета: Розкрити сутність педагогіки фізичної культури та джерела її виникнення, специфіку методів науково-педагогічних досліджень.

Основна проблема: правильно визначити вчителю фізичної культури зміст, закономірності, механізми і специфіку педагогічного процесу з формування особистості в умовах занять фізичними вправами і спортивною діяльністю.

Провідна ідея: перетворити педагогічні знання конкретно до діяльності тренера, керівника спортивних секцій.

План:

1. Сутність педагогіки фізичної культури, її предмет і завдання
2. Джерела та причини виникнення педагогіки фізичної культури
3. Методи науково-педагогічних досліджень

Обрані методи: лекція-бесіда, системно-структурний аналіз

Обладнання: логічно-структурні схеми

Основні поняття теми: педагогіка фізичної культури, педагогіка фізичного виховання, педагогіка спорту, козацька педагогіка, методи досліджень.

Текст лекції 1 «Предмет та завдання педагогіки фізичного виховання»

1.1. Сутність педагогіки фізичної культури, її предмет і завдання

Існує два змістовних тлумачення терміну «фізична культура» (ФК) – широкому та вузькому сенсі цих слів. В широкому розумінні ФК є «органічною частиною культури суспільства та особистості; це раціональне використання людиною рухової діяльності в якості фактору оптимізації свого

стану і розвитку, фізичної підготовки до життєвої практики». Спорт є природною частиною цієї культури.

У другому, вузькому тлумаченні ФК характеризує базовий рівень фізичної підготовленості підростаючого покоління, а саме – шкільну ФК (фізкультуру), суттєвим чином впливаючи на фізичний розвиток всіх дітей, що спричинено обов'язковістю шкільної освіти. Спорт в це визначення не входить, він займає самостійне місце, маючи в своїй основі змагально-ігрову діяльність.

Педагогіка фізичної культури (ФК) – це досить молода наука, що розвивається, та зміст якої знаходиться в стані пошуку і становлення. ***Педагогіка фізичної культури – це наука, що вивчає мету, зміст, закономірності виховання (освіти і навчання) при заняттях фізичними вправами і спортом та керування цим процесом.***

Педагогіка фізичної культури складається із двох головних розділів: *педагогіки фізичного виховання та педагогіки спорту*. Однак без знання психолого-педагогічних особливостей учнів (юних спортсменів) стає неможливим процес навчання, виховання та тренування молоді, яка є об'єктом діяльності та суб'єктом пізнання тренера-викладача з фізичної культури.

Предметом педагогіки фізичної культури є вивчення змісту, закономірностей, механізмів і специфіки педагогічного процесу з формування особистості в умовах занять фізичними вправами і спортивною діяльністю.

Об'єктом служить сама спортивна діяльність і людина, що займається нею, - його навчання, розвиток і досягнення високих особистих спортивних результатів.

Головна мета педагогіки фізичного виховання та спорту: *перетворити педагогічні знання конкретно до діяльності тренера, керівника спортивних секцій.*

Завдання педагогіки фізичної культури наступні:

1. Виявлення місця та закономірних зв'язків фізичного виховання та спорту з загальним процесом виховання в суспільстві.
2. Розробка методів наукового дослідження у фізичній культурі.
3. Вивчення, розробка і впровадження в практику даних суміжних наук щодо різного рівня занять фізичною культурою.
4. Вивчення та узагальнення досвіду роботи ведучих спеціалістів, вчителів фізичної культури і тренерів з метою збагачення педагогіки ФК находженням нових, більш ефективних шляхів щодо досягнення спортивних і виховних результатів.
5. Розробка змісту і методів гармонізації взаємовідношень тих, хто займаються фізичною культурою на основі взаємодопомоги, співпраці і перейманням взаємних успіхів.
6. Находження оптимального співвідношення між вимогою до гармонійного розвитку тіла спортсмена і необхідністю деякого відхилення від цієї вимоги для досягнення успіху у обраному виді спорту.
7. Впровадження положень педагогіки ФК в практику навчально-виховного процесу в конкретних видах спорту і для кожного із заданих рівнів спортивної майстерності.
8. Визначення змісту і методики підготовки спеціалістів у вузах фізичної культури.

Кожен раз, ставлячи нове складне педагогічне завдання, спортивний педагог повинен *оцінити ситуацію*, що склалася і у відповідності з нею обрати найбільш ефективні *засоби, принципи і методи* для її вирішення.

Це творчий процес, що вимагає ґрунтовних суміжних з педагогікою знань та оволодіння методами педагогічної діагностики. Тобто варто знати людську природу і вміло застосовувати ці знання у кожному конкретному випадку.

1.2. Джерела та причини виникнення педагогіки фізичної культури

Дана педагогіка, що отримала спочатку назву «Педагогіка спорту», як самостійна галузь наукових знань починає інтенсивно розвиватися за

кордоном в кінці 60-х і особливо 70-х років минулого століття в Німеччині, Польщі, США, Швейцарії, Швеції, Японії, з'явилася значна кількість публікацій за цими проблемами. В деяких західноєвропейських країнах були створені кафедри спортивної педагогіки. Наприклад у Німеччині та Швейцарії. В 1975 р. створений Міжнародний комітет з педагогіки спорту.

Яскравою сторінкою історії українського народу був визвольний рух, який покликав до життя унікальне явище не лише східнослов'янської, а й світової культури – **козацьку педагогіку**. Остання якнайтісніше пов'язана з матеріальною та духовною сферами, творцями яких було українське козацтво.

Козацька педагогіка – це частина народної педагогіки, яка формувала підростаюче покоління українців як вірних синів рідної землі. **Українська козацька система виховання** – глибоке самобутнє явище, аналогів якій не було в світі. Вона *мала декілька ступенів: дошкільне, родинне та родинно-шкільне виховання*, яке перш за все утверджувало високий статус батьківської і материнської народної козацької педагогіки.

Вже в цей період специфічною була роль батька: він цілеспрямовано займався загартуванням дітей, готував їх до подолання життєвих труднощів, здійснював військово-спортивне виховання.

Відомо, що в січових і козацьких школах перехід від букваря до часослова супроводжувався народними дитячими забавами, іграми, різноманітними фізичними вправами.

Таким чином, в Україні сформувались досить ефективні фізичні вправи та ігри, що сприяли фізичному, моральному й естетичному вихованню дітей та молоді.

По ходу посилення гуманітарних тенденцій у нашому суспільстві стало очевидним, що теорія фізичної культури як прикладна наука не забезпечує повного розкриття того виховного потенціалу, яким володіє спорт в галузі підготовки людини до життя. Тому виникла потреба одночасно з наукою ТМФК і поки ще паралельно з нею розробляти питання виховання через спорт з метою повноцінної соціалізації людини в після спортивний період його життя.

Поступово «Педагогіка спорту» стверджувалася як самостійна гілка професійної педагогіки. У 2005 р. вона була введена у навчальні плани вузів фізичної культури як обов'язковий навчальний предмет під назвою «Педагогіка фізичного виховання та спорту».

Основні *причини виникнення педагогіки фізичної культури наступні (за Б.А. Карпушиним, 2013):*

- *наявність об'ємного матеріалу, що потребує системного виділення головних положень, які характеризують формування особистості через спортивну діяльність;*
- *виникнення реальної, а не декларованої підготовки через фізичні вправи та спорт до життя та праці (наприклад, тривалі трудові дні, тижні у торгівлі, транспорті, сільському господарстві тощо; Врадіївські трагічні події спонукали дівчат до курсів і секцій фізичної самооборони);*
- *заміна догматичного характеру викладання на прагнення розвитку самостійних пізнавальних можливостей учнів, що було неможливим в умовах тоталітарного устрою;*
- *посилення освітньої спрямованості навчання завдяки використанню засобів і методів, що здобуті в загальній педагогіці (наприклад, освітньо-рефлекторна спрямованість навчання учнів фізичних вправ на уроках фізичної культури);*
- *чітке виявлення діалектичного (розвивального, якісного) впливу фізичних вправ і спорту на формування моральності і впливу на здоров'я учнів, що вже не може вирішуватися в межах тих наук, що склалися в спорті;*
- *зростаюча та економічна роль самого спорту, поява нових видів, в тому числі із підвищеною небезпекою травматизму, здороження всього процесу підготовки в спорті.*

1.3. Методи науково-педагогічних досліджень

Всебічне вивчення своїх підопічних – галузь серйозної турботи спортивного педагога, і не тільки при першому знайомстві з новим складом групи. Зміни в середі вихованців відбуваються постійно: діти дорослішають, збагачується їх життєвий досвід, вони пізнають нове і щось забувають, з'являються нові риси у взаємовідносинах, нарешті, на кожному занятті виникають свої поведінкові нюанси. Для діагностики їх стану застосовують методи педагогічного дослідження.

Існує значна кількість методів наукового педагогічного дослідження. До таких методів відносяться: ***вивчення документації; відомості, що***

отримані від компетентних осіб (експертна оцінка), спостереження, бесіда, опитування, анкетування, самооцінка, створення педагогічної ситуації діагностичного характеру, педагогічний експеримент.

Достовірність отриманих результатів забезпечує тільки сукупне використання декількох методів.

Вивчення документації. Основним джерелом знань є журнал класу, де існують відомості про кількість учнів, за батьків, номер домашнього телефону. Поточні оцінки учня можуть характеризувати його сумлінність, рівень інтелекту, інтерес до окремих предметів, що можна використовувати у виховних цілях при виборі методів впливу. Корисно ознайомитися з планом виховної роботи класного керівника, з робочою програмою вчителя фізичної культури, протоколами шкільних змагань і іншої документації роботи ради фізкультури.

Відомості, що отримані від компетентних осіб (експертна оцінка). Це адміністрація школи, вчителя, запрошений тренер, психолог, лікар школи та медична сестра.

Спостереження за учнями класу можна проводити на уроках, під час перерви, при переміщенні їх зі школи. Крім уроків фізичної культури має сенс провести декілька спостережень на загальноосвітніх уроках щодо отримання додаткових характеристик учнів.

Бесіда, як і інші мовні і письмові опитування, потребують попереднє осмислення педагогом завдання – що саме у підопічних варто взяти і як цього досягти, тобто спланувати зміст і методику їх проведення.

Самооцінка учнем його особистісних якостей і частоти або кількості їх прояву допомагає йому як би подивитися на себе зі сторони – очами іншої людини – і оцінити свої плюси та мінуси. Результати самооцінки разом з іншими отриманими раніше відомостями за учнів, допомагають педагогу з більшою цілеспрямованістю спонукати кожного з них до самовиховання.

Соціометрія (від лат. *societas* – суспільство і *метрія* – вимір) – метод вивчення міжособистісних відносин в первинному колективі і в інших малих групах. Але це характеризує тільки зовнішню сторону взаємовідносин, а для продуктивної організації виховного процесу необхідно мотиви цих міжособистісних

відношень. Отже, якщо є впевненість у відвертості відповідей, до питання «з ким?» додається – «чому?». За відсутності такої впевненості варто використовувати інші методи дослідження: спостереження, бесіда, створення педагогічної ситуації тощо.

Створення педагогічної ситуації діагностичного характеру. У вигляді прохання педагог дає якесь завдання, що вимагає індивідуальне або групове виконання, а виконавців не називають. Віддавши розпорядження, педагог відвертається, роблячи вид, що займається якоюсь справою, потаємно спостерігаючи за реакцією учнів, отримуючи таким чином необхідні йому відомості за групові відносини і поведінці окремих дітей.

Педагогічний експеримент коректуючого характеру. Педагог висуває припущення – гіпотезу – здійснення певного завдання завдяки використанню відповідних педагогічних засобів і методів, розробляє зміст дослідної перевірки гіпотези шляхом проведення природного формуючого експерименту. У даному випадку експеримент, як і інші методи дослідження, що розглядалися, спрямований на вирішення приватних завдань по корекції дій вихованців, які заважають проведенню навчально-виховному процесу.

Блок-завдання 2. Індивідуальна самотійна робота

а) Самостійно опрацюйте наступні запитання:

- 1) Основні поняття предмета педагогіки фізичної культури (виховання, розвиток) [1, с.16-18].
- 2) Основні поняття предмета педагогіки фізичної культури (навчання, освіта, виховання) [1, с.18-19].
- 3) Методи педагогічного дослідження (вивчення документації, відомості від компетентних осіб) [1, с.25-26].
- 4) Методи дослідження педагогічних проблем фізичної культури (спостереження, бесіда) [1, с.27-28].
- 5) Методи дослідження педагогічних проблем фізичної культури (самооцінка, соціометрія) [1, с.28-29].
- 6) Методи дослідження педагогічних проблем фізичної культури (побудова педагогічної ситуації, педагогічний експеримент, додаток 2 – анкета 1) [1, с.29].
- 7) Методи дослідження педагогічних проблем спорту (практичні методи) [4, с.12-13].
- 8) Методи дослідження педагогічних проблем спорту (теоретичні методи) [4, с.14].

Рекомендована література:

1. Карпушин Б.А. Педагогика физической культуры: учебник / Б.А. Карпушин. – М.: Советский спорт, 2013. – 300 с.
2. Педагогика физической культуры и спорта: учебник / под ред. С.Д. Неверковича. – М.: Физическая культура, 2006. – 528 с.
3. Традиції фізичної культури в Україні: Зб. наук. статей / За заг. ред.. С.В. Кириленко, В.А. Старкова, А.В. Цьося. – К.: ІЗМН, 1997. – 248 с.
4. Педагогика спорта /Тер-Ованесян А.А., Тер-Ованесян И.А.- К.: Здоров'я, 1986.- 208 с.

б) Виконайте індивідуальне завдання на вибір (1-3 бали):

1. Підготувати виступ, доповідь, реферат із теми;
2. Написати тези, статтю, есе;
3. Виступ на науково-практичній конференції.

Блок-завдання 3. Творчі завдання

1. Проаналізуйте педагогічні ситуації з погляду прояву в них якостей та умінь учителя-вихователя

Ситуація 1. У педагогічних колах та сім'ях не припиняється дискусія щодо запровадження в загальноосвітніх закладах, у кожних класах єдиної спортивної форми. Прихильники цього аргументують свої думки передусім з погляду ефективного її впливу на естетичне виховання школярів.

Висловіть свою думку.

а) намір запровадити у всіх школах, класах єдину спортивну форму – це відгомін тенденцій авторитарної, казарменної педагогіки;

б) одяг – це своєрідна форма, яка відображає морально-етичний зміст кожної особистості. Кожен школяр – це неповторна особистість. То ж нехай і в одязі зберігається ця неповторність;

в) єдина спортивна форма, безперечно, прикрашає не лише окремого учня, а й колектив (команду) у цілому. Вона дисциплінує особистість, ефективно впливає на формування в учнів естетичних смаків;

г) правильної відповіді немає.

Ситуація 2. Два хлопчики побилися на перерві. На початку уроку один хлопчик сидить і усміхається (мабуть, він задоволений своєю перемогою),

другий – плаче. Вчитель з'ясував, що відбулося, хто винний у бійці. Винного (того, який усміхався) карати не став, а хлопчику, який плакав, сказала: «Василь, ти у нас такий красень і плачеш!» Цю фразу вчитель повторив кілька разів, поки Василь не став усміхатися і забув про бійку.

Завдання. Проаналізуйте ситуацію. На які педагогічні принципи спирався вчитель у своїх діях? Які висновки могли зробити учні?

Ситуація 3. Пройшло 20 хвилин від початку уроку, учень входить до спортивної зали без дозволу, без вибачень, спокійно займає місце на волейбольному майданчику, виштовхуючи одного з гравців. Учитель нічого не кажучи, продовжує вести урок (відбувається це не вперше, але розмови на цю тему з учнем і вчителем не було ні тоді, ні зараз).

Завдання. Проаналізуйте ситуацію, спрогнозуйте подальшу поведінку учня. Які помилки на, ваш погляд, допустив учитель? Дайте свої пропозиції щодо виходу з цієї ситуації.

4.Блок контролю

а) Дайте відповідь на контрольні запитання лекції:

1. Надайте визначення педагогіки фізичної культури.
2. Розкрийте мету та завдання педагогіки фізичної культури.
3. Із чого складалася українська козацька система виховання?
4. Розкрийте причини виникнення педагогіки фізичної культури.
5. Надайте характеристику методам наукового педагогічного дослідження.

б) Дайте відповідь на питання тесту:

Варіант №1. Тема „Предмет та завдання педагогіки фізичного виховання”

1. Підберіть відповідь з правильним визначенням «педагогіка фізичної культури»:

- а) педагогіка фізичної культури – це органічна частина культури суспільства та особистості;
- б) педагогіка фізичної культури – це наука, що вивчає мету, зміст, закономірності виховання (освіти і навчання) при заняттях фізичними вправами і спортом та керування цим процесом;

в) педагогіка фізичної культури – це раціональне використання людиною рухової діяльності в якості фактору оптимізації свого стану і розвитку, фізичної підготовки до життєвої практики;

г) педагогіка фізичної культури це наука – це наука, що вивчає базовий рівень фізичної підготовленості підростаючого покоління;

2. Українська козацька система виховання мала декілька ступенів:

а) шкільне, позашкільне, військове;

б) домашнє, шкільне, вище;

в) шкільне, екстернатне, військове;

г) дошкільне, родинне та родинно-шкільне виховання;

3. Метод вивчення міжособистісних відносин в первинному колективі і в інших малих групах називається:

а) спостереження;

б) педагогічний експеримент;

в) соціометрія;

г) самооцінка.

Модуль 2. «Специфіка діяльності вчителя фізичної культури»

Блок-завдання 1. Оглядово-установча лекція 2.

а) Ознайомтеся з метою лекції, її проблемою, провідною ідеєю, основними поняттями теми, рекомендованою літературою

б) Уважно перечитайте текст лекції

Мета: Ознайомити із специфікою діяльності й особистості учителя фізичної культури.

Основна проблема: Учитель має справу з постійно мінливою ситуацією навчання і виховання, що визначається уважністю учнів, їх відношенням до навчального матеріалу, взаєминами між вчителем і учнями, а також між самими школярами тощо

Провідна ідея: Педагогічна діяльність вчителя фізичної культури являє собою безупинне рішення педагогічних завдань

План:

1. Поняття про діяльність і її етапи.
2. Загальні цілі, завдання і функції учителя фізичної культури.
3. Умови діяльності учителя фізичної культури.

Обрані методи: Проблемна лекція, лекція з елементами дискусії, теоретичний аналіз та синтез, моделювання.

Обладнання: Схеми, відеофільми.

Основні поняття теми: діяльність, функції вчителя, умови діяльності, педагогічна спрямованість.

Рекомендована література:

1. Карпушин Б.А. Педагогика физической культуры: учебник / Б.А. Карпушин. – М.: Советский спорт, 2013. – 300 с.
2. Педагогика физической культуры и спорта: учебник / под ред. С.Д. Неверковича. – М.: Физическая культура, 2006. – 528 с.
3. Традиції фізичної культури в Україні: Зб. наук. статей / За заг. ред. С.В. Кириленко, В.А. Старкова, А.В. Цьося. – К.: ІЗМН, 1997. – 248 с.
4. Педагогика спорта /Тер-Ованесян А.А., Тер-Ованесян И.А.- К.: Здоров'я, 1986.- 208 с.

Текст лекції 2 «Специфіка діяльності вчителя фізичної культури»

2.1. Поняття про діяльність та її етапи

Діяльність – це регульована свідомістю психологічна і рухова активність людини, викликана соціально значимими мотивами.

Не всяка активність людини може бути названа діяльністю. Праця, навчання, заняття спортом, суспільна робота відносяться до різних видів діяльності.

Незалежно від виду діяльності її компонентний склад, як правило, однаковий. Крім *мотиваційного*, виділяють *перцептивний* компонент, зв'язаний з *відчуттями і сприйняттями* (наприклад, спостереження за учнями); *мнемічний*, зв'язаний із *запам'ятовуванням і відтворенням інформації*; *розумовий*, зв'язаний з *вирішенням* виникаючих по ходу діяльності завдань; *імажинітивний*, зв'язаний з *уявою, із придумуванням нових вправ*; *руховий*, зв'язаний, наприклад, з *показом фізичних вправ*.

Діяльність здійснюється в декілька етапів: *підготовка, виконання плану й оцінка досягнутого*.

Підготовчий етап полягає в *постановці мети і завдань, у створенні орієнтованої основи діяльності (з'ясування умов, у яких буде здійснюватися діяльність: ситуація, засоби досягнення мети), у розробці плану досягнення мети і виборі способів її досягнення, створення умов для успішного здійснення діяльності, психологічне настроювання учителя фізичної культури на урок*. Великий обсяг роботи, виконуваної на цьому етапі, є однією з особливостей діяльності учителя фізичної культури.

Виконавчий етап зв'язаний із *практичною реалізацією наміченого; контролем за діями учнів, за своєю поведінкою; з подоланням труднощів, що виникають по ходу уроку; з коректуванням плану уроку в зв'язку зі змінами ситуації*. Цей етап характеризується психічною напруженістю вчителя, зумовлюваною постійним розподілом і переключенням уваги.

Оціночно-коректувальний етап зв'язаний з *оцінкою досягнутого, з виявленням причин невдач на уроці і з внесенням*

корекції в план діяльності при її повторному виконанні. Цей етап діяльності жадає від учителя ретельного аналізу проведеного уроку, узагальнення окремих розрізнених фактів, пошуку відповіді на виникаючі питання...

2.2. Загальні цілі, завдання і функції учителя фізичної культури

Мета фізичного виховання – сприяти формуванню гармонічно розвинутої особистості, у якій здоровий дух сполучається зі здоровим тілом. Ця мета досягається в процесі навчання і виховання учнів і конкретизується в загальних завданнях: освітніх, виховних і оздоровчих.

Досвідчені вчителі...основною метою фізичного виховання в школі вважають виховання здорового, фізично розвинутого покоління...

Педагогічна діяльність, як вважає Н.В. Кузьміна, являє собою безупинне вирішення педагогічних завдань..... Учитель має справу з постійно мінливою ситуацією навчання і виховання, що визначається уважністю учнів, їх відношенням до навчального матеріалу, взаєминами між вчителем і учнями, у також між самими школярами і т.д.

Рішення педагогічного завдання проходить через ряд *етапів*: 1) аналіз педагогічної ситуації, 2) висування гіпотез про можливі способи досягнення мети, 3) прогностична оцінка цих способів і вибір кращого, 4) реалізація прийнятого рішення, 5) аналіз досягнутого результату і зіставлення його з тим, що планувався.

Педагогічна ситуація – це реальна в даний момент обставина навчально-виховної діяльності вчителя. ...Його діяльність часто регламентується певним часом, ...він має справу з групами учнів і повинний оцінити як групову, так і індивідуальну реакцію учнів на ситуацію, що виникла...

Педагогічна ситуація містить у собі рівень підготовленості учнів даного класу, їх відношення до фізичної культури взагалі і до уроку фізичної культури зокрема, взаємини між вчителем і класом, взаємини між учнями, матеріальне забезпечення уроку, погодні умови (при заняттях на повітрі) і інші моменти.

Проаналізувавши ці дані, учитель висуває ряд *гіпотез* про можливі способи вирішення педагогічного завдання в сформованій ситуації...

Далі починається *прогностична оцінка* висунутих способів досягнення мети з обліком сильних і слабких місць...Розробляється конкретний план рішення даного педагогічного завдання...

Подальша управлінська діяльність учителя спрямована на *практичне втілення в життя* створеного їм плану. Після здійснення програми вчитель обов'язково повинний провести *аналіз досягнутого результату*, виявити причини невдачі, якщо вона мала місце...Вирішуючи педагогічні завдання, учитель накопичує досвід, що обумовлює його педагогічну майстерність.

Вирішення завдань, що стоять перед учителем фізичної **культури**, *обумовлює* розмаїття виконуваних їм функцій: *проектувальних; управлінсько-організаційних; таких, що прогностично орієнтують; освітньо-просвітницьких; виховних; адміністративно-господарських; таких, які визначають різні сторони педагогічної діяльності.*

Проектувальні функції зводяться до поточного (конспект уроку) планування заходів щодо фізичного виховання учнів, навчальних навантажень, досягнень школярами певних результатів. При цьому вчитель повинний контролювати темпи розвитку школярів і з урахуванням одержуваних результатів вносити виправлення у свої плани.

Управлінсько-організаційні функції учителя фізичної культури проявляються в практичній організації уроку і занять спортивних секцій, в організації шкільних спортивних змагань, у створенні фізкультурного активу школи і керуванні їм і т.д.

Функція, що *прогностично орієнтує*, полягає у виявленні в учнів здібностей і схильностей і з обліком останніх - у допомозі учням з вибором професії, визначенням життєвого шляху.

Освітньо-просвітницькі функції полягають у передачі учням знань і умінь, зв'язаних з виконанням фізичних вправ, з роллю фізичних і психічних якостей у трудовій діяльності, службі в армії, що розвиваються з їхньою допомогою, а також у поясненні значення здорового способу життя для гарного самопочуття високої працездатності...

Виховні функції вчителя складаються у формуванні морально вихованої особистості школяра, відданого своєму колективу, патріота.

Адміністративно-господарські функції учителя фізичної культури дуже різноманітні і спрямовані на матеріальне забезпечення процесу фізичного виховання на уроках і в позакласній роботі. Це й придбання і ремонт спортивного устаткування, створення і благоустрій пришкольних спортивних площадок, забезпечення туристичних походів і багато чого іншого...

2.3. Умови діяльності учителя фізичної культури

Діяльність учителя фізичної культури протікає в специфічних у порівнянні з діяльністю інших вчителів **умовах**. Можна виділити три групи цих **умов**: 1) *психічна напруженість*, 2) *фізичне навантаження* і 3) *зовнішньосередові фактори, пов'язані з проведенням занять на повітрі*.

За класифікацією, прийнятою в психології праці, роботу учителя фізичної культури можна віднести до четвертої групи психічної напруженості по основних характеристиках діяльності...

Додатковими **факторами** психічної напруги вчителя є також *необхідність переключення з однієї вікової групи на іншу* (зміна ролей, які вчитель як актор грає в різних класах, з огляду на психологію дітей різного віку), *велике навантаження на мовний апарат і голосові зв'язки* (команди повинні подаватися чітко, голосно – «командним голосом», часто на тлі шуму, створюваного учнями при виконанні вправ)...

...Особливістю **умов** діяльності вчителя фізичної культури є необхідність показувати фізичні вправи і страхувати учнів при виконанні ними фізичних вправ, а також пересуватися разом з учнями при заняттях на повітрі, у походах і т.д. Це створює велике фізичне навантаження для учителя фізичної культури (навантаження на розгиначі ніг і спини – весь день на ногах)...

Утрата з віком фізичних кондицій змушує вчителя при показі вправи зайво напружуватися, у результаті чого страждає естетична сторона показуваної вправи, зникають легкість і невимушеність її виконання...Учитель постійно повинний підтримувати свою фізичну підготовленість, що знову таки приводить до збільшення фізичного навантаження.

Блок-завдання 2. Індивідуальна самотійна робота

а) Самостійно опрацюйте наступні запитання:

1. Педагогічна спрямованість особистості учителя фізичної культури

Майстерність вчителя фізичної культури базується на чотирьох компонентах: педагогічній спрямованості, знаннях. Уміннях та професійно важливих якостях, а також на інтегральній характеристиці цих компонентів – авторитеті.

Педагогічна спрямованість – це стійке прагнення людини займатися педагогічною діяльністю. Структура педагогічної спрямованості учителя фізичної культури формується на базі двох мотиваційних утворень – так називаної «любові до дітей» і інтересу до фізичної культури.

Любов до дітей. ...Коли про неї говорять, швидше всього мають на увазі чуйне й уважне ставлення до кожної дитини, у тому числі і до тих, хто своєю поведінкою і успішністю доставляють учителю засмучення. Це наявність почуття задоволення, радості від спілкування з дітьми, від проникнення у своєрідний дитячий світ, психологію дитини...Любов до дітей перетвориться в *інтерес до роботи з дітьми*, у бажання зробити їх освіченими, розвитими фізично і духовно.

Інтерес до фізичної культури є другим основним мотивом, що формує педагогічну спрямованість учителя фізичної культури. Спортивна спрямованість юнаків і дівчат, що займаються спортом, повинна спонукати інтерес до фізкультурно-педагогічної діяльності, бажання зробити сильними, бадьорими, здоровими інших людей, зокрема дітей.

Спрямованість учителя фізичної культури на свою роботу виражається в захопленості нею. Вона стає змістом його життя. Це приводить до двох наслідків: 1) *любов до своєї справи змушує вчителя постійно удосконалювати свою майстерність, цікавитися роботою своїх колег, надавати їм допомогу, самому вибирати корисне для своєї роботи, тобто бути активним творчим працівником;* 2) *учні, якщо відчують, що заняття*

з ними є для вчителя не важким обов'язком, а задоволенням, відповідають йому взаємністю.

...Для вчителя-майстра незадоволеність (проведеним уроком, застосованими виховними впливами на учнів, досягнутими результатами...) служить стимулом для постійного удосконалювання, у той час як для вчителя, що не володіє майстерністю, що не має яскраво вираженої педагогічної спрямованості, незадоволеність дрібницями є джерелом розчарування в професії вчителя.

2. Знання (ерудиція) учителя фізичної культури

Знання є одним з факторів, що визначають можливості вчителя в його педагогічній діяльності. А.С. Макаренко говорив, що учні простять своїм вчителям і строгість, і сухість, і навіть причепливість, але не простять поганого знання своєї справи...

Ерудиція вчителя фізичної культури складається із *загальних і спеціальних знань*. *Загальні знання* (суспільно-політичні, по літературі, мистецтву, історії та ін.) характеризують світогляд і загальну культуру вчителя. *Спеціальні знання*, необхідні для здійснення учителем фізичної культури своєї фізкультурно-педагогічної діяльності, можна розділити на *психолого-педагогічні, медико-біологічні і фізкультурні*.

Опитування досвідчених учителів фізичної культури показав, що найбільш значимими для їхньої професійної діяльності поряд з *теорією і методикою фізичного виховання* є *психологія і фізіологія*. Слабка ж ерудованість у суспільствознавчих, мистецтвознавчих і других питаннях може привести до втрати вчителем авторитету в очах учнів...

Знання повинні здобуватися не тільки з книг і журналів, з лекцій і бесід з іншими вчителями. Надзвичайно важливі знання, що здобуваються учителем фізичної культури в процесі вивчення своїх учнів: їх характеру, здібностей, схильностей, рівня фізичного розвитку..... Важливі і знання, які вчитель фізичної культури здобуває в процесі своєї фізкультурно-педагогічної діяльності, *при аналізі своєї роботи, при узагальненні одержуваних даних*. Це додає всієї діяльності учителя *творчий* характер.

Варто підкреслити таку особливість знань учителя фізичної культури, як *оперативність* (перегляд по телебаченню міжнародних змагань, знання нової техніки, нового спортивного спорядження, перегляд періодичних спортивних видань тощо).

Спеціальні знання, якими володіє учитель фізичної культури, можна розділити на *теоретичні, практичні і методичні*.

Теоретичні знання стосуються історії фізичної культури, закономірностей роботи організму людини, біомеханічних закономірностей рухових дій, принципів виховання і навчання та ін.

Практичні знання учителя фізичної культури стосуються насамперед знань, як *потрібно зробити ту чи іншу вправу*. Це основні знання, що здобуваються студентами факультету фізвиховання на практичних заняттях зі спортивної спеціалізації.

Методичні знання також дають можливість відповісти на запитання, як потрібно зробити, але стосуються вони вже не власного виконання вправи, а виконання його учнями. Це знання того, як *навчити іншого*.

Навчання інших – це спеціальний розділ педагогіки фізичного виховання, методика фізичного виховання, який потрібно опановувати ретельно і терпляче, оскільки досвід власної спортивної діяльності не у всіх і не відразу трансформується в досвід навчання інших.

3. Уміння учителя фізичної культури

Уміння – це *практичне володіння способами виконання окремих дій чи діяльністю в цілому відповідно до правил і мети діяльності*. Уміння вчителя фізичної культури поділяються на *конструктивні, організаторські, комунікативні (включаючи дидактичні й ораторські), гностичні (включаючи перцептивні) рухові (включаючи прикладні)*.

Конструктивні уміння допомагають учителю *конструювати, планувати діяльність*. До них відносяться *уміння відбирати і будувати композиційно навчальний матеріал* (наприклад, скласти комплекс вправ для

розвитку в учнів швидкості реагування чи уважності); *уміння здійснювати перспективне і поточне планування; придбання і ремонт спортивного інвентарю й устаткування; уміння коректувати плани.*

Організаторські уміння зв'язані з реалізацією вчителем намічених планів. Наприклад, учитель може скласти гарний конспект уроку, а сам урок провести погано, тому що не зумів організувати роботу в класі...Учитель повинний уміти організовувати як свою діяльність, так і діяльність учнів. У різних учителів це виходить неоднаково...

Комунікативні уміння зв'язані зі спілкування вчителя з учнями, колегами по роботі, з батьками, шефами. Їх можна розділити на три групи: *власне комунікативні уміння, дидактичні уміння й ораторські уміння.*

Власне комунікативні уміння виражаються в умінні вчителя вступати в контакт із людьми, будувати ділові й індивідуально-емоційні стосунки. Від цих умінь багато в чому залежать організаторські можливості вчителя, зокрема, у встановленні в класі чи в спортивній секції нормального психологічного клімату, у згуртуванні класу, у залученні школярів до занять фізичною культурою в спортивних секціях.

Дидактичні уміння пов'язані з умінням учителя ясно і дохідливо доносити до свідомості учнів навчальний матеріал. Вчителям фізичної культури це вдається не завжди. Часто зустрічаються наступні утруднення: *учитель не знає, що розповісти учням про фізичну вправу; учитель знає, що потрібно розповісти про фізичну вправу, але не вміє це передати; вчитель утруднюється пояснити учню, як потрібно виправити помилку.*

До дидактичних умінь відносяться *уміння керувати увагою класу; уміння прогнозувати* наслідки своїх педагогічних впливів на учнів, здібності учнів і потенціал їх розвитку...; *уміння спонукати інтерес* до свого предмету...

...Учитель повинний оцінювати складність і доступність навчального матеріалу, орієнтуючись не на свої можливості, а на можливості учнів. Тільки тоді він зможе зробити важке – легким, складне – простим, незрозуміле – зрозумілим, спонукати в учнів активну самостійну думку, зуміє передати свою переконливість.

Ораторські уміння необхідні учителю фізичної культури для здійснення насамперед освітньо-просвітньої функції. Для цього вчитель повинний мати велику ерудицію і володіти культурою мови.

Гностичні уміння пов'язані з пізнанням учителем як окремих учнів, так і колективу класу в цілому, з аналізом педагогічних ситуацій і результатів своєї діяльності. Ці уміння базуються на *перцептивних уміннях*, тобто уміннях учителя спостерігати, помічати помилки при виконанні учнями вправ.

Гностичні уміння містять у собі *уміння користатися учбово-методичною і науковою літературою, уміння проводити елементарні дослідження й аналізувати їхні результати*, для того щоб *внести корективи* в методику фізичного розвитку учнів.

Рухові уміння відбивають насамперед техніку виконання учителем фізичних вправ... До них відносяться *навички страховки* учнів при виконанні ними вправ. До рухових умінь відносяться більшість *прикладних навичок* учителя фізичної культури, що виявляються їм при налагодженні спортивного устаткування й інвентарю, у туристичних походах.

Кожне із умінь забезпечує виконання вчителем фізичної культури зразу декілька функцій.

4. Професійно важливі якості учителя фізичної культури

Майстерність учителя фізичної культури багато в чому визначається наявними в нього **якостями**, що додають своєрідність його спілкуванню з учнями, визначають швидкість і ступінь оволодіння їм різними уміннями.

Усі професійно важливі **якості** учителя фізичної культури можна розділити на наступні групи: **світоглядні, моральні, комунікативні** (включаючи педагогічний такт), **вольові, інтелектуальні**, - включаючи *перцептивні, атенційні (якість уваги), мнемічні (якість пам'яті)*, - **рухові (психомоторні)**.

Світогляд учителя мотивує всю його педагогічну діяльність як *служіння своєму народу, державі*, дає міцну основу для *виховання в учнів активної життєвої позиції*.

Відображенням суспільного світогляду вчителя є такі якості, як *почуття відповідальності за майбутнє кожного учня* як активного члена суспільства, *відповідальність за долю суспільства в цілому*. Виховуючи *патріотизм*, учитель фізичної культури повинний сам бути патріотом. Патріотизм – гордість за досягнення вітчизняних спортсменів на міжнародній арені, за досягнення країни в розвитку науки, літератури, мистецтва, масової фізичної культури. Учитель повинний бути *інтернаціоналістом*, розглядати спорт як засіб зміцнення миру і взаєморозуміння між народами.

Моральні якості відбиваються в поведінці. *Моральність, чи мораль*, – це форма суспільної свідомості, що виконує функцію регулювання поведінки людини.

Учитель повинний мати цілий комплекс моральних якостей: *гуманізм, увічливість, чесність, вимогливість, оптимізм* тощо, тому що моральне виховання учнів повинне базуватися не тільки на словесній формі впливу на них, але насамперед *на особистому прикладі*... Учитель – це людина, спеціальністю якого є правильна поведінка.

Важливою моральною якістю вчителя є **педагогічний оптимізм** (за А.С. Макаренка). Він включає *доброту, чуйність учителя, його товариськість і доброзичливість, життєрадісність, почуття гумору, віру в учнів, у досяжності ними поставлених цілей*, навіть якщо ці учні невстигаючі і з відхиленнями в поведінці: віра вчителя змушує й учнів повірити у своє виправлення.

Однією із важливих якостей вчителя є *правдивість*. Учні повинні бути упевнені в ширості намірів і почуттів учителя, що... спілкується з ними...

Однією із ведучих якостей вчителя є *гуманізм*. Гуманне відношення учителя виражається в *інтересі до особистості учня, у прояві до нього співчуття, у наданні йому в разі потреби (у складних життєвих ситуаціях) допомоги радою і справою, у визнанні достоїнств учня, у вимогливості до розвитку учня і формуванню його як особистості*...

...*Справедливість* учителя – це основа довіри дитини до вихователя, але щоб бути справедливим, треба до тонкості знати духовний світ кожної дитини.

Комунікативні якості, до яких відносяться *товариськість, увічливість, доброзичливість* і ряд інших, допомагають учителю встановлювати контакт з учнями в процесі спілкування і тим самим сприяють успіху виховної роботи вчителя. До цих якостей відноситься і педагогічний такт.

Вольові якості мають велике значення для успішної діяльності учителя фізичної культури. До них відносяться *витримка, наполегливість, терплячість, рішучість, сміливість*.

...*Спокій і витримка* вчителя не повинні підмінюватися байдужністю, байдужістю до своєї роботи. Учитель має право і повинний *радіти, гніватися, засмучуватися, ображатися*. Але, навіть обурюючись, він не повинний виходити із себе, втрачати над собою контроль, переходити на грубий і образливий тон.

Велике значення для вчителя фізичної культури мають такі якості, як *спритність* (у ситуаціях потребуючих миттєвого ухвалення рішення) і *вимогливість* (тобто домагатися свого без грубого примусу і погроз...)...

Інтелектуальні якості підкріплюють дидактичні уміння вчителя, допомагають йому знаходити правильні рішення у виховній роботі, обумовлюють ефективність творчості вчителя, пошук їм нових, незвіданих шляхів у вихованні і навчанні учнів. До цих якостей відносять *ясність і логічність мислення, його критичність, уяву, винахідливість, дотепність*. Особливу роль у діяльності учителя фізичної культури грає *оперативність мислення*, що характеризує здатність учителя швидко знаходити оптимальне рішення виникаючих педагогічних завдань, а також *екстраполявання*, тобто передбачення результатів педагогічного впливу на учнів.

Інтелектуальні якості базуються на *перцептивних і атенційних* якостях, що характеризує властивості сприйняття й уваги...

Особливу роль відіграють такі якості, як *розподіл уваги* (одночасно стежити за змістом і формою викладу матеріалу, якістю показуваної вправи, своєю позою, мімікою, ходом, постійно тримати під контролем весь клас) і *мнемічні якості* (швидкість і міцність запам'ятовування). ...Для учителя потрібна гарна *короткочасна пам'ять*, щоб не забути, що він повинний сказати тому чи іншому учню, коли закінчиться виконання вправи чи фрагменту уроку.

Психомоторні якості особливо необхідні вчителю фізичної культури. Багато вправ, які він повинний демонструвати учням, вимагають великої *фізичної сили, гнучкості, швидкості реакції*.

Розподіл професійно важливих якостей учителя фізичної культури на групи не слід сприймати як догму. Мається багато переходів одних якостей в інші, їхнє комплексування, взаємна зумовленість.

5. Авторитет учителя фізичної культури

Авторитетом у будь-якій сфері життя і діяльності називається людина, з думкою якої рахуються, якій прагнуть наслідувати і якій довіряють рішення тих чи інших питань.

Учитель, що користується в учнів *авторитетом*, з виховної точки зору сильно впливає на них. Однак *авторитет* виникає в процесі діяльності вчителя, тому він є не вихідним, первинним, а вторинним компонентом майстерності вчителя.

Авторитет учителя фізичної культури складається з наступних компонентів:

Авторитет професіонала в області фізичної культури і спорту залежить від знань і умінь у цій сфері, а також від спортивного статусу в минулому (спортивного розряду) учителя.

Авторитет віку: учитель має в очах школярів авторитет як старша, більш досвідчена людина.

Авторитет посади, тобто статус учителя як педагога, із усіма правами, які з цього випливають, і обов'язками.

Моральний авторитет як людини; відсутність його може звести нанівець всі інші компоненти авторитету учителя фізкультури.

Молоді вчителі часто намагаються прискорити процес формування авторитету і встають на шлях створення так названого помилкового авторитету, що, за А.С. Макаренка, буває декількох різновидів.

Псевдоавторитет придушення заснований на остраху учня перед учителем. Такі вчителі забувають, що виховання учнів не зводиться до слухняності.

Псевдоавторитет відстані характеризується можливо меншим спілкуванням учителя з учнями. Такі вчителі не враховують, що успіх школярів на уроках, у походах і на змаганнях – це загальний успіх учнів і учителі фізичної культури.

Псевдоавторитет дружби виникає в тому випадку, коли вчитель дозволяє учням звертатися до себе як до товариша-однокласника, тобто зводить взаємини свої з учнями до панібратства.

Псевдоавторитет чванства заснований на хвастошах, підкресленні своїх достоїнств і заслуг у минулому, коли вчитель виступав на змаганнях і займав призові місця чи виконав нормативи майстра спорту тощо.

Псевдоавторитет доброти часто виражається в поступливості вчителя (наприклад, вчитель, під натиском учнів, дозволяє їм грати в баскетбол, замість проходження програмного матеріалу).

Псевдоавторитет резонерства полягає в тому, що вчитель повчає учнів, причому навіть у тих питаннях, у яких він некомпетентний.

Псевдоавторитет педантизму виражається в беззаперечному дотриманні правил, заведеного порядку, інколи не від свідомої дисциплінованості вчителя, а від його бюрократичного керівництва.

Помилковий авторитет може створюватися вчителем і ненавмисно, однак у будь-якому випадку він шкодить вихованню і навчанню учнів.

...Саме вірне рішення, якщо вчитель допустив промах у своїй поведінці, - відкрито, у розумній і тактовній формі визнати перед учнями свою помилку.

6. Динаміка професійної самосвідомості вчителя фізичної культури

Становлення професійної самосвідомості учителів фізичної культури, що знаходить відображення в найважливішому його компоненті – *самооцінці* себе як професіонала, включає два періоди. Перший зв'язаний з навчанням у педагогічному навчальному закладі, другий – із професійною діяльністю вчителів у школі. Кожний з цих періодів має свої етапи.

Період професійної діяльності в школі, за даними С.А. Гараніна, виявляє наступні етапи: *зниження самооцінок професійної майстерності у вчителів-*

стажистів (у порівнянні із самооцінкою студентів-випускників), підвищення самооцінки у вчителів зі стажем від 10 до 30 років і зниження позитивних самооцінок у вчителів зі стажем 30 років і більше, що свідчить про феномен професійного вигорання, що розвивається в них.

Переважає більшість учителів відзначають наявність у себе від 60 до 90% професійно важливих якостей, знань і умінь. Чим більше стаж педагогічної роботи (до 30 років), тим частіше зустрічаються вчителі, що відзначають у себе наявність більш 80% умінь і якостей, необхідних для діяльності учителя фізичної культури. Серед молодих учителів багато тих, хто відзначає в себе менше 60% необхідних умінь і якостей...

7. Критерії ефективності діяльності вчителя фізичної культури

Про успішність своєї роботи учитель фізичної культури може судити за багатьма *критеріями*, у тому числі і психологічними... Розрізняють наступні *критерії* ефективності діяльності:

1. Емоційний відгук учнів на проведені вчителем заняття (захопленість, активність, зосередженість).
2. Задоволеність чи незадоволеність учнів заняттями фізичною культурою на уроці й у спортивних секціях, якими керує вчитель.
3. Відвідуваність уроків і занять у секціях, стабільність складу останніх; кількість дітей, охоплених заняттями фізичною культурою.
4. Соціально-психологічний клімат у класі і спортивних секціях, взаємини між учнями і вчителем.
5. Результати, що досягаються учнями (успішність, зайняті на змаганнях місця, виконання учнями розрядних нормативів).
6. Визнання заслуг шкільного спортивного колективу дирекцією школи, райвно, міськвно та ін.
7. Позитивні зміни особистості учнів: фізкультурні знання, сформовані уміння, змінена в кращу сторону поведінка, сформовані переконання, що відповідають нормам моралі.

8. Бажання багатьох старшокласників стати учителем фізичної культури.

8.Особливості адаптації до професійної діяльності починаючих учителів фізичної культури.

...Швидше протікає *адаптація* у тих, хто *товариський, упевнений у собі*. Вони легко встановлюють гарні взаємини з учнями і педагогічним колективом, за кожну справу беруться з великою енергією...

Швидше адаптуються в школі ті молоді вчителі, що за роки навчання придбали *організаторські якості й уміння*, а також ті, котрим допомагають більш досвідчені колеги...Однак не всяка манера ведення уроків пасує вчителям з різним темпераментом і здібностями. Потрібно переймати прийнятні для себе способи дій, спочатку примірівшись до них і установивши їх ефективність. Таким шляхом молодий учитель сформує в себе стиль діяльності, який відповідає його здібностям і схильностям...

Е.Н. Литвинов відзначає наступні недоліки в роботі молодих учителів фізичної культури:

1. Слабко орієнтуються в доборі навчального матеріалу, не уміють вибирати головне, утруднюються у визначенні обсягу вправ і їхньої спрямованості в залежності від проходження навчальної програми, не завжди враховують можливості учнів, їхню фізичну підготовленість.
2. Часто захоплюються або процесом навчання (таких учителів дві третини), або тренуванням учнів. Перші не вміють правильно підібрати достатню кількість вправ, що підводять, не укладаються в часі, тобто мало встигають зробити за урок...

9.Типові утруднення учителя фізичної культури в педагогічній діяльності.

...Молоді вчителі і студенти-практиканти мають утруднення у *відношеннях з важкими учнями молодшого віку, у проведенні виховної роботи на уроці, в активізації розумової діяльності учнів на уроці, у підтримці*

дисципліни. Молоді учителі мають також труднощі: 1) у річному і поурочному плануванні, 2) у збільшенні моторної щільності уроку, 3) в організації самостійної роботи учнів на уроці, 4) в організації і проведенні шкільних змагань, 5) у відстоюванні своєї точки зору в розмові з адміністраторами школи.

При поясненні **причин** своїх утруднень учителя фізичної культури частіше посилаються на зовнішні фактори: 1) небажання школярів займатися фізичною культурою, 2) недолік спортивного інвентарю, 3) велика наповнюваність класів, 4) одночасність занять хлопчиків і дівчинок, 5) різна фізична підготовленість учнів, 6) відсутність допомоги адміністрації школи, 7) недолік методичної літератури. **Причини**, зв'язані з професійною підготовкою самого вчителя: 1) незнання вікових особливостей дітей, 2) не володіння прийомами активізації розумової діяльності учнів, 3) невміння організувати самостійну діяльність учнів на уроці, 4) невміння спонукувати інтерес та ін., називаються значно рідше. Тим часом половина вчителів навіть не знають, як перебороти труднощі в організаційній роботі й у роботі з важкими школярами, практично не читають методичну літературу і не вивчають досвід передових учителів.

10.Способи підвищення професійної майстерності учителя фізичної культури.

Для того щоб стать майстром-педагогом, учителю фізичної культури потрібно 5-6 років роботи в школі. Однак і в наступні роки продовжується його удосконалювання як професіонала...Майстерність учителя – динамічна характеристика і процес удосконалювання вчителя нескінченний.

Мається декілька способів підвищення майстерності учителем фізичної культури. Один з них складається в *підвищенні кваліфікації на різних курсах, методичних нарадах* тощо. Інший спосіб – *самовдосконалення*, що може здійснюватися декількома шляхами:

1. Відвідування й аналіз уроків, проведених досвідченими вчителями.

2. Підвищення своєї професійної і загальної ерудиції (читання і конспектування спеціальної літератури, узагальнення нових даних і формулювання висновків для своєї педагогічної роботи...)
3. Повсякденний аналіз своєї педагогічної діяльності (наприклад, за допомогою щоденника...)
4. Проведення нескладної дослідницької роботи, що дала би відповідь на цікавлячі вчителі питання, зв'язані з його діяльністю (яка, наприклад, ефективність використаних їм вправ для розвитку сили, який рівень фізичної підготовки класу в цілому й окремих учнів, який з методів ефективніше в тих чи інших конкретних умовах тощо).

... Постійне осмислювання своєї педагогічної діяльності вимагає і постійного відновлення теоретичних даних з області *педагогіки, психології, фізіології, теорії фізичного виховання*. Тільки на цій базі вчитель може бути готовим до перебудови педагогічного процесу, до пошуку нових шляхів і засобів підвищення ефективності фізичного виховання школярів.

...Якщо учитель фізичної культури займається *самопізнанням*, виявляє свої сильні і слабкі сторони, то це допоможе йому навчитися максимально використовувати свої позитивні якості і стримувати прояв негативних.

Можливості вчителя різноманітні. Вони можуть реалізовуватися у виді знань, умінь, якостей, підсилюватися мотивами. У зв'язку з цим і способи досягнення професійної майстерності можуть бути різними...

11. Фактори, що впливають на задоволеність учителя фізичної культури своєю роботою.

Задоволеність характеризує відношення, притому узагальнене і стійке, до чого-небудь, зокрема до уроків фізичної культури як навчального процесу. На відміну від задоволеності **задоволення** – це емоційне переживання якоїсь *однократної події*...Задоволеність і задоволення – поняття різні, хоча без задоволення частими моментами важко розраховувати на загальну задоволеність процесом фізичного виховання і своєю роботою.

Як показано Н.В. Журіним, задоволеність учителів фізичної культури своєю професією і місцем роботи в одних зв'язується в першу чергу з наявною в школі *матеріальною базою*, в інших – з *результатами*, що досягаються в педагогічній діяльності, у *третьох* – із взаєминами з адміністрацією, у *четвертих* – із заробітною платою. Зі збільшенням стажу роботи в школі значимість різних факторів, що впливають на задоволеність місцем роботи, міняється...

У вчителів-чоловіків **задоволеність** місцем роботи обумовлена в першу чергу *заробітною платою*, а у вчителів-жінок – *взаєминами з адміністрацією і з результатами*, що досягаються.

Серед *негативних факторів* учителя відзначають низьку престижність своєю професією, нервово-психічну напруженість праці, наявність у більшості шкіл жіночого вчительського колективу. Задоволені рівнем своєї майстерності менше половини учителів фізичної культури.

12. Методи і правила психолого-педагогічного вивчення особистості школяра учителем фізичної культури.

Скласти правильне уявлення про особистість школяра можна тільки використовуючи різні **методи** – *спостереження, бесіду, анкетування, моделювання визначених ситуацій (природний експеримент), тестування.*

Метод спостереження полягає в цілеспрямованому зборі фактів поведінки і діяльності школяра з метою їх наступного аналізу і тлумачення. Для більшої об'єктивності одержуваних за допомогою спостереження даних воно повинно бути постійним, цілеспрямованим і закінчуватися науковим поясненням психологічної природи особливостей поведінки учнів, що спостерігаються, їх діяльності.

Метод бесіди є допоміжним і використовується зі строго визначеними *цільми*: учитель повинний чітко уявляти собі, що він хоче довідатися з бесіди, і відповідно до цього будувати її план.

Метод анкетування може використовуватися вчителем для з'ясування взаємин учнів, для вираховування коефіцієнта згуртованості та ін. З'ясування

соціально-психологічної обстановки в класі зв'язано з методикою соціометрії. Вона заснована за підрахунку числа письмових виборів усіма членами класу того чи іншого учня для спільної діяльності чи проведення дозвілля.

Природний експеримент проводиться в звичних, тобто в реальних, для школярів умовах, але експериментальному впливу піддаються (моделюються) самі умови. Наприклад, учитель фізичної культури для виявлення в школярів морально-вольових якостей моделює в туристичному поході важкі умови.

Метод тестування пов'язаний з виконанням учнями стандартних завдань. Наприклад, вимір стрибучості проводиться за допомогою тесту Абалакова, властивості уваги – за допомогою червоно-чорної таблиці.

При вивченні особистості учня (методом спостереження) учитель фізичної культури повинний дотримуватися наступних правил:

1. *Вивчати учнів треба в природних умовах навчання і виховання.* Однак при цьому процес не повинний бути однобічним: треба не тільки вивчати школяра, виховуючи і навчаючи, але і виховувати, вивчаючи.
2. *Належить насамперед знаходити головні риси школяра, «основні осі і пружини», як говорив А.С. Макаренко.*
3. *Окремі особливості особистості школяра повинні розглядатися на тлі всієї особистості в цілому.* Наприклад, не можна аналізувати наполегливість у відриві від спрямованості особистості школяра, тому що наполегливість може виявлятися і при досягненні негативної мети.
4. *Важливо виявити позитивні риси учня, на які треба спиратися при його вихованні і навчанні (не упускати з виду і негативні риси).*
5. *Учитель не повинний квапитися з оцінками учня, допускаючи упередженість і суб'єктивізм в інтерпретації даних спостереження.* Він повинний пам'ятати, що інтуїція – поганий союзник, коли мова йде про винесення судження про того чи іншого учня.
6. *Важливо розкрити причину прояву негативних рис особистості школяра (наприклад, чому він виявляє упертість – як протест проти грубого з ним поводження чи внаслідок розбещеності).*

7. *Необхідно з'ясувати тенденцію в розвитку тієї чи іншої риси особистості – прогресує вона чи зникає.*
8. *Вивчати школяра потрібно в колективі: тут його поведінка може відрізнятися від тої, яку він демонструє, будучи один. Потрібно установити учнів, що роблять на даного школяра найбільший вплив.*
9. *Для повноцінного вивчення особистості школяра його потрібно спостерігати в різних ситуаціях, планомірно і систематично. Це дає можливість спостерігати ефективність застосованих до нього впливів.*
10. *Необхідно зрозуміти мотиви (спонукальні причини) дій і вчинків учня, тому що зовні подібні дії можуть відбуватися по різних мотивах.*

б) Виконайте індивідуальне завдання на вибір (1-3 бали):

1. Підготувати виступ, доповідь, реферат із теми;
2. Написати тези, статтю, есе;
3. Виступ на науково-практичній конференції.
4. Скласти кросворд із теми

Блок-завдання 3. Науково-дослідна робота

1. Проведіть мікродослідження (самотестування або запропонуйте цей тест (анкету) своїм близьким та друзям).
2. На наступному занятті обґрунтуйте власне дослідження (додатково можете отримати 1-3 бали)

АНКЕТА

„Самооцінка рівня професійної майстерності учителя фізичної культури”

Шановний колего! Оцінити у себе наявність кожного із перерахованих якостей і умінь. Якщо вони проявляються у Вас постійно і Ви вважаєте, що вони у Вас виявлені, поставте знак „+”, якщо яке-небудь із перерахованих якостей і умінь Ви проявляєте рідко, епізодично, не в достатньому ступені, поставте знак „-”.

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ

Зовнішній вид

1. Підтянутий, охайний.

Вміння триматися

1. Зібраний, діловий

2. Зберігаю почуття власної гідності у розмові з начальством.

3. З колегами встановив спокійні ділові відношення.

Моральні якості

- 1.Скромний
- 2.Правдивий.
- 3.Принциповий.
- 4.Ввічливий.
- 5.Добрий, гуманний.

Вольові якості

- 1.Витриманий у конфліктних ситуаціях.
- 2.Винахідливий у неочікуваних і складних ситуаціях.
- 3.Вимогливий до себе та інших.
- 4.Цілеспрямований, наполегливий в проведенні своєї педагогічної лінії.
- 5.Сміливий.
- 6.Рішучий.

Пізнавальні процеси

- 1.Вмію добре концентрувати увагу.
- 2.Вмію добре розподіляти і переключати увагу.
- 3.Вмію логічно міркувати, володію критичністю мислення.
- 4.Винахідливий, швидко опановую сутність справи.
- 5.Володію доброю пам'яттю на обличчя.
- 6.Володію доброю пам'яттю на прізвища, дати.

Фізична підготовка

- 1.Постійно слідкую за своїм фізичним станом.
- 2.Намагаюсь щоденно виконувати фізичні вправи.
- 3.Можу виконати розрядні нормативи.
- 4.Володію достатньо великою силою.
- 5.Володію витривалістю.
- 6.Володію достатньою гнучкістю.
- 7.Із задоволенням ходжу з учнями у туристичні походи.

Педагогічна спрямованість

- 1.Подобається професія учителя фізичної культури, розумію її важливість щодо формування дітей.
- 2.Люблю спілкуватися з дітьми.
- 3.Є намагання передавати свої знання і уміння дітям.
- 4.Мені подобається в школі.
- 5.Переходити на іншу роботу не хочу.

Професійно важливі знання

- 1.Добре знаю методи навчання і виховання.
- 2.Знаю фізіологічні і психологічні особливості дітей різного віку.
- 3.Можу дати психофізіологічне обґрунтування фізичного виховання школярів.
- 4.Вмію оперативно застосовувати свої знання на уроках.
- 5.Чітко уявляю собі, як треба використовувати дидактичні принципи на уроках.
- 6.Спираюсь на міжпредметні зв'язки при поясненні навчального матеріалу.
- 7.Володію достатньою ерудицією: ознайомлений з класичною і сучасною літературою, відвідую музеї і художні виставки, ходжу в театри.
- 8.Прагну до розширення спеціальних знань.
- 9.Читаю спеціальну методичну і наукову літературу з фізичного виховання, конспектую те, що прочитав і випробую на уроках новинки, що сподобалися.
- 10.Намагаюсь бути в курсі найбільш важливих політичних подій у нас в країні та за кордоном.
- 11.Регулярно переглядаю спортивну пресу (газети, журнали).
- 12.Прагну до експериментальної роботи.
- 13.Слідкую за динамікою фізичного розвитку своїх учнів.

Вміння спілкуватися з учнями.

- 1.Проявляю педагогічний такт.
- 2.Ввічливий.
- 3.Вмію розуміти душевний стан учнів.
- 4.Вмію будувати обстановку ділового спілкування.
- 5.Вмію будувати обстановку довіри та інтимного спілкування.
- 6.Легко зав'язую контакти з учнями і колегами.
- 7.Вмію використовувати мовні і немовні засоби спілкування в залежності від обставин.
- 8.Вмію вимірювати тон спілкування: від спокійного до власного та ін.
- 9.Із усіх форм впливу на учнів менш за все користуюсь примусовими.
- 10.Намагаюсь аргументувати кожную свою вимогу до учнів.
- 11.Знаю свої стереотипні помилки в оцінці достоїнств і недоліків учнів, прагну їх не робити.
- 12.Вмію проявляти рівні доброзичливі відношення до всіх учнів.
- 13.Уважний до запитам учнів.
- 14.Частіше хвалю учнів, чим осуджую, знаю, кого можна посварити, а кого можна похвалити.

Культура мови

- 1.Вмію грамотно будувати фрази.
- 2.Роблю правильний наголос в словах.
- 3.Слідкую за тим, щоби не використовувати у мові місцевий діалект.
- 4.Вмію просто розповідати учням за складні закономірності роботи людського організму, законах руху тіла та ін.
- 5.Вмію знайти для пояснення образні і життєві приклади.
- 6.Для виразності мови вмію використовувати інтонацію і тональність, паузи і динаміку звучання голосу.
- 7.Володію великим словарним запасом.
- 8.Володію доброю дикцією.
- 9.Правильно використовую спеціальну термінологію.
- 10.Вмію регулювати темп мови.
- 11.Вмію бути небагатослівним.
- 12.Використовую метод переконання, а не обмежуюся зауваженнями.

Проаналізуйте результати власного дослідження та ознайомте своїх колег та викладача. Самокритично оцініть ті ознаки, які розвинуті у Вас (ваших друзів) недостатньо. Подумайте над тим, що варто зробити, щоб їх покращити.

4.Блок контролю

а) Дайте відповідь на контрольні запитання лекції:

1. Які виділяють компоненти діяльності?
2. Які існують етапи діяльності?
3. Через які етапи здійснюється вирішення педагогічного завдання учителем фізичної культури?
4. Які функції виконує учитель фізичної культури?

5. У чому складається специфіка умов діяльності учителя фізичної культури?

б) Дайте відповідь на питання тесту:

Варіант 2. Тема «Специфіка діяльності вчителя фізичної культури»

1. Діяльність вчителя здійснюється в декілька етапів:

- а) відчуття і сприйняття педагогічної ситуації, показ фізичних вправ;
- б) підготовка, виконання плану й оцінка досягнутого;
- в) запам'ятовування і відтворення інформації та вирішення виникаючих по ходу діяльності завдань;
- г) психічне настроювання на урок, показ фізичних вправ, створення умов для успішного здійснення діяльності.

2. Для вирішення педагогічних завдань вчитель фізичної культури виконує різноманітні функції:

- а) аналіз педагогічної ситуації та висування гіпотези;
- б) прогностична оцінка способів мети і вибір кращого;
- в) проектувальні, організаційні, освітні, виховні, адміністративно-господарські тощо;
- г) мотиваційні, перцептивні, мнемічні, розумові, імажинітивні, рухові.

3. Діяльність учителя фізичної культури протікає в специфічних умовах:

- а) необхідності придбання і ремонту спортивного обладнання та інвентарю;
- б) складності формування фізичних якостей у дітей різних вікових груп;
- в) виборі способів досягнення мети, коректування плану уроку в зв'язку зі зміною ситуації;
- г) психічного напруження, фізичного навантаження, врахуванням зовнішньосередових факторів.

Модуль 3. «Дидактика фізичного виховання»

Блок-завдання 1. Оглядово-установча лекція 3.

а) Ознайомтеся з метою лекції, її проблемою, провідною ідеєю, основними поняттями теми, рекомендованою літературою

б) Уважно перечитайте текст лекції

Мета: Ознайомити із принципами, методами та організаційними формами навчання у фізичній культурі.

Основна проблема: У взаємодії між педагогом і учнями ведуча роль належить спортивному педагогу, який повинен викликати інтерес до матеріалу, що вивчається, доводити його важливість і організувати сам процес засвоєння так, щоби це було цікаво, продуктивно і додавало емоційного задоволення від отриманого результату.

Провідна ідея: Виконання або реалізація кожного із педагогічних принципів конкретизується в правилах навчання, які вказують на умови і особливості здійснення цього процесу, в тому числі в конкретних педагогічних ситуаціях або у окремих його ланках.

План:

1. Основні поняття дидактики та завдання навчання
2. Принципи навчання
3. Методи навчання

Обрані методи: Проблемна лекція, лекція з елементами дискусії, теоретичний аналіз та синтез, моделювання.

Обладнання: Схеми, відеофільми.

Основні поняття теми: навчання, знання, вміння, навичка, урок, тренування, фізична вправа.

Текст лекції 3 «Дидактика фізичного виховання»

3.1. Основні поняття дидактики та завдання навчання

Дидактика фізичного виховання є приватною гілкою загальної дидактики. В ній вивчають зміст та закономірності навчання руховим діям

при заняттях фізичними вправами. Положення загальної дидактики тут набувають свої специфічні особливості в реалізації *принципів* і в застосуванні *методів* і організаційних *форм* навчання.

Дидактика фізичної культури виступає як система керівних, методичних і організаційних положень по відношенню до приватних методик окремих видів фізичної культури, спорту. В свою чергу, приватні методики збагачують і можуть коректувати окремі положення дидактики.

Основні поняття дидактики наступні: ***навчання, знання, вміння, навичка, урок, тренування, фізична вправа.***

Навчання має дві сторони: *викладання* – діяльність педагога щодо передачі знань, умінь та навичок; *учіння* – діяльність учнів щодо їх засвоєння. У цій взаємодії ведуча роль належить спортивному педагогу, який повинен викликати інтерес до матеріалу, що вивчається, доводити його важливість і організовувати сам процес засвоєння так, щоби це було цікаво, продуктивно і додавало емоційного задоволення від отриманого результату. Дотримання цих умов особливо важливо щодо проведення шкільних уроків фізичної культури, так як учні мають неоднаковий рівень підготовленості і різний прояв інтересу до окремих розділів шкільної програми з фізичної культури.

Знання – «достовірна, істинна уява за що-небудь, на відмінну від імовірної (рос. вероятной) думки» (Новый энциклопедический словарь.- М. 2004). Це факти і головним чином їх узагальнення у вигляді понять, суджень, правил, законів, теорем тощо.

Вміння – застосування знань в дії. При виконанні рухової дії увага того, хто виконує, спрямована на правильність власних рухів, їх точність, амплітуду, момент і напрямок прикладання зусиль тощо.

Навичка – автоматизована дія, що закріплена в процесі багатократних повторень. Автоматизм розуміється, як відсутність контролю – рефлексорне виконання дії, подібне колінному рефлексу. У навички контроль з самої дії переноситься на умови, в яких дія виконується, з тим, щоби внести необхідні корективи, якщо умови змінилися. У іншому випадку навичка може стати шкідливою і загрозовою для здоров'я і навіть

життю. Яскравий приклад – ходьба, і потреба вносити до неї корективи при переході з одного рельєфу на інший.

Урок – основна форма організації навчально-виховного процесу у фізичному вихованні. Характеризується постійним складом учнів і часом проведення, а також тривалістю самого заняття.

Тренування – спеціалізований педагогічний процес, побудований на основі системи вправ і спрямований на виховання і удосконалення відповідних здібностей, що обумовлює готовність спортсмена на досягнення найвищих результатів.

Вправа – дія, що виконується щодо придбання і удосконалення певних фізичних якостей, умінь та рухових навичок.

При організації і проведенні навчальних або навчально-тренувальних занять з фізичної культури мають вирішуватися наступні **завдання**:

- *оволодіння спеціальними знаннями в галузі фізичної культури, що забезпечують здоровий спосіб життя і особисту гігієну, знання перспективної цінності дій, що вивчаються і вимог до технічних особливостей їх виконання;*
- *розвиток допитливості і пізнавальних здібностей в галузі фізичної культури шляхом проблемної постановки навчальних завдань і використання частково-пошукових і дослідницьких методів навчання;*
- *оволодіння уміннями і навичками як у обраної спортивної діяльності, так і в широкому діапазоні управління рухами, і умінням орієнтуватися і діяти в просторі, в тому числі при незвичних положеннях свого тіла;*
- *розвиток особистісних властивостей і якостей, що забезпечують успішність навчально-тренувального процесу шляхом реалізації принципу виховую чого навчання;*
- *формування позитивного відношення до навчально-тренувальних занять, потреби в повсякденних систематичних заняттях фізичними вправами і спортом і звички до дотримання здорового способу життя.*

Реалізацію цих завдань здійснюють через *зміст навчання, принципи, методи і організацію навчального процесу.*

3.2. Принципи навчання

У кожному виробничому процесі існують чітко визначені технологічні умови, порушення яких, майже незначне, приводить до погіршення кінцевого результату, до появи браку в роботі. В навчанні технологічні вимоги формуються у вигляді *принципів навчання, або принципів дидактики*, під якими розуміють основні вимоги або положення, якими керуються при обранні змісту, організації і методів навчального процесу.

Виконання або реалізація кожного із *принципів* конкретизується в *правилах навчання, які вказують на умови і особливості здійснення цього процесу*, в тому числі в конкретних педагогічних ситуаціях або у окремих його ланках.

Досконале знання всієї *системи принципів дидактики* і шляхів їх реалізації забезпечує успіх в навчанні, а у випадку невдачі полегшує пошук причин, що їх породили.

Різні автори у підручниках і посібниках приводять неоднакову кількість принципів – за звичай від 7 до 12.

Основні *принципи навчання*, що реалізуються у фізичному вихованні наступні:

- *принцип виховуючого і розвиваючого навчання;*
- *принцип свідомості (зв'язку з життям, з виробництвом);*
- *принцип наочності;*
- *принцип активності (ініціативи і творчості);*
- *принцип доступності (індивідуального підходу);*
- *принцип систематичності і послідовності (наочності, поступовості);*
- *принцип міцності (повторності, циклічності).*

Принцип виховуючого і розвиваючого навчання вимагає, *щоби паралельно із рішенням навчальних завдань навмисно і цілеспрямовано здійснювалося рішення завдань виховання і розвиток пізнавальних сил і здібностей учнів.*

В основі цього принципу лежить педагогічна закономірність, заснована на тому, що людина як особистість формується в процесі реальної діяльності і у взаємодії з іншими людьми.

На заняттях фізичною культурою потреба в рішенні виховних завдань відчувається в значно більшому ступені, ніж на уроках інших навчальних предметів.

Можна виділити три основні причини цього:

- 1) активна рухова діяльність учнів і підвищений у зв'язку з цим емоційний стан, що поєднується з відносною свободою переміщення по залу або спортивному майданчику, вимагає від кожного учня дисциплінованості і саморегуляції поведінки;
- 2) спортивна діяльність моделює в ігровому, а значить, і в декілька умовному вигляді самі складні життєві ситуації і тому містить в собі в потенціальному вигляді можливість вирішення майже кожних виховних завдань;
- 3) спортивна діяльність суперечлива щодо свого впливу на особистість. Поряд з великим позитивним впливом є і серйозна негативна сторона. Елементи суперництва, що притаманні спорту, можуть формувати такі мало привабливі якості, як зайве честолюбство, зазнайство, зневажливе відношення до слабких та інше. Варто застосовувати педагогічні заходи, які нейтралізують несприятливий вплив спорту на особистісні властивості вихованців і посилюють його позитивний вплив.

Виховання здійснюється через методи навчання, організацію навчальної роботи і завдяки впливу особистості самого педагога, причому виховуючий вплив цих факторів проявляється постійно, бажає цього педагог або ні.

Принцип свідомості (зв'язку з життям, з виробництвом) вимагає глибокого і всебічного розуміння і засвоєння матеріалу, що вивчається і на цій основі доцільного застосування його на практиці в реальній дійсності.

У фізичному вихованні при навчанні руховим діям виділяють чотири основних правила реалізації принципу свідомості.

Учень має знати:

1. *Що робити?* Називається дія або повідомляється його цільова установка.
2. *Як це варто робити?* Надається опис структури рухів, вказуються технічні вимоги до його виконання.
3. *Чому дія виконується так, а не інакше?* Обґрунтовуються найбільш важливі елементи техніки виконання, в тому числі з опорою на знання старших

школярів із галузі фізики (механіка), анатомії, біології тощо, розкриваються причинно-наслідкові зв'язки, що існують в руховій діяльності людини.

4. Чому необхідно оволодіти цими знаннями, вміннями, навичками. Для чого і де вони мають бути потрібні?

Принцип наочності вимагає складання у учнів виразне і повне уявлення за предмети, що вивчаються, за дії і явища.

Такою наочністю володіють:

- підвідні вправи – в них виділений який-небудь важливий компонент техніки руху, що вивчається, який кожен учень повинен відчувати на рівні своїх рухових відчуттів і запам'ятати;
- аудіовізуальні засоби (поєднуючи слухові і зорові відчуття) – озвучування темпу, ритму рухів, моменту прикладання зусилля, світло лідирування тощо;
- предметне орієнтування – орієнтири, обмежувачі і регулятори рухів;
- нові уявлення, які можуть будуватися словом, шляхом використання образу, відомого учням, в цьому випадку говорять про мовно-образну наочність (наприклад, при стрибку через коня учні мають швидко відштовхнутися руками. Варто сказати: «Уявіть, що це не кінь, а розпечена до червоного кольору плита»).

Принцип активності (ініціативи і творчості) зазвичай об'єднують з принципом свідомості, вважаючи, що учень розуміючи важливість заданого матеріалу, сам буде прагнути і намагатися його засвоїти.

Активність в руховій діяльності проявляється у подоланні труднощів внутрішнього і зовнішнього характеру – стомлення, монотонності, боязні насмішок тощо. Існує ще активність інтелектуальна і суспільна (соціальна).

Ініціативність – прагнення внести з метою поліпшення які-небудь елементи своїх змін у заданий характер діяльності.

Творчість у даному контексті можна розглядати як більш високий рівень ініціативності – привнесення свого вже в структуру виконання заданого

шляхом його ускладнення або знаходження більш ефективної форми виконання.

***Принцип доступності (індивідуального підходу)** вимагає привести об'єм матеріалу, що вивчається, ступінь його складності і методи навчання у відповідності з віком, підготовленістю і індивідуальними особливостями учнів. Тут передбачається збереження оптимального ступеню складності, що змушує учня напружувати інтелектуальні, духовні і фізичні сили, з тим щоби забезпечити їх розвиток.*

Облегшення або спрощення навчального матеріалу частіше за все застосовують при навчанні учнів молодшого і середнього шкільного віку складним для них руховим діям, однак це не повинно приводити до перекручування розуміння ними основних елементів техніки виконання.

Виконання вимог принципу доступності забезпечує розробку конкретної методики навчання для конкретної рухової дії. При цьому варто керуватися певними правилами, що визначають послідовність в змісті цієї методики:

- від головного до другорядного;
- від простого до складного;
- від загального до приватного;
- від відомого до невідомого;
- від близького до далекого.

При навчанні в галузі фізичної культури дані правила потребують творчого підходу і осмислювання, виходячи із особливостей розвитку і підготовленості учнів, самої рухової дії і завдань навчання.

***Принцип систематичності і послідовності (наочності, поступовості)** вимагає такого розподілу навчального матеріалу у довгочасній перспективі, при якому забезпечується найбільш успішне його засвоєння з установами взаємозв'язків і взаємозалежностей між окремими руховими діями і тактико-технічним його виконанням.*

В загальноосвітній школі подібні вимоги пред'являються до планування, що вказує на послідовність вивчення змісту розділів навчальної програми з фізичної культури, між якими встановлюються взаємозв'язки і взаємозалежності, що забезпечує повноцінний фізичний розвиток учнів і освітній характер самого навчання.

Принцип міцності (повторності, циклічності) вказує на озброєння учнів такими знаннями, вміннями і навичками, яке надовго зберігається в пам'яті, швидко і точно відтворюються і вміло застосовуються на практиці. Це не повинно бути пов'язано із перевантаженням пам'яті. Необхідно дуже суворий відбір із навчального матеріалу того, що повинно в неї зберігатися тривалий час.

Успішне виконання вимог принципу міцності є в першу чергу підсумком повноцінної реалізації всіх останніх принципів навчання, доповнених достатньою кількістю повторень.

3.3. Методи навчання

Методами навчання прийнято називати шляхи і способи взаємопов'язаної діяльності педагога і учня при керуючій ролі педагога, спрямованої на вирішення навчальних завдань.

Методи є інструментами педагога. Використовуючи методи, він передає знання, формує уміння і навички учнів і всебічно впливає на розвиток їх особистості. Тому досконале знання всього арсеналу методів навчання і вміння віртуозно володіти ними – професійна необхідність для педагога і одночасно показник його майстерності.

Поряд з методом в теорії навчання існує ще поняття методичний прийом. **Методичний прийом** – це частини якого-небудь метода, який самостійного значення для рішення поставленого завдання не має, але посилює дію основного метода. Наприклад, вчитель або тренер для передачі знань за структуру рухової дії використовує пояснення, підкріплюючи сказане ілюстрацією, яка в даному випадку виступає як прийом.

Від методів варто відрізнити **засоби навчання**. Вони спрямовані тільки на організацію і протікання навчального процесу, але навчальних завдань не вирішують. До них відносять різне спортивне обладнання, тренажери, навчальні посібники тощо. Однак при відповідних умовах, коли засоби починають виконувати цільову навчальну роль, наприклад тренажерів, вони можуть виступати і як методи.

Загальні вимоги до *методів навчання* витікають із мети фізичної освіти і виховання.

Вони повинні забезпечити:

- інтерес до фізичної культури і обраному виду спорту;
- оволодіння міцними і систематизованими знаннями, вміннями і навичками в галузі фізкультурної діяльності;
- розвиток пізнавальних здібностей і спонукання до розвитку фізичних, моральних і вольових якостей особистості.

В дидактиці серед різноманітних підходів до класифікації *методів навчання* найбільше розповсюдження отримали два, основані на наступних ознаках:

а) за джерелом, звідки черпати знання – наочність, слово і практична діяльність;

б) за ступенем самостійної пізнавальної діяльності.

В сукупності вони дозволяють досить повно систематизувати всі застосовані методи навчання і полегшують їх вибір для рішення відповідного кола навчальних завдань.

Класифікація *методів навчання за джерелом знань* об'єднує існуючі методи навчання у досить струнку систему, яка забезпечує їх запам'ятовування і допомагає краще орієнтуватися при виборі доцільних методів щодо вирішення відповідного навчального завдання і реалізації відповідного йому принципу навчання.

До них відносяться:

- *методи наочності* (демонстрація самого руху; демонстрація образотворчої наочності: малюнків, кінограм, кінокільцівок, графіків тощо; використання предметних орієнтирів; спостереження; екскурсія);
- *мовні методи* (розповідь, пояснення, опис, бесіда, мовні вказівки, команди, підрахунок, оціночні судження, накази);
- *метод вправ*.

Методи навчання за характером пізнавальної діяльності спрямовані на виховання у людини інтелектуальних здібностей і стійкої потреби продовжувати систематично займатися самоосвітою протягом всього свого життя.

До них відносяться:

- *пояснювально-ілюстрований і репродуктивний методи* (найбільш часто застосовується в практиці взаємодія демонстрації рухової дії з поясненням його виконання);
- *проблемний метод* (у фізичному вихованні пізнавальне завдання зазвичай спрямоване на пошук найбільш вигідної техніки виконання рухової дії в цілому або окремих його елементів для досягнення найкращого результату);
- *дослідницький метод* може приймати характер пошуку кращого виконання дії шляхом програвання різних її варіантів.

Завдяки застосуванню таких методів (два підходи) значно посилюється освітня складова фізичного виховання, зближуючи її результативність з іншими загальноосвітніми навчальними предметами.

Блок-завдання 2. Індивідуальна самостійна робота

а) Самостійно опрацюйте наступні запитання:

- 1) Принцип виховуючого і розвиваючого навчання [1, с. 144-146];
- 2) Принцип свідомості (зв'язку з життям, з виробництвом) [1, с. 146-148];
- 3) Принцип наочності [1, с. 148-152];
- 4) Принцип активності (ініціативи і творчості) [1, с. 152-154];
- 5) Принцип доступності (індивідуального підходу) [1, с. 154-157];
- 6) Принцип систематичності і послідовності (наочності, поступовості) [1, с. 158-159];
- 7) Принцип міцності (повторності, циклічності) [1, с. 159-160].

Рекомендована література:

1. Карпушин Б.А. Педагогика физической культуры: учебник / Б.А. Карпушин. – М.: Советский спорт, 2013. – 300 с.
2. Педагогика физической культуры и спорта: учебник / под ред. С.Д. Неверковича. – М.: Физическая культура, 2006. – 528 с.
3. Традиції фізичної культури в Україні: Зб. наук. статей / За заг. ред.. С.В. Кириленко, В.А. Старкова, А.В. Цьося. – К.: ІЗМН, 1997. – 248 с.
4. Педагогика спорта /Тер-Ованесян А.А., Тер-Ованесян И.А.- К.: Здоров'я, 1986.- 208 с.

б) Виконайте індивідуальне завдання на вибір (1-3 бали):

1. Підготувати виступ, доповідь, реферат із теми;
2. Написати тези, статтю, есе;
3. Виступ на науково-практичній конференції.

Блок-завдання 3. Творчі завдання

1. Проаналізуйте педагогічні ситуації з погляду прояву в них якостей та умінь учителя-вихователя

Ситуація 1. Час від часу повторюється «мода» учити дітей плаванню з перших місяців їхнього життя. Це, нібито, найбільш оптимальні умови для фізичного розвитку дітей.

Висловіть свою думку.

- а) прагнення учити дітей плаванню з 2-3 тижнів – це лише данина моді. Хай дитина починає плавати тоді, коли у неї з'явиться усвідомлена потреба;
- б) немовля відчуває себе у воді досить вільно, природно, відчуває необхідну радість. І це дійсно сприяє фізичному розвитку дитині;
- в) не варто захоплюватися плаванням в ранньому дитинстві. Це може призвести до трагічних наслідків: нервових розладів, неправильному розвитку скелетної системи;
- г) правильної відповіді немає.

Ситуація 2. Учениця плаче, отримавши за здачу нормативів із легкої атлетики «2». Учитель: «Не плач. Що заслужила - те й одержала. Тобі треба не турбуватися, а зрозуміти, у чому твої помилки».

Завдання. Проаналізуйте ситуацію. Які помилки на, ваш погляд, допустив вчитель? Дайте свої пропозиції що до виходу з цієї ситуації.

Ситуація 3. Під час контрольної роботи вчителька помічає, що дві дівчинки спілкуються між собою. *Що зробити?*

- а) упевнено сказати: "Я все бачу!" — і виразно подивитися.
- б) сухо попередити, що обом буде знижена оцінка.
- в) пересадити одну з дівчаток за свій стіл і уважно за нею спостерігати.
- г) нічого не пояснюючи, відібрати обидві роботи і провести контрольну з кожною дівчинкою окремо.
- д) нічого не робити, але під час перевірки контрольних уважно проаналізувати обидві роботи. Якщо вони списані, відреагувати якомога жорсткіше, щоб наступного разу подібне не повторилося.
- е) перевіривши обидві роботи і виявивши їх схожість, у кінці кожної написати: "За роботу — 2, за конспірацію — 5".

Ситуація 4. Проглядаючи журнал, вчителька помічає, що в декількох учнів з'явилися позитивні оцінки, поставлені, без сумніву, не її рукою. *Що робити?*

- а) ці оцінки потрібно спокійно і без пояснень анулювати.
- б) спочатку розпитати старосту — як він це пояснить?
- в) поговорити з "власниками" нових оцінок — як вони це пояснять?
- г) повідомити про інцидент класного керівника й попросити його розібратися.
- д) видалити з журналу новоявлені оцінки (заклеїти, замазати "штрихом", витерти гумкою) й на місці кожної поставити по двійці, щоб "художники" знали, що з вами жарти погані.

4.Блок контролю

а) Дайте відповідь на контрольні запитання лекції:

1. Розкрийте зміст основних понять дидактики: навчання, знання, вміння, навичка, урок, тренування, фізична вправа.

2. Які завдання вирішуватися при організації і проведенні навчальних або навчально-тренувальних занять з фізичної культури?
3. Які основні принципи навчання реалізуються у фізичному вихованні?
4. Розкрийте зміст наступних понять: методи навчання, методичний прийом, засоби навчання.
5. За якими ознаками класифікуються методи навчання у дидактиці фізичного виховання?

б) Дайте відповідь на питання тесту:

Варіант 3. Тема «Дидактика фізичного виховання»

1. Автоматизована дія, що закріплена в процесі багатократних повторень називається:

- а) вміння;
- б) тренування;
- в) навичка;
- г) вправа.

2. Складання у учнів виразне і повне уявлення за предмети, що вивчаються, за дії і явища вимагає принцип:

- а) наочності;
- б) активності;
- в) системності і послідовності;
- г) свідомості.

3. Частиною будь-якого метода називають:

- а) засоби навчання;
- б) методичний прийом;
- в) принципи навчання;
- г) тренажери, навчальні посібники, спортивне обладнання.

Модуль 4. «Активізація учнів на уроці фізичної культури»

Блок-завдання 1. Оглядково-установча лекція 4.

а) Ознайомтеся з метою лекції, її проблемою, провідною ідеєю, основними поняттями теми, рекомендованою літературою

б) Уважно перечитайте текст лекції

Мета: Ознайомити з видами активності учнів на уроці фізичної культури

Основна проблема: Розкрити природу активності учнів

Провідна ідея: У процесі навчання учні не повинні бути пасивними об'єктами впливу вчителя. Необхідно, щоб вони самі виявляли активність, спрямовану на оволодіння навчальним матеріалом

План:

1. Види активності учнів на уроці фізичної культури
2. Інтерес до фізичної культури як фактор підвищення активності учнів на уроці.
3. Задоволеність учнів уроками фізичної культури і фактори, що її визначають.

Обрані методи: Лекція з розбором конкретних ситуацій

Обладнання: Опорні схеми, фрагменти відеозаписів

Основні поняття теми: пізнавальна активність, рухова активність, інтерес, задоволеність, мотиви

Рекомендована література:

1. Ильин Е.П. Психология физического воспитания: 2-е изд., испр. и доп. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2000.- 486 с.
2. Гогунев Е.Н., Мартьянов Б.И. Психология физического воспитания и спорта. Учеб. пособие.– М.: «Академия»,2000.-288
3. Спортивная психология в трудах отечественных специалистов./Сост. И.П.Волков.- СПб.:Питер,2002.- 384 с.
4. Уэйнберг Р.С., Гоулд Д. Основы психологии спорта и физической культуры.- К.: Олимпийская литература, 1998.-335 с.
5. Шалар О.Г. Лекції з курсу „Психологія фізичного виховання та спорту”: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності ПМСО. Фізична культура.- Херсон: Видавництво ХДУ, 2005.- 212 с.

Текст лекції 4 «Активізація учнів на уроці фізичної культури»

4.1. Види активності учнів на уроці фізичної культури

Природа активності учнів. Активність, що виявляється учнями під час занять, поділяють на *пізнавальну* і *рухову*. **Пізнавальна** активність зв'язана з проявом учнями *уваги, сприйняттям* ними навчального матеріалу, з *осмислюванням* інформації, з її *запам'ятовуванням і відтворенням*. **Рухова** активність зв'язана з безпосереднім виконанням фізичних вправ. Але при пізнавальній і руховій активності виявляється насамперед **психічна активність**.

Піклуючись про підвищення активності учнів на уроці, важливо керувати цією активністю, підкоряти її педагогічним завданням, тобто стимулювати *організовану* активність учнів... При поганій організації уроку понад половину рухів, що роблять учні, не співпадають з завданнями уроку.

Організована рухова активність школярів визначає *моторну щільність* уроку фізичної культури. Досягнення високої *моторної щільності* уроку не повинне бути самоціллю для учителя фізичної культури. По-перше, треба виходити із завдань уроку: підвищення рухової активності школярів не повинне йти на шкоду їх пізнавальній активності. По-друге, потрібно враховувати обмежені фізичні можливості школярів, необхідність для них періодів відпочинку після виконання серії фізичних вправ.

Фактори, що обумовлюють активність учнів на уроці фізичної культури можна розділити на дві групи (біологічні і соціальні).

До **соціальних** факторів варто віднести: особливості організації вчителем діяльності учнів на уроці, оцінку діяльності учня на уроці з боку вчителя і товаришів, задоволеність учнів уроками, наявність у них інтересу до фізичної культури і мети занять фізичною культурою. До **біологічних** факторів насамперед варто віднести потребу в рухах.

Ступінь активності учня на уроці визначається сукупністю цих факторів, однак, провідними для різних учнів можуть бути різні фактори. Це створює неоднозначну картину прояву школярами навчальної активності, в якій вчителю фізичної

культури для управління активністю школярів варто розібратися у кожному конкретному випадку окремо.

Важливо знати спрямованість активності школяра, які цілі вона переслідує: егоїстичні чи *колективні, громадські* чи антигромадські.

4.2. Інтерес до фізичної культури як фактор підвищення активності учнів на уроці

З віком міняється значимість привабливих сторін фізичної культури. Якщо *молодші школярі* виявляють цікавість до рухової активності взагалі (діти люблять побігати, пострибати, пограти, не дуже задумуючись над тим, що це є засобом їх фізичного і психічного розвитку), то *підлітки* займаються фізичними вправами уже з якоюсь конкретною метою. У *старшокласників* на першому місці знаходяться мотиви, зв'язані з їх життєвими планами, тобто з підготовкою себе для певної професійної діяльності.

Школярі виявляють і диференційований інтерес до різного програмного матеріалу. У *молодших класах хлопчики* віддають перевагу спортивним іграм, а *дівчатка* – рухливим. Всі останні вправи навчальної програми в цих класах подобаються учням приблизно в рівній мірі.

З 4-го класу інтереси починають усе більше диференціюватися. Біля третини дівчинок віддають перевагу гімнастиці й акробатиці й у той же час не люблять загальнорозвиваючих вправ. Частина хлопчиків-шестикласників не люблять гімнастику і віддають перевагу легкій атлетиці. У всіх школярів цього віку спостерігається підвищений інтерес до спортивних ігор, особливо баскетболу, естафетам у виді змагань.

У старших класах інтереси школярів залишаються приблизно тими ж, але посилюється їх диференціація. Починаючи з 9-го класу у школярів відбувається різкий спад інтересу до важких і змагальних вправ. Це можна пояснити декількома причинами. По-перше, старші школярі в зв'язку з ростом самосвідомості починають піклуватися про свій престиж і чуйно реагувати на невдачі, що можуть бути під час змагань. По-друге, як показано в ряді досліджень, від молодших до старших класів позитивне відношення до уроку фізичної культури

слабшає. Особливо це помітно в групах школярів із середнім і низьким рівнем рухової активності.

Знижується число школярів, які бажають займатися фізичною культурою у вільний час (...збільшується розмаїтість інтересів старших школярів...).

У старших школярів інтерес до фізичної культури зберігається, якщо в них мається мета занять фізичними вправами. Щоб школярі виконували усі вправи сумлінно, треба формувати в них довгострокову мету відвідування уроків фізкультури – *самовдосконалення*.

Завданням учителя фізичної культури є формування в школярів *цілеспрямованості, тобто прагнення досягти віддалену за часом мету*. *Цілеспрямованість* виникає тільки в тому випадку, якщо мета значима для школяра, відповідає його спонуканням, інтересам і вважається їм досяжною.

Реальність досягнення мети створює *перспективу особистості*. Перспектива (по А.С.Макаренко – «завтрашня радість»), додає цілям особливо сильний спонукальний характер. Але перспектива повинна бути безупинною, з постійно зростаючими по труднощам приватними цілями. Тому обов'язкова постановка вчителем *близьких, проміжних і віддалених цілей*.

У якості *найближчої цілі* можуть виступати розучування якого-небудь елемента складної вправи, виконання вправи на витривалість і силу певну кількість разів та ін. Як *проміжні цілі* можна назвати виконання спортивного нормативу, підготовку до прийому в ДЮСШ, оволодіння вправою. Кінцевими *віддаленими цілями* є розвиток якості до певного рівня, виконання розрядних нормативів, оволодіння умінням плавати тощо. Від правильної постановки цілей залежить *підтримка*, а інколи і *формування інтересу та цілеспрямованості* школярів у сфері фізичної культури.

Підтримка *інтересу і цілеспрямованості* в школярів багато в чому залежить від того, чи мають вони **задоволення** від уроків фізичної культури, і чи формується в них задоволеність заняттями фізичною культурою.

4.3. Задоволеність учнів уроками фізичної культури і фактори, що її визначають

Задоволеність – це узагальнене ставлення до якого-небудь процесу, у тому числі і до предмета й уроків фізкультури. Крім задоволеності уроками у школярів є ще і ставлення до фізичної культури як навчального предмету, що характеризується, з одного боку, розумінням значимості цього предмету, а з іншого боку – чеканням того, що на цьому предметі можна задовольнити свої інтереси, потреби в руховій активності. Як показано Є.Г. Писанніковою, ставлення до фізичної культури в школярів як до предмету і як до уроку в абсолютній більшості випадків не збігається: протягом усього періоду навчання в школі *ставлення учнів до фізичної культури як до предмету* залишається, як правило, на високому рівні, а *відношення до уроку* (задоволеність уроками фізичної культури) від молодших класів до старшого в значній частині учнів знижується.

За Д.Р. Кадирбаєвій, позитивно відносяться до уроків фізичної культури 67% третьокласників і тільки 18% десятикласників. Дівчинки раніш хлопчиків і більш масово змінюють позитивне відношення до уроку на негативне.

Серед ***факторів***, що впливають на задоволеність школярів уроками фізичної культури, слід зазначити *умови проведення уроку*, а також *взаємини з учителем фізичної культури і результати, що досягаються* учнями.

Учні з негативним ставленням до фізичної культури як предмету частіше за все (особливо в молодших класах) ходять на уроки заради одержання оцінки і щоб уникнути неприємностей. Учні з позитивним ставленням до фізичної культури як предмету частіше ходять на уроки, щоб розвинути рухові якості (хлопчики) і щоб поліпшити свою статуру (дівчата середніх і старших класів).

У старших класах багато учнів, причому як хлопчики, так і дівчинки, ходять на уроки фізичної культури, щоб порухатися. Цей мотив частіше зустрічається в школярів з позитивним відношенням до фізичної культури як предмету.

Незадоволені уроками учні частіше ходять на фізкультуру заради *оцінки й уникаючи неприємності*, а вдоволені уроками – заради свого *фізичного удосконалювання*.

Мотиви відвідування школярами уроків фізичної культури впливають на навчальну активність учнів, хоча остання у великій мірі залежить від задоволеності школярів уроками фізичної культури: *удоволені* ними виявляють на уроках велику активність, чим *незадоволені*.

... Однак рухова активність визначається не тільки психолого-педагогічними факторами, але і *біологічними*, наприклад, збільшенням у дівчинок у період статевого дозрівання пасивної маси тіла, розвитком внутрішнього гальмування, що зменшує рухову «зарядженість» дівчинок...

Ставлення до уроків фізичної культури позначається і на їхній відвідуваності: *незадоволені* частіше пропускають уроки без поважної причини. Тому вчителю фізичної культури варто слідкувати за задоволеністю учнів уроками, використовувати всі педагогічні засоби і форми проведення занять, щоби вона не знижувалася.

Задоволеність змістом уроку залежить від його емоційності. Успіх уроку пов'язаний із професійним умінням вчителя втягувати учнів в емоційне співпереживання на уроці. В молодших класах, як показано Є.П. Щербаковим, задоволеність, пов'язана із переживанням позитивних емоцій (радість від розваг на уроці фізичної культури; від рухів; азарту, який відчувається в грі), виражено сильніше, ніж у старших класах.

Уроки фізичної культури мають специфічне завдання, що відрізняє їх від інших шкільних уроків, — *прищепити звичку займатися фізичними вправами, вести здоровий спосіб життя*. Простим навчанням знанням і навичкам з області фізичної культури без спонукання емоційного відгуку в душах учнів вирішити це завдання неможливо. У той же час необхідно враховувати, що емоційне забезпечення уроку – це не самоціль, а засіб досягнення цілей уроку.

До впливу оцінки *задоволеності – незадоволеності досягнутими результатами* на навчальну активність учнів не можна підходити

однозначно. Задоволеність може приводити і до зниження активності внаслідок самозаспокоєності учнів, «спочивання на лаврах». З іншої сторони, незадоволеність досягнутим рівнем фізичного розвитку, спортивними результатами може стимулювати активність, заставляти учнів проявляти наполегливість.

Серйозне значення учителю фізкультури варто надавати *задоволеності учнів взаєминами з ним*: адже від цього залежить і ставлення учня до предмету «фізична культура», і спонукання інтересу до фізкультури і спорту взагалі..., і авторитет вчителя в очах учня. В старших класах (за Є.Г. Писанніковою) біля половини юнаків і чверть дівчат, не задоволені відношенням з вчителем фізичної культури, взагалі не бачать у нього позитивних якостей. Зрозуміло, що при такому відношенні до вчителя навряд чи можна чекати від школярів прояв ними високої активності на уроці фізичної культури.

Блок-завдання 2. Індивідуальна самостійна робота

а) Самостійно опрацюйте наступні запитання:

1. Роль біологічного фактора в прояві учнями рухової активності

Хоча ступінь активності школярів на уроці фізичної культури визначається, насамперед *соціальними факторами*, однак не можна недооцінювати і роль *біологічного фактора* – потреби людини в руховій активності, що у різних людей виражена по-різному. Тому можна створити в учнів однакову силу соціального мотиву й одержати все ж різну активність у різних учнів. Ці розходження і будуть визначатися різною виразністю потреби в руховій активності...

Підхід учителя фізичної культури з різною потребою в руховій активності повинний бути *індивідуальним*, як і оцінка їм працьовитості, що виявляється учнями на уроці. Велика активність одного учня в порівнянні з другим ще не означає, що він більш свідомо підходить до своїх обов'язків на уроці, що він більш відповідальний. Просто йому потрібно більший обсяг рухів, щоб задовольнити свою потребу в руховій активності. Для учнів з низькою потребою в руховій активності потрібно така організація їх роботи, при

якій вони почували б постійну увагу вчителя і товаришів, постійний контроль за їх діями й успіхами. Гарні результати дає поєднання в пари високоактивного школяра з низько активним. Перший здійснює контроль і надає підтримку другому.

Сказане вище стосується лише першої, хоча і найбільш істотної характеристики активності – її енергетичного потенціалу, «зарядженості» школяра на діяльність. Важлива й інша характеристика активності – *схильність до певного виду діяльності* (різноманітної чи одноманітної, потребуючої швидкодії чи розміреності і стереотипності дій та ін.). Ця якасна характеристика активності, що свідчить про її вибірковість, теж зв'язана з властивостями нервової системи.

Так, люди з рухливістю нервових процесів, із сильною нервовою системою схильні до різноманітної діяльності, що вимагає прийняття швидких і несподіваних рішень, готові йти на ризик. Люди...с інертністю нервових процесів і слабкою нервовою системою – погано переносять велику психологічну напругу, тому віддають перевагу діяльності спокійній, розмірній, навіть монотонній...

2. Створення позитивного емоційного фону на уроці

Активність учнів на уроці фізичної культури багато в чому залежить від самого вчителя. Існує багато шляхів і способів підвищення активності учнів: *правильна постановка завдань на уроці, емоційне проведення уроку, створення позитивного соціально-психологічного клімату на уроці, усунення непотрібних пауз та ін.*

Емоційний фон є важливим чинником уроку. Він виникає з моменту очікування учнями уроку фізичної культури й існує на всьому його протязі. При цьому емоційний настрій може змінюватися по ходу уроку в залежності від *самопочуття* учнів, *інтересу*, що виявляється ними до вправи, у зв'язку з оцінками їх діяльності.

... Чим більш зрілі учні, тим у більшому ступені основним *джерелом радості* на уроці повинний бути *сам процес навчання, подолання труднощів, придбання нового, розвитку своїх здібностей і якостей особистості*. Однак мається і ряд інших **факторів**, що підвищують емоційність уроку і викликають радість у школярів.

1. *Обстановка уроку і поведінка вчителя* істотно впливають на його емоційність. Естетика залу, естетика поведінки, що прийнята на уроці, сам учитель, що світиться радістю і заражає нею учнів, – усе це має немаловажне значення...

2. *Використання ігрового і змагального методів.* Гра і змагання в силу властивих їм психологічних особливостей – цікавості, престижності й ін. – викликають сильний емоційний відгук в учнів. Однак нерідко виникають настільки сильні емоції, що виконання навчальних завдань стає неможливим... Тому використання ігрового і змагального методів вимагає певної форми, місця і міри на уроці фізичної культури...

Спонукаючи в школярів змагальний дух можна наступними прийомами:

- 1) оголосити конкурс на краще виконання вправи;
- 2) виділити кращого по виконанню, щоб на нього рівнялися інші;
- 3) організувати заочне змагання учня з еталонним виконанням вправи;
- 4) організувати змагання із самим собою.

3. *Розмаїтість засобів і методів, використовуваних учителем на уроці.* В даний час встановлено, що одноманітна фізична діяльність приводить до розвитку несприятливих психічних станів – *монотонії і психічного пересичення*. Перше характеризується зниженням психічної активності, втратою інтересу до діяльності і розвитком нудьги, ослабленням уваги. Друге характеризується, навпаки, посиленням психічного збудження, дратівливості, озлобленості, появою огиди до діяльності. Тому вчитель повинний різноманітитувати засоби і методи проведення уроку...

4. *Музичний супровід на уроці.* Музичний супровід ходьби, бігу і загальнорозвиваючих вправ у вступній частині уроку повинний починатися не відразу, а після двох-трьох повторень вправи. Починаючи з третього уроку, учні можуть виконувати вправи під музику самостійно, без команд учителя, керуючись тільки ритмом музики і записаних сигналів...

3. Правильна постановка завдань на уроці

Часто активність учнів на уроці знижується через те, що вчитель допускає помилки в постановці завдання. Л.В.Вишнева виділяє найбільш типові з них:

1. Учитель перелічує вправи, що будуть виконувати учні на уроці, замість того щоб поставити завдання, які вони повинні вирішити.

2. Завдання, що ставиться вчителем перед учнями, є значимим для нього, а не для них. Наприклад, учитель говорить школярам: «Сьогодні в нас удосконалювання ведення м'яча» чи: «Сьогодні в нас відпрацьовування залікових вправ».

3. Учитель ставить неконкретне завдання, наприклад, навчитися метати. Таке завдання учні погано розуміють, а це приводить до формування нечіткого уявлення про вправу...

4. Учитель ставить непривабливі для учнів завдання. І конкретна постановка завдання може не привести до бажаного результату, якщо вона не залучає учня, не зв'язана з якимись його потребами. Необхідно, щоб завдання було включено в значиму для школяра діяльність, вела до досягнення бажаної їм мети...

5. Учитель ставить перед учнями завдання, недосяжне в межах одного-двох уроків. У цьому випадку в учня створюється враження, що затрачувані їм зусилля даремні. Тому він або знизить свою активність, або направить її на виконання тих вправ, що йому більше подобаються чи які в нього краще виходять, від виконання яких він має зараз задоволення... Навчання шляхом «проб і помилок» вимагає великого числа повторень. Крім того, даючи знання «як потрібно зробити, щоб досягти мети», воно не дає знань і розуміння «чому так треба зробити». Отже, при такому способі навчання в школярів слабо виявляється пізнавальна активність.

4. Оптимальна завантаженість учнів на уроці

...Вона досягається низкою організаційно-педагогічних засобів: усуненням *непотрібних пауз*, здійсненням *постійного контролю за учнями*, *максимальним включенням у навчальну діяльність усіх без винятку учнів і ін.*

Усунення непотрібних пауз. ...Тривалі паузи знижують не тільки рівень функціонування вегетатики, необхідної для виконання м'язової роботи, але і настроїв на роботу, мобілізаційну готовність учнів, розхолоджують їх. Усунути ці «простої» можна декількома шляхами:

- 1) забезпеченням спортивними снарядами всієї групи учнів, використовуючи нестандартне обладнання: додаткові поперечини, похилі сходи, різні тренажери;
- 2) виконанням учнями в паузах підготовчих вправ і вправ, що підводять;
- 3) спостереженням учнів за якістю виконання вправи однокласником; це підвищує пізнавальну активність учнів і дає можливість використовувати ідеомоторику, що сприяє формуванню рухового уміння.

Але, однак, треба мати на увазі, що навантаження на вегетатику при такому спостереженні різко знижуються, тому зменшується функціональна підготовка учнів.

Здійснення постійного контролю за учнями на уроці. Активізувати учнів на уроці фізичної культури легше, якщо вони знають, що їх дії і поведінка будуть оцінюватися...

Однак цей метод активізації учнів може мати і негативні наслідки – у випадку оцінювання окремих учнів: інші, знаючи, що їх оцінювати не будуть, можуть узагалі знизити свою активність на уроці...

Максимальне включення в діяльність всіх учнів, у тому числі і звільнених лікарем від виконання на даному уроці фізичних вправ. Звільнені школярі повинні брати участь не тільки як спостерігачі, але і як активні учасники, допомагаючи в суддівстві, контролюючи активність окремих учнів, виступаючи в ролі помічників-організаторів.

... Школярі-спортсмени повинні бути активними учасниками уроків фізичної культури, виступаючи в них у ролі помічників, організаторів, суддів, більш досвідчених і вмілих товаришів, свого роду наставників, особливо для слабовстигаючих по фізичній культурі чи для таких, які проявлять низьку активність на уроці.

У школярів-спортсменів учитель фізичної культури має виховувати почуття відповідальності перед своїми товаришами за ту допомогу, яка ними надається.

5. Дотримання дидактичних принципів

В даний час число дидактичних принципів, що формулюється педагогами, неухильно росте. Їх поділяють на дві групи, одна з яких відбиває світоглядну сторону навчання (*принцип науковості, принцип свідомості, принцип зв'язку навчання з життям, принцип колективного характеру навчання й обліку індивідуальних особливостей учнів*), а інша – процесуально-технічну сторону навчання (*принцип наочності, доступності, міцності й ін.*).

...Головним аспектом розгляду принципів (у даному параграфі) буде підвищення з їхньою допомогою активності учнів.

Принцип оптимальних труднощів завдань. ...Завдання повинне бути оптимальним за труднощами: посильним для учнів і в той же час подразнювати самолюбство, що змушує докладати певних зусиль. При цій умові урок може бути як серйозним, так і цікавим для учнів.

...Учителю необхідно враховувати ряд моментів, що *визначають труднощі навчального завдання на уроці фізичної культури*. Ці моменти носять як об'єктивний, так і суб'єктивний характер.

1. *Координаційна складність вправи:* якщо у вправі використовуються уроджені координації, то вона здається більш легкою, хоча за біомеханічною структурою її можна часом віднести до складно координаційних актів...

2. *Величина затрачуваних фізичних зусиль:* підтягування на кільцях – вправа за координацією не складна, але важка фізично, і це вимагає певної м'язової сили.

3. *Острах виконувати вправу:* виконання тієї самої вправи на підлозі і на високій колоді оцінюється учнями по-різному, страх підвищує складність виконання вправи на високій опорі.

4. *Свідомість завдання:* якщо завдання не до кінця зрозуміло учням, то, природно, суб'єктивно стає або важким (тому що він не розуміє, як його треба

робити), або занадто легким (якщо учень не усвідомлює всю координаційну складність вправи).

Принцип прогресування труднощі навчальних завдань (від простого до складного, від легкого до важкого). Розвиток дитини буде здійснюватися тільки в тому випадку, якщо вона поступово стане опановувати усе більш складними поняттями, уміннями, умовиводами. Тому процес навчання – це не просте нагромадження торби знань, але неухильне ускладнення цих знань, не просте нагромадження певної кількості рухових дій, але й оволодіння усе більш складними рухами. До того, що стає легкодоступним для учнів (навіть якщо воно нове), швидко губиться інтерес, і як наслідок цього – знижується активність.

...**Принцип прогресування** означає зростання оптимальних труднощів навчальних завдань.

Принцип свідомості. Учні повинні усвідомлювати роль фізичної культури в житті людини. Вони повинні знати наслідки гіподинамії на здоров'я і розвиток людини, роль фізичної культури в підготовці до професійної праці і служби в армії, у естетичному і морально-вольовому вихованні особистості.

... Тому учителю фізичної культури найкраще розкривати значення свого предмета *поволі, ненав'язливо, з огляду на рівень інтелектуального розвитку учнів, їхні інтереси і потреби.* У ході такого впливу на свідомість школярів учителю доцільно спиратися на принцип зв'язку навчання з життям.

Принцип зв'язку навчання з життям, із практикою. Засвоєння навчального матеріалу стає повною мірою свідомим у тому випадку, коли він здобуває для учня певний життєвий зміст. Тому учитель фізичної культури постійно повинний зв'язувати вправи, що даються учням, з їхнім життєвим досвідом, з їхніми потребами, пізнавальними інтересами, з підготовкою їх до обраної професії.

У зв'язку з цим, розучуючи нову вправу, учитель повинний робити упор при постановці мети учням не стільки на чистоту виконання вправи (часто досить абстрагованої від використовуваних у житті рухових дій), скільки на значимість цієї вправи як засобу розвитку психічних, рухових, естетичних якостей. У цьому випадку

навчальна мета вчителя буде частіше накладатися на особисті цілі учнів, що прагнуть за допомогою фізичної культури удосконалювати себе як особистість.

Принцип підкріплення. Процес навчання (утім, як і виховання) вимагає дотримання однієї неодмінної умови: *учитель повинний виявляти зацікавленість в успіхах учня*. Реалізацію цього принципу учитель фізичної культури може здійснювати наступними шляхами:

1) *показувати своїм видом, репліками, що він бачить і цінує старання учня;*

2) *вчасно повідомляти учню, що їм зроблено правильно, а де допущені помилки*: без такого підкріплення учень не зможе скласти правильного уявлення про успішність освоєння навчального матеріалу;

3) *заохочувати учня оцінками, похвалою*; це викликає в учня позитивне емоційне переживання, формує в нього впевненість у своїх силах, що в остаточному підсумку підсилює його активність. Формує бажання учитися і готовність переборювати труднощі.

Принцип диференційованого підходу до учнів (включаючи принцип індивідуалізації). ...На практиці в більшості випадків *принцип індивідуалізації*, що вимагає обліку *індивідуальності* даної особистості, підмінюється груповою *диференціацією*, тобто поділом класу на групи за будь-якими ознаками.

... Це приводить до необхідності розбивати клас на групи сильних, середніх і слабких учнів. Для кожної з груп потрібна своя методика і навантаження. Учитель повинний встигати переключатися на роботу то з однієї, то з іншою групою, через що знижується моторна щільність уроку і підвищується психічна напруга вчителя...

...На уроці фізичної культури індивідуальний підхід до учнів виявляється в *індивідуалізації темпу виконання навчальних завдань*, що є чинником підтримки високої активності учнів. Тут можна виділити два самостійних аспекти цього питання.

Перший аспект складається в *індивідуальному темпі оволодіння навчальним матеріалом*. У залежності від здібностей, рівня підготовленості, типологічних властивостей нервової системи учні опановують навчальний матеріал у різний термін...

Другий аспект стосується *індивідуалізації навантаження на уроці фізичної культури*. Не завжди доцільно, щоб всі учні виконували вправу одне і теж число раз під рахунок учителя: одним навантаження здається важким, а іншим - легким...

Індивідуалізація впливів учителя на учнів (заохочень чи осуджень) також впливає на активність учнів на уроці...

Індивідуальний підхід складається в оцінці не стільки результатів, що об'єктивно досягаються, скільки старань учня з урахуванням його можливостей, психологічних особливостей...

Індивідуалізація підходу вимагає попереднього вивчення психологічних особливостей учнів, їхніх фізичних можливостей. Тільки *пізнавши учня*, учитель фізичної культури може успішно реалізувати на практиці цей дидактичний принцип.

Принцип міцності (систематичності). Навчання стане успішним тільки в тому випадку, якщо навантаження, що даються учням, будуть носити систематичний характер (повторення – мати навчання). Справа в тому, що виникаючі після роботи позитивні зміни через якийсь час зникають і тоді нова робота починається з того ж рівня, що і колишня. Щоб не відбувалося топтання на місці, потрібно закріплювати виникаючі в організмі позитивні зміни. А для цього повторне навантаження повинне даватися тоді, коли позитивні зміни про попереднє ще не зникли. У цьому випадку вони будуть закріплюватися і підсумовуватися.

7. Стилi діяльності і керівництва учителів фізичної культури.

Учителя здійснюють свою педагогічну діяльність за допомогою різних прийомів і способів, що у сукупності визначають той чи інший стиль діяльності і керівництва.

7.1. Загальні уявлення про стиль діяльності. Під стилем діяльності розуміють систему прийомів і способів організації і виконання людиною своєї роботи. ...**Причини** появи стилю діяльності: ...індивідуальний стиль може формуватися не тільки свідомо, цілеспрямовано, але і стихійно. А це значить, що вчитель може мати певний стиль діяльності і керівництва, навіть не підозрюючи про це.

Стихійне формування стилю діяльності обумовлено, як правило, схильністю людини до того чи іншого способу виконання діяльності, що виникає як наслідок наявних у людини типологічних особливостей прояву властивостей нервової системи (*сили, рухливості, урівноваженості*) і темпераменту (*емоційної збудливості, ригідності, тривожності, товариськості*)...Цей шлях формування стилю не завжди доцільний з погляду ефективності діяльності; часто людина формує зручний для нього стиль, але неефективний для досягнення поставленої мети...

Свідоме, доцільне формування стилю може теж базуватися на обліку сильних і слабких сторін індивіда, його типологічних особливостей. Однак такий спосіб вимагає або глибокого самопізнання, або направляючих впливів з боку, наприклад, більш досвідченого педагога (колега по роботі, викладач вузу та ін.). Таке спрямоване формування стилю діяльності зменшує час пошуку свого стилю, отже, швидше приводить молодого фахівця до педагогічної майстерності.

Можливі випадки і **приспосування людини до діяльності**, коли цілеспрямовано в нього формується стиль діяльності, що не відповідає його психічному складу, властивостям нервової системи і темпераменту, але доцільний при роботі в конкретних умовах. Однак вироблення і використання такого стилю діяльності потребує від людини великих зусиль, постійного контролю за своїми діями...

Можливе формування стилю діяльності як **наслідування авторитету**, копіювання особливостей його діяльності як ідеалу професійної

майстерності. Це не кращий спосіб, тому що він не враховує можливості даного вчителя.

Сприяє формуванню стилю діяльності *позитивне відношення до професії і діяльності*, а також *високий рівень інтелектуального розвитку*.

Кожний зі стилів має свої плюси і мінуси, оптимальний для одних умов і вимог, пропонованих діяльністю до людини, і неоптимальний для інших умов і вимог. Тому...у різних ситуаціях доцільніше користатися різними прийомами і способами. *Універсальність*, уміння використовувати в залежності від ситуації способи, що визначають різні стилі, і характеризує вищий рівень професійної майстерності вчителя.

7.2. Характеристика різних стилів діяльності учителів фізичної культури. *Стилі діяльності, що характеризують підготовку до уроку (підготовчі стилі).* Мається два стилі підготовки вчителів до уроку.

Одні вчителі приділяють велику увагу детальній розробці плану уроку, ретельно продумують засоби вирішення завдань, підібраних для уроку. Вони складають докладний план-конспект уроку і прагнуть педантично його дотримуватися. ...Це вчителі з інертністю нервових процесів, ригідністю установок, слабкою нервовою системою. Ригідність – недостатня рухливість, перемикаємість, пристосовність мислення, установок...Потрапляючи в несподівані і складні ситуації, вони погано справляються з виникаючою психічною напругою, можуть утратити нитку уроку і керування класом.

Інші вчителі не настільки обережні і консервативні, вони не приділяють стільки часу підготовці до уроку, не продумують ретельно засоби вирішення завдань уроку, не люблять складати докладні плани-конспекти. Вони віддають перевагу імпровізації, урок проводять з настроєм, живо. Це пояснюється рухливістю нервових процесів і сильною нервовою системою...Слабкою стороною цього стилю діяльності є деяка сумбурність проведення уроку, якщо вчитель буває незібраним.

Стилі спонукання учнів до навчання. По способах спонукання школярів до навчання вчителів можна розділити також на дві групи.

Перша група використовує як спонукання переважно логіку пояснення навчального матеріалу, вміло ставить пізнавальні завдання і створює проблемні ситуації. У меншому ступені вчителя з цим стилем використовують вимогливість, ігри, а також цікавість.

Друга група учителів віддає розпорядження строгим голосом, що дисциплінує, але впливи в них одноманітні. Вони в більшій мірі, чим учителя першої групи, контролюють дії учнів...

Стилі подачі навчального матеріалу. Учителя по різному подають навчальний матеріал, особливо теоретичні дані. *Одні* прагнуть створити повну орієнтовану основу діяльності не тільки в себе (у процесі підготовки до уроку), але й в учнів. Тому вступна частина присвячена докладному поясненню завдань уроку...

Інші вчителі менше часу приділяють попереднім поясненням і створенню орієнтованої основи діяльності, часто пояснення дають по ходу виконання вправ..... рапорт чергового приймають швидко, урок починають без запізнь, загальнорозвиваючі вправи частіше проводять у русі чи у формі змагання між колонами...Недоліками такого стилю є імпульсивність поведінки, нетерплячість, порой квапливість. Однак ці недоліки добре нейтралізуються гнучким використанням різноманітних педагогічних впливів і прийомів, здатністю вчителя з ходу мобілізувати свої знання й уміння, оперативно обмірковувати ситуації, що складаються, і творчо їх вирішувати, є мобільністю й активністю вчителя.

Перший з описаних стилів притаманний у більшій мірі вчителям зі слабкою й інертною нервовою системою, другий – учителям із сильною і рухливою нервовою системою.

... Часто у вчителів може зустрітися *змішаний стиль* підготовки до уроку і його проведення, для якого характерні особливості, властиві одному й другому стилю. Обумовлено це тим, що сильна нервова система може сполучатися з інертністю нервових процесів, а слабка нервова система – з рухливістю нервових процесів.

А.К. Маркова й А.Я. Ніконова виділили наступні стилі діяльності вчителів: *емоційно-імпровізаційний, емоційно-методичний, розмірковуючо-імпровізаційний і розмірковуючо-методичний...*

Виділено й інші стилі діяльності вчителів: *організаційно-комунікативний, конструктивно-організаційний і конструктивно-комунікативний (З.Н. Вяткіна, Н.І. Петрова)...*

7.3. Стилi керівництва учителів фізичної культури. Керівні функції учителя виконують не тільки на уроці, але і в позакласній роботі. При цьому спостерігаються істотні розходження в способах і прийомах керівництва, у зв'язку з чим виділяють три стилі: авторитарний, демократичний і ліберальний.

Авторитарний стиль керівництва. Учителя такого стилю керівництва, не зважаючи на думку навколишніх, самі визначають способи і засоби досягнення мети, тому що вважають, що вони усе знають самі і що краще їх усе рівно ніхто не вирішить. Всю інформацію такий учитель замикає на себе, тому актив класу живе здогадами і слухами. Але мимоволі вчитель сковує ініціативу школярів, тому в них послабляється почуття відповідальності за загальну справу, суспільні доручення стають для них формальністю і суспільна активність учнів падає. Школярі є лише виконавцями задумів вчителя і його планів. Свої рішення вчитель цього стилю керівництва виражає у формі вказівок, наказів, інструкцій, доган, подяк...

Між учнями і учителем фізичної культури, що орієнтується при прийнятті рішень в основному на власну думку і не враховуючу думку класу, команди, може виникнути *бар'єр нетерпимості*. Він виражається в небажанні вчителя зблизити свою позицію з деяких питань (наприклад, при обранні капітана команди, старости спортивної секції та ін.) з позицією колективу школярів. Виникає взаємна непоступливість, непотрібна запальність, що переходить в упертість, яка викликає взаємні образи...

Демократичний стиль керівництва. Позицію вчителя з цим стилем керівництва можна охарактеризувати як «першого серед рівних». Своєю поведінкою він показує, що його влада є необхідністю для раціонального

виконання завдань, що стоять перед шкільним колективом, і не більше. Він намагається керувати так, щоб кожен школяр брав максимальну участь у досягненні загальної мети. Для цього він розподіляє відповідальність між школярами, заохочує і розвиває відношення між ними, створює атмосферу ділового співробітництва і товариства. Рішення приймає колективно, з урахуванням думки активу. Спирається в діяльності на допомогу школярів, з огляду на їх схильності і здатності. Вміло використовує учнів, які користуються серед однолітків авторитетом, для зміцнення згуртованості і дисципліни в колективі.

Учитель демократичного стилю керівництва бачить сенс своєї діяльності не тільки в контролі і координації дій шкільного колективу, але й у вихованні і прищеплюванні учням *організаторських умінь і навичок*, тому ставить перед ними мотивовані завдання, *заохочує індивідуальні зусилля кожного*, робить їх надбанням гласності. Це сприяє розвитку в школярів ініціативи і творчої самостійності.

...Учителя демократичного стилю керівництва більш адекватно, чим вчителя авторитарного стилю, оцінюють позитивні і негативні риси характеру учнів.

Ліберальний (потуральний) стиль керівництва. Цей стиль характеризується прагненням учителя як можна менше втручатися в справи активу, наданням учням більшої волі дій, притому не виправданій в багатьох ситуаціях. Учителя з цим стилем керівництва не користуються популярністю в учнів через їхнє невміння організовувати і направляти діяльність учнів, через їхню недостатню вимогливість і принциповість. Для них характерне переоцінювання позитивних якостей учнів і недооцінювання негативних.

7.4. Особливості керівництва у вчителів фізичної культури різної статі. Як показав болгарський психолог Стойко Іванов, у вчителів-жінок виявляється більше, ніж у вчителів-чоловіків, прагнення до показу і пояснення навчального матеріалу, вони частіше задають учням питання і роблять доповнення до їх відповідей, частіше дають учням як позитивні, так і негативні емоційні оцінки, частіше використовують на уроці жарт.

Указівки, вимоги, ультимативні рекомендації, команди, прямі розпорядження частіше використовують учителя-чоловіки... У вчителя-чоловіка керівництво носить більш авторитарний характер, чим у вчителя-жінки....

Учителя фізичної культури – чоловіки частіше віддають перевагу праці в старших класах. У вчителів-жінок багато чого залежить від віку: молоді вчительки частіше воліють працювати в молодших класах, а у віці за 40 років – із середніми класами, хоча багато хто з них прагне працювати й у старших класах...

Як чоловіки, так і жінки – учителя фізичної культури частіше воліють вести уроки в хлопчиків, чим у дівчинок. Особливо чітко це прагнення виражене у вчителів чоловіків у відношенні старшокласників. У той же час самі дівчинки-старшокласниці частіше хочуть, щоб учителем фізичної культури в них був чоловік. Наявна неузгодженість у прагненні тих і других, яка, очевидно позначається і на їхньому відношенні до уроку (задоволеність уроками фізичної культури найнижча в дівчинок старших класів).

б) Виконайте індивідуальне завдання на вибір (1-3 бали):

1. Підготувати виступ, доповідь, реферат із теми;
2. Написати тези, статтю, есе;
3. Виступ на науково-практичній конференції.
4. Скласти кросворд із теми

Блок-завдання 3. Науково-дослідна робота

- 1.Проведіть мікродослідження (самотестування або запропонуйте цей тест (анкету) своїм близьким та друзям).
2. На наступному занятті обґрунтуйте власне дослідження (додатково можете отримати 1-3 бали)

Анкета

Інструкція: просим ответить на вопросы этой анкеты. Номер варианта ответов обведите кружочком или допишите свой ответ.

1.Занимаєтесь ли вы каким-нибудь видом спорта или физкультурно-оздоровительными занятиями во внеурочное время?

1.1. Да 1.2. Нет

2.Если занимаетесь, то каким видом?

2.1. Легкая атлетика	2.7. Гребля
2.2. Спортивные игры	2.8. Аэробика
2.3. Гимнастика	2.9. Атлетическая гимнастика
2.4. Плавание	2.10. Горные лыжи
2.5. Виды борьбы	2.11. Другие (укажите)_____.
2.6. Туризм, спортивное ориентирование	

3.Если не занимаетесь, то хотели бы вы заниматься каким-нибудь видом спорта или физкультурно-оздоровительным занятием ?

3.1. Да 3.2. Нет

4.Если да, то какие из перечисленных видов физкультурно-оздоровительных занятий вы бы выбрали?

4.1. Занятия разными видами гимнастики	4.3.3. Другое (укажите)_____
4.1.1. Аэробика	4.4. Нетрадиционные виды
4.1.2. Ритмическая гимнастика	4.4.1. Йога
4.1.3. Фитнес	4.4.2. Ушу
4.1.4. Шейпинг	4.4.3. Культурнизм
4.1.5. Другое (укажите)_____	4.4.4. Роуп-скипинг (упражнения со скакалкой)
4.2. Занятия в воде	4.4.5. Другое (укажите)_____
4.2.1. Плавание	
4.2.2. Аквафитнес	4.5. Зимние виды спорта
4.2.3. Гидроаэробика	4.5.1. Горные лыжи
4.2.4. Другое (укажите)_____	4.5.2. Сноубординг
	4.6. Легкая атлетика
4.3. Игровые виды	4.7. Туризм, спортивное ориентирование
4.3.1. Баскетбол	4.8. Другое (укажите)_____
4.3.2. Волейбол	

5.С какой целью вы бы занимались физическими упражнениями?

- 5.1. Общение с друзьями
5.2. Достижение высокого спортивного результата
5.3. Усовершенствование формы тела
5.4. Активный отдых, развлечения
5.5. Улучшение состояния здоровья
5.6. Снижение лишнего веса тела
5.7. Другое (укажите) _____

6. Что побуждает вас заниматься физическими упражнениями?

- 6.1. Дает советы учитель физкультуры
- 6.2. Дают советы родители
- 6.3. Дают советы друзья
- 6.4. Передачи по телевизору
 - 6.4.1. Передачи про здоровье
 - 6.4.2. Программы про занятия в физкультурно-оздоровительных центрах (фитнес)
 - 6.4.3. Программы про спортивные соревнования
- 6.5. Знание про пользу занятий физическими упражнениями
- 6.6. Посещение соревнований
- 6.7. Публикации в газетах, журналах
- 6.8. Другое (укажите) _____

7. Какие формы занятий вы бы выбрали?

- 7.1. Индивидуальные
- 7.2. Групповые
- 7.3. Самостоятельные

8. Назовите причины, которые мешают вам заниматься спортом или физической культурой?

- 8.1. Нет времени
- 8.2. Отсутствие физкультурно-оздоровительных групп, которые меня интересуют
- 8.3. Нет возможности оплачивать занятия
- 8.4. Нет друзей, с которыми бы посещал занятия
- 8.5. Не имею необходимых знаний для организации занятий спортом
- 8.6. Вообще не имею желания заниматься спортом
- 8.7. Нет удобной и красивой спортивной одежды
- 8.8. Другое (укажите) _____

9. Как вы обычно проводите свободное время?

- 9.1. Занимаюсь музыкой
- 9.2. Изучаю иностранный язык
- 9.3. Общаюсь с друзьями
- 9.4. Посещаю дискотеки
- 9.5. Читаю
- 9.6. Играю в компьютерные игры
- 9.7. Нет свободного времени
- 9.8. Занимаюсь физической культурой
- 9.9. Другое (укажите) _____

10. Нравятся ли вам уроки физической культуры?

- 10.1. Да
- 10.2. Нет
- 10.3. Все равно

11. Как часто вы пропускаете уроки физической культуры?

- 11.1. Регулярно
- 11.2. Освобожден от уроков из-за болезни
- 11.3. Иногда
- 11.4. Стараюсь не пропускать
- 11.5. Никогда не пропускаю

12. Что вас не устраивает на уроках физической культуры?

- 12.1. Большая физическая нагрузка на уроке
- 12.2. Недостаточная нагрузка
- 12.3. Отсутствие упражнений, которые больше нравятся
- 12.4. Не удовлетворяет направленность занятий
- 12.5. Не интересно
- 12.6. Мало игр
- 12.7. Недостаточно соревновательных моментов
- 12.8. Отсутствие музыкального сопровождения
- 12.9. Другое (укажите) _____

13. Ваш пол

13.1. Мужской

13.2. Женский

14. Ваш возраст

14.1. 10 лет

14.2. 11 лет

14.3. 12 лет

14.4. 13 лет

14.5. 14 лет

14.6. 15 лет

14.7. 16 лет

14.8. 17 лет

Определите цель занятий физической культурой и спортом у своих товарищей или же младших родственников (братьев, сестер): общение с друзьями, достижение высокого спортивного результата, усовершенствование формы тела, активный отдых (развлечения), улучшение состояния здоровья, снижение лишней массы тела.

4. Блок контролю**а) Дайте відповідь на контрольні запитання лекції:**

1. Які види активності учнів на уроці фізичної культури ви можете виділити? Яким повинне бути співвідношення між ними?
2. Як диференціюються інтереси школярів молодших, середніх і старших класів до різного навчального матеріалу на уроках фізичної культури?
3. Що таке цілеспрямованість? Як її сформувати й утримати?
4. Розкрийте фактори, що впливають на задоволеність учнями уроками фізичної культури.

б) Дайте відповідь на питання тесту:***Варіант №4. Тема: „Активізація діяльності учнів на уроці фізичної культури”***

1. Фактори, що обумовлюють активність учнів на уроці фізичної культури, можна розділити:

- а) на пізнавальні та рухові;
- б) ті, що стимулюють прояв психічної та організованої активності;
- в) на соціальні та біологічні;
- г) ті, що стимулюють цілеспрямований розвиток в учнів вольових та фізичних якостей.

2. Цілеспрямованість до занять фізичною культурою виникає в учнів в тому випадку, якщо:

- а) фізичні вправи викликають задоволеність та потребу в рухах;
- б) мета значима для школяра, відповідає його спонуканням і інтересам, і вважається їм досяжною;
- в) запровадити в уроках і в позаурочній роботі виконання важких та змагальних вправ;
- г) спрямовувати школярів на сумлінне виконання вправ різнобічного впливу на їх організм.

3. Серед факторів, що впливають на задоволеність школярів уроком фізичної культури слід зазначити:

- а) одержання оцінки та уникнення неприємностей;
- б) колективні, суспільні та громадські інтереси;
- в) вміння вести здоровий спосіб життя, звичку займатися фізичними вправами;
- г) умови проведення уроку і взаємини з учителями фізичної культури; результати, що досягаються учнями.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II
«ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ УЧНІВ В ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ
ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ»

Модуль 5. «Виховання в умовах занять фізичною культурою»

Блок-завдання 1. Оглядово-установча лекція 5.

а) Ознайомтеся з метою лекції, її проблемою, провідною ідеєю, основними поняттями теми, рекомендованою літературою

б) Уважно перечитайте текст лекції

Мета: ознайомити із особливостями виховного процесу, його принципами, засобами, методами.

Основна проблема: Педагогічна майстерність, як майстерність у будь-якій іншій професії, визначається тим, наскільки віртуозно людина володіє цими інструментами і вміє правильно обрати їх в залежності від виховного завдання, що постає перед ним і особливостей вихованців («матеріалу»), з якими йому належить працювати.

Провідна ідея: Виховання як єдиний процес формування цільної особистості безпосередньо пов'язане з вирішенням завдань інших сторін виховання: морального, розумового, трудового і естетичного.

План:

1. Мета і завдання при заняттях фізичною культурою
2. Особливості виховного процесу, його принципи та засоби
3. Методи виховання

Обрані методи: проблемна лекція

Обладнання: фрагменти відеозаписів

Основні поняття теми: завдання виховання, принципи виховання, засоби виховання, методи виховання.

Текст лекції 5 «Виховання в умовах занять фізичною культурою»

5.1. Мета і завдання при заняттях фізичною культурою

Фізичні вправи і спорт є ефективним засобом виховання. В процесі виконання фізичних вправ і спортивної діяльності моделюються ситуації, що

досить рідко зустрічаються у звичайному житті: потреба максимально проявляти свої фізичні і вольові якості на фоні екстремальних умов і сильних емоцій. В спорті людина навчається управляти соєю поведінкою і проявом почуттів у відповідності з моральними і дисциплінарними нормами, що маються.

Однак спорт може бути загрозливим для здоров'я, сприяти розвитку егоїзму, обману, зазнайству (бути зарозумілим), користолюбству, зневаги до слабких, неповаги до оточуючих.

Основні **завдання виховання** при заняттях фізичною культурою наступні:

- *сприяти гармонійному розвитку форм і функцій організму, його повноцінної життєдіяльності, укріпленню здоров'я;*
- *досягти максимальних особистих результатів у обраному виді спорту;*
- *підготувати людину до життя, праці та захисту Вітчизни, формуючи уміння і навички прикладного і спортивного характеру, розвиваючи особистісні властивості і якості, пов'язані зі спортивною діяльністю;*
- *прищепити потребу вести здоровий спосіб життя, забезпечуючи активне довголіття;*
- *сприяти всебічному гармонійному розвитку особистості, використовуючи можливості і керуючись потребами фізичного виховання.*

У деякому додатковому уточненні змісту потребує два останніх завдання.

Здоров'я, за визначенням ВОЗ (Всесвітня організація здоров'язбереження) – *це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних дефектів.* Здоровий спосіб життя передбачає такий характер повсякденної поведінки людини, за якою створюються найбільш сприятливі умови щодо функціонування органів і систем, що забезпечує можливість тривалого, діяльного і щасливого життя.

Звичайно, потреба і звичка до здорового способу життя не може формуватися тільки засобами фізичної культури. Це комплекс заходів з організації всього життя людини: *культура його розумової праці, організація режиму життя і харчування, особистий режим рухової активності, сприятливий характер міжособистісного спілкування, здібність до самоорганізації, відмова від шкідливих звичок тощо.*

Щодо *сприяння всебічного і гармонійного виховання в спорті*, то виховання як єдиний процес формування цільної особистості безпосередньо пов'язане з вирішенням завдань інших сторін виховання: морального, розумового, трудового і естетичного.

5.2. Особливості виховного процесу, його принципи та засоби

Виховний процес володіє своїми особливостями і складностями, які обумовлені:

- *закладеною в людині опірністю при прямолінійній спробі виховного впливу;*
- *необхідністю тривалих виховних впливів*, оскільки формування життєвих позицій і різноманітних особистісних властивостей – процес досить повільний, звідси відстрочка виховного результату іноді на місяці і роки;
- *різноманітністю паралельно завдань, що вирішуються*, яке потребує встановлення їх логічного взаємопідпорядкування;
- *різноманітністю важко враховуючих впливів зі сторони всіх, з ким доводиться контактувати вихованцю*, включаючи різні види мистецтва і засоби масової інформації;
- *суб'єктивною переробкою і осмислюванням об'єктивних життєвих ситуацій*, коли моральний взірець здатен протистояти побутовій реальності, особливо за недостатньо підготовленою моральної свідомості вихованців;
- *необхідністю обов'язковим поєднанням виховання з добровільним і планомірним самовихованням.*

Поряд з цими особливостями, виховання в умовах занять фізичною культурою має певні своєрідності.

З перших днів занять педагогу доводиться коректувати мотиви учнів в сторону цілеспрямованої роботи над розвитком особистісних якостей і сумлінним виконанням всіх завдань. В цьому зв'язку починається активне поєднання виховання з самовихованням.

До успіху у виховній діяльності приводить повне виконання, або реалізація всіх принципів. **Принципи виховання** – це основні положення, або основоположні вимоги, якими керуються при виборі змісту, організації і проведення виховного процесу.

Всі *одинадцять принципів* виховання в залежності від їх ролі в змісті, організації і проведенні виховного процесу можна об'єднати в чотири групи:

- 1) принципи, що характеризують змістовну сторону виховного процесу (виховання громадської спрямованості особистості; зв'язок виховання з життям; зв'язок виховання з працею, практичною діяльністю);
- 2) принципи, що визначають умови, в яких варто здійснювати виховання (виховання особистості в колективі; наступність і єдність педагогічних впливів);
- 3) принципи, що містять вимоги до організації виховного процесу (комплексний підхід до постановки і вирішенню завдань виховання; облік вікових і індивідуальних особливостей; систематичність і неперервність виховного процесу);
- 4) принципи, що містять методичні вимоги до здійснення виховного впливу (поєднання педагогічного керівництва з ініціативою і самостійністю учнів; опора на позитивні якості в особистості вихованця; поєднання вимогливості з повагою особистості вихованця).

До *засобів виховання* в педагогіці прийнято відносити *ігрову (тематичні і ситуативні ігри), навчальну, спортивну, трудову і різну громадську корисну діяльність*.

В процесі занять фізичною культурою основним засобом виховання безумовно служать фізичні вправи, їх спортивна спрямованість.

Однак використання при цьому і інших засобів обумовлено необхідністю:

- внесенням різноманітності у виховний процес, його збагачення;
- досягти тотожності прояву особистісних якостей вихованців у будь-якій діяльності;
- встановлення взаємозв'язку з іншими сторонами виховання – розумовим, моральним, трудовим, естетичним;
- забезпечення потреби власно навчально-тренувального процесу;
- підготовка місця занять, ремонту та виготовлення інвентарю тощо.

5.3. *Методи виховання*

Методи, або шляхи і способи, *педагогічного впливу* – це інструменти, за допомогою яких формується особистість вихованця. Педагогічна майстерність, як майстерність у будь-якій іншій професії, визначається тим, наскільки віртуозно людина володіє цими інструментами і вміє правильно обрати їх в залежності від виховного завдання, що постає перед ним і особливостей вихованців («матеріалу»), з якими йому належить працювати.

Звідси витікають загальні вимоги до методів, які повинні:

- забезпечити найкращі способи вирішення педагогічних завдань;
- бути досить різноманітними;
- забезпечити реалізацію принципів виховання у конкретних умовах виховного процесу.

Методи повинні забезпечити вирішення виховних завдань всіх сторін виховання. Зазвичай у кожній стороні виховання виділяються чотири основні групи завдань.

Розглядаючи завдання морального виховання варто розподілити їх в кожній групі по зростаючій складності і в логічній послідовності їх вирішення:

- 1) *озброєння знаннями із галузі моралі і спортивної етики*, формування на цій основі моральних поглядів, переконань і компонентів світогляду;
- 2) *прищеплення вмінь, навичок і звичок відповідної моральної поведінки*, формування на цій основі деяких рис характеру;
- 3) *виховання моральних почуттів*: пробудження позитивних переживань і відношень до відповідних моральних вчинків, бажань і задоволення поводитися відповідним чином, на цій основі сформувати потребу до належної моральної поведінки, і, якщо вчинив по іншому, повинен відчувати засмучення і появу відчуття сорому;
- 4) *формування моральних і вольових якостей*, або, як часто формулюються це завдання, морально спрямованої волі.

Спираючись на найбільш усталену класифікацію методів виховання, варто розглянути, які виховні завдання і наскільки повно можуть вирішуватися тою чи іншою групою методів (табл. 1)

Методи виховання і виховні завдання

№ п/п	Група методів виховання	Група виховних завдань, що вирішуються даними методами
1.	Моральна освіта	1 – 3 4
2.	Організація життя і діяльності (привчання і вправа)	1 2 3 4
3.	Спонування (заохочення)	- 2 3 4
4.	Гальмування (покарання)	- 2 3 4

Примітка. Світла цифра вказує, що данні методи на рішення цієї групи виховних завдань надає досить обмежений або непрямий вплив. Прочерк означає, що завдання цієї групи не вирішуються.

При обранні методів педагог керується:

- соціальною метою і конкретними виховними завданнями;
- стадією розвитку спортивного колективу, можливістю спертися на активність членів групи, громадською думкою і традиціями, що склалися;
- специфічними обставинами в групі: типовими, винятковими, імпульсивними тощо;
- своїми особистісними особливостями – мобільністю пам'яті, інтуїцією, акторські данні, рішучістю тощо.

Можна сказати, що хороші ті методи, якими педагог володіє.

Блок-завдання 2. Індивідуальна самостійна робота

а) Самостійно опрацюйте наступні запитання:

- 1) Група принципів, що характеризують змістовну сторону виховного процесу [1, с 49-52].
- 2) Група принципів, що визначають умови в яких варто проводити виховання [1, с. 53-54].
- 3) Група принципів, що містить вимоги до організації виховного процесу [1, с.55-56].
- 4) Група принципів, що містить методичні вимоги до здійснення виховного впливу [1, с. 56-58].

- 5) Засоби виховання, що використовують в спортивній діяльності [1, с. 59-61].
- 6) Методи формування моральної свідомості [1, с. 65-69].
- 7) Загальна характеристика методів організації життя і діяльності [1, с. 70-71].

Рекомендована література:

1. Карпушин Б.А. Педагогика физической культуры: учебник / Б.А. Карпушин. – М.: Советский спорт, 2013. – 300 с.
2. Педагогика физической культуры и спорта: учебник / под ред. С.Д. Неверковича. – М.: Физическая культура, 2006. – 528 с.
3. Традиції фізичної культури в Україні: Зб. наук. статей / За заг. ред.. С.В. Кириленко, В.А. Старкова, А.В. Цьося. – К.: ІЗМН, 1997. – 248 с.
4. Педагогика спорта /Тер-Ованесян А.А., Тер-Ованесян И.А.- К.: Здоров'я, 1986.- 208 с.

б) Виконайте індивідуальне завдання на вибір (1-3 бали):

1. Підготувати виступ, доповідь, реферат із теми;
2. Написати тези, статтю, есе;
3. Виступ на науково-практичній конференції.

Блок-завдання 3. Творчі завдання

1. Проаналізуйте педагогічні ситуації з погляду прояву в них якостей та умінь учителя-вихователя

Ситуація 1. На уроці фізичної культури у шостому класі учні займалися тренувальними вправами на гімнастичній стінці, в яких значне місце займала самостійна робота. Сергій Д. не займається, заважає товаришам.

Що робити?

- а) не звертати увагу, хоч учні і скаржилися на дії товариша;
- б) дістати із папки журнали з цікавими спортивними матеріалами і тихенько запропонувати Сергію переглянути його;
- в) нагримати на учня, взяти за руку, відвести до гімнастичної лави і посадити у куток;

г) запросити Сергія обрати інші снаряди або прилади (скакалку, гантелі, м'яч тощо) і спільно з ним виконувати завдання.

Ситуація 2. Учень провинився. Учитель говорить: "Давай щоденник!", а хлопчик відповідає: "Я забув його вдома". *Що робити?*

а) запитати: "А голову ти удома не забув?"

б) строго сказати: "Тоді йди додому за щоденником, а заодно й захопи батьків — я хочу з ними поговорити!".

в) пообіцяти: "Ну, гаразд, увечері я подзвоню твоїм батькам, щоб завтра нагадали тобі узяти щоденник".

г) попередити: "Ну, що ж, постарайся не забути його завтра!".

д) попросити: "Покажи свій портфель, щось я сумніваюся, що це правда".

е) сухо сказати: "Раз щоденника немає, йдемо до директора".

Ситуація 3. Після зробленого класним керівником зауваження, підліток вийшов із класу, демонстративно грюкнувши дверима. *Як поводитися в цьому випадку класному керівнику?*

а) промовчати, але при нагоді нагадати хлопчику про його нечемність і вашу можливість "повернути борг".

б) негайно повернути й відчитати хлопчика, примусивши закрити двері за собою тихо.

в) наступного дня спокійно поговорити з хлопчиком, "присоромивши" його виключно прикладом власної витримки і гідності.

г) зробити вигляд, що нічого особливого не відбулося.

д) почекати батьківських зборів, щоб виказати батькам претензії з приводу виховання сина.

е) стриматися, але при нагоді розповісти хлопцям біблійну легенду про Хама і походження терміну "хамство" — може, це примусить їх задуматися?

Ситуація 4. До вчителя, що учив старшого брата, потрапляє його молодший брат. Молодший поступається старшому, а вчитель постійно їх порівнює, дорікаючи молодшого в недбалості. *Наскільки доречні такі порівняння?*

а) ще й як доречні — вони примусять молодшого задуматися й виправитися.

- б) зовсім недоречні, вони тільки принижують й деморалізують молодшого.
- в) розмови з молодшим братом про старшого в будь-якому випадку корисні, але прямих порівнянь слід уникати.
- г) теми старшого брата в розмовах з молодшим торкатися не потрібно. Хай дитина відчуває себе "єдиним" — це підвищить його відповідальність і завзяття в навчанні.

4.Блок контролю

а) Дайте відповідь на контрольні запитання лекції:

1. Розкрийте зміст основних завдань виховання при заняттях фізичною культурою.
2. Що таке здоров'я та здоровий спосіб життя?
3. В чому полягають особливості і складності виховного процесу?
4. Які існують принципи і засоби виховання в педагогіці фізичного виховання?
5. Що повинні забезпечувати методи виховання?

б) Дайте відповідь на питання тесту:

Варіант №5. Тема: „Виховання в умовах занять фізичною культурою”

1. Здоров'я, за визначенням ВОЗ (Всесвітня організація здоров'язбереження) – це:

- а) повне задоволення людини в їжі, житлі, відпочинку;
- б) тільки відсутність хвороб і фізичних недоліків;
- в) стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя;
- г) наявність повноцінних ліків.

2. До засобів виховання в педагогіці прийнято відносити:

- а) облік вікових і індивідуальних особливостей;
- б) комплексний підхід до постановки і вирішенню завдань виховання;
- в) систематичність і неперервність виховного процесу;
- г) ігрову, навчальну, спортивну, трудову і різну громадську корисну діяльність..

3. Інструменти, за допомогою яких формується особистість вихованця визначається як:

- а) методи педагогічного впливу;
- б) принципи навчання;
- в) вимогами навчання;
- г) засобами навчання.

Модуль 6. «Формування колективу і виховання в ньому учнів при заняттях фізичною культурою»

Блок-завдання 1. Оглядово-установча лекція 6.

а) Ознайомтеся з метою лекції, її проблемою, провідною ідеєю, основними поняттями теми, рекомендованою літературою

б) Уважно перечитайте текст лекції

Мета: ознайомити із шляхами формування колективу учнів в процесі занять фізичною культурою

Основна проблема: Розвиток колективу вимагає подолання протиріч, що виникають між досягнутими і плануючими перспективами, між колективними і індивідуальними для окремих школярів інтересами, між потребами школярів і можливостями їх задоволення тощо.

Провідна ідея: Для створення справжнього колективу необхідно використовувати не окремі шляхи і засоби, а всю їх систему.

План:

1. Особливості формування колективу
2. Стадії розвитку колективу учнів
3. Шляхи формування колективу учнів в процесі занять фізичною культурою

Обрані методи: проблемна лекція

Обладнання: фрагменти відеозаписів

Основні поняття теми: референтні групи, міжособистісні взаємини, соціальний статус, згуртування, спільна діяльність, перспективні лінії, традиції.

Текст лекції 6 «Формування колективу і виховання в ньому учнів при заняттях фізичною культурою»

Одним із завдань виховання є формування колективу і виховання людини через колектив. Це означає формування в школярів колективістського світогляду, розуміння, що великі цілі досягаються тільки разом з іншими людьми... Спортивні і рухливі ігри, естафети, командні змагання при правильно поставленій меті виховують організованість, дисциплінованість,

товариство, колективізм...Учитель фізичної культури має бути ознайомлений з основними соціально-психологічними закономірностями формування і життя колективу.

6.1. Особливості формування колективу

При формуванні колективу вчитель стикається з низкою об'єктивних і суб'єктивних **факторів**, що ускладнюють здійсненню виховних завдань.

1) Відмінності в розвитку школярів як особистостей. Клас, сформований дирекцією школи за формальними ознаками, складається з різних особистостей, відрізняються один від одного соціальним досвідом, соціальним походженням, інтересами тощо. Учень, як правило, є членом зразу декількох спільностей людей – груп і колективів. Перш за все – він член своєї сім'ї, далі – він член класу, школи, член спортивної секції або спортивної команди. У дворі він член неформальної групи – компанії хлопців, які об'єднані загальними цілями проведення дозвілля. Ці групи у соціальній психології називають *групами приналежності*.

Є такі *групи*, з думкою яких учень особливо рахується, чії *норми і установки* не тільки ним приймаються, але й стають *мотивами його поведінки*. Такі групи називаються **референтними**.

Референтними можуть бути і групи, які складаються стихійно на основі сумісного проведення часу. Не завжди ці групи носять асоціальний характер. Багато з них сформувалися на основі інтересу до фізичної культури: любові до туризму, походам на лижах, катанню на ковзанах, велосипедах тощо.

Завдання вчителя фізичної культури:

- *виявити такі групи у мікрорайонні школи* і допомогти хлопцям в організації їх дозвілля, в організації занять фізичною культурою і спортом за місцем проживання;
- *розкрити підліткам істинні критерії дорослості*, показати, з чого складається характер чоловіка, які істинні якості (включаючи і фізичний розвиток) характеризують справжнього чоловіка;
- *проводити збори батьків, роз'яснювати їм роль фізичної культури у формуванні особистості*, в укріпленні здоров'я і підвищенні працездатності школярів;
- *находження шляхів управління референтними для школярів групами*, створення таких груп на базі свого предмету (гуртка, спортивної секції, команди), тоді виховні цілі будуть мати однакову спрямованість, незважаючи на різні форми,

методи і засоби виховання, а також на наявність у одного і того ж учня декількох інтересів і діяльностей одночасно.

2) Наявність в класі мікрогруп. Клас в процесі свого соціального розвитку не тільки об'єднується, згуртовується, але й поділяється на мікрогрупи, що носять неформальний характер, тобто виникають стихійно, за різними інтересами, симпатіями і антипатіями.

В залежності від цілей мікрогруп і характеру взаємодії їх учасників групи можуть мати як позитивну, так і негативну спрямованість. Гру, що склалися в класі за різними інтересами до різних видів спорту, не повинні вступати між собою в антагоністичні відносини, утворювати своєрідні «касти» гімнастів, легкоатлетів, футболістів тощо. Навпаки, займаючись різними видами спорту, школярі повинні однаково відстоювати спортивну честь класу співпереживати успіхам і невдачам представникам інших видів спорту.

Можлива також самоізоляція в класі школярів, що регулярно займалися спортом, протиставлення себе іншим учням. Завдання вчителя фізичної культури – спрямувати знання і вміння школярів-спортсменів на користь класу. Для цього варто залучити їх собі в помічники, сформувані з них фізкультурний актив класу, довіряти їм на уроці фізичної культури роль старших в групі.

3) Міжособистісні відносини, симпатії і антипатії. Між школярами в класі бувають *формалізовані і неформалізовані* відносини.

Формалізовані відношення включають в себе ділові відносини, що проявляються в процесі навчання (наприклад, при виконанні парних і групових вправ на уроці фізичної культури), і відношення управління, які складаються між школярами, які виконують функцію керівництва, і іншими учнями (наприклад, між фізоргом класу і його однокласниками).

Неформалізовані відношення відображають симпатію або антипатію, дружбу або ворожнечу, тобто емоційну сторону життя класу. Зазвичай в класі можна спостерігати декілька видів міжособистісних відношень школярів: дружбу, симпатію, нейтральні відношення, антипатію тощо. Ці відношення виникають на основі оцінки один одного за особистісними і діловими якостями, на основі приналежності школяра до відповідної мікрогрупи і оцінки цієї групи, навіть на основі досягнень батьків учня в тій чи іншій галузі людської діяльності.

Між взаємооцінками ділових і особистісно-емоціональних якостей школярів часто спостерігається невідповідність. Наприклад, школярі можуть високо оцінювати свого однокласника як спортсмена, але низько – як товариша, так як він проявляє зазнайство, зневажливо відноситься до фізично слабких товаришів. І навпаки, школяр, який не має особливих досягнень в спорті, може високо оцінюватися всім класом за особистісними якостями.

Для шкільних груп, в яких ділові відносини на уроці фізичної культури виражені в більшій мірі, ніж на інших уроках, все ж ведучими є емоційні відношення. Однак колективістська спрямованість учнів приводить до того, що оцінки за діловими і емоційними якостями співпадають.

4) Соціальний статус школярів в класі. Одні школярі володіють більшою популярністю серед однокласників, інші не користуються популярністю, треті взагалі попадають в розряд «відкидаємих».

Школяр, що користується популярністю в класі, як правило, стає *неформальним лідером*, якщо він володіє відповідними організаторськими якостями.

Якщо лідер відрізняється позитивною громадською спрямованістю, позитивно діє на групу, то вчитель повинен залучити його у якості свого помічника.

Якщо вчителю не вдалося залучити на свою сторону *неформального лідера* і він дезорганізує роботу колективу, але завданням вчителя є дискредитація його в очах його прибічників. Для цього варто акцентувати негативні риси лідера, показати негативну роль для класу або спортивного колективу його вчинків, дати можливість поспівчувати учням принизливість свого положення при підпорядкуванні лідеру.

Робити це варто обережно і тактовно, так як підлітки досить негативно відносяться до втручання дорослих в сферу їх дружніх відносин. Для розвінчання можна поставити лідера в такі умови, в яких він повинен проявити сміливість, мужність – якості, найбільш цінують підлітками, але недостатньо виражені у лідера.

Особливої уваги вчителя заслуговує ще одна категорія школярів – *відкидаємі*. Причини того, що таким учням відмовляють в дружбі, можуть бути різними: через явну зневагу ними інтересами колективу, їх розпещеності і егоїзму, прихованості, замкнутості, нелюдимості.

Вчителю в такому випадку варто, по-перше, провести бесіду з класом або спортивною командою, розкрити позитивні якості «відкидаємого» учня, показати, яку користь він може принести групі; по-друге, дати йому невелике громадське доручення, щоби він міг проявити себе і підвищити за себе думку товаришів; по-третє, провести бесіду з «відкидаємим», чому однолітки не хочуть контактувати з ним, і допомогти виправити у нього недоліки.

6.2. Стадії розвитку колективу учнів

Розвиток колективу – це не плавний неперервний поступовий процес. Він вимагає подолання протиріч, що виникають між досягнутими і плануючими перспективами, між колективними і індивідуальними для окремих школярів інтересами, між потребами школярів і можливостями їх задоволення тощо.

Якщо розвиток колективу відбувається нормально, то спостерігаються *три стадії* цього процесу.

Перша стадія – *початкове згуртування*, коли в процесі спільної діяльності і спілкування між однокласниками утворюються колективні зв'язки і відношення, у більшості однокласників виникає почуття приналежності до класу.

Друга стадія характеризується тим, що *в класі складається єдина громадська думка за найбільш важливим питанням*: формуються колективні прагнення і інтереси, що охоплює не тільки сферу дозвілля, розваг, але й сферу праці, учіння, занять фізичною культурою і спортом. Метою вчителя фізичної культури є створення спортивної атмосфери класу.

Третя стадія розвитку колективу характеризується тим, що всі школярі, які в нього входять *займають в ньому сприятливу для свого розвитку позицію*. На цій стадії колектив перетворюється в *інструмент індивідуального розвитку і виховання школярів*, що входять в нього.

Таким чином, колектив є тою соціальною середою, яка *сприяє самовираженню особистості школяра*. У спілкуванні з однолітками кожному старшокласнику хочеться знайти свою індивідуальну позицію. Однак це прагнення не означає прагнення себе колективу, це розкриття індивідуальності для користі колективу.

Формуючи колектив учнів, вчитель фізичної культури повинен послідовно вирішити чотири завдання:

1. *Організація і згуртування в кожному класі і у школі фізкультурного активу, укріплення його авторитету*. У фізкультурний актив варто підібрати школярів не тільки тих, хто займається спортом, але й маючих організаційні здібності та проявляючи інтерес до громадсько-фізкультурної діяльності.
2. *Додання колективу школярів ідейної спрямованості, розвиває в ньому критики і самокритики, формування високої вимогливості до себе і товаришів*. Учні повинні усвідомлювати, що фізичне виховання – не особиста справа кожного, а підготовка себе до праці і захисту Вітчизни, що недисциплінованість і лінь одного учня можуть зірвати рішення загального завдання.

3. *Перетворення класних колективів у природну і необхідну частину загальношкільного колективу.* Важливо присікати прояв групового егоїзму, коли окремі класи протиставляють себе всій школі, рахуються тільки зі своїми інтересами. Наприклад, при підготовці до першості школи старшокласники можуть не пускати в спортивну залу школярів більш молодших класів.
4. *Формування у колективу школярів такту, уміння застосовувати правильні форми впливу на своїх товаришів, включаючи і індивідуальний підхід до них.* Вчитель має право втручатися і поправити колектив школярів, але варто добиватися, щоби колектив сам вмів знаходити правильні форми впливу на учнів, що провинилися: наприклад, відсторонення школяра від участі у змаганні, зняття його з поста капітана, фізорга класу тощо.

В цілому динаміка розвитку колективу школярів іде від вимог вчителя, які підтримуються колективом до виховання у колективу уміння самостійно і за власною ініціативою надавати до своїх членів вимог і контролювати їх виконання; від прямого педагогічного впливу вчителя до непрямого впливу через колектив (принцип паралельної дії, за А.С. Макаренка).

6.3. Шляхи формування колективу учнів в процесі занять фізичною культурою

В працях А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського та інших вітчизняних педагогів показані ***три шляхи*** формування колективу: *участь школярів у спільній діяльності, створення системи перспективних ліній та формування традицій.*

1) Участь школярів у спільній діяльності. Не кожна спільна діяльність формує і згуртовує колектив. *Щоби досягти бажаного виховного результату, вчитель повинен врахувати декілька моментів, наприклад, вікові особливості дітей і рівень розвитку колективу.* Так, молодших школярів привертають справи, в яких є щось яскраве, незвичне, яке відповідає їх бажанням і інтересам. Тому в цих класах діяльність повинна містити елементи гри, змагання.

Заняття фізичною культурою в найбільшій мірі сприяє своїм змістом виконання цього правила. Одним із видів діяльності, в яких відбувається згуртування і розвиток дитячого колективу є гра. Вона займає одно з провідних місць в активності молодших школярів. Гра сприяє формуванню почуття колективізму, так як її результат залежить від внеску кожного граючого, допомагає спілкуванню школярів, прояву ними самостійності та ініціативи. В іграх діти розвивають сміливість, рішучість, шляхетність – у відповідності із якостями тих героїв, ролі яких вони виконують під час гри, моральному взірцю яких наслідують.

2) Створення системи перспективних ліній. Як відмічав А.С. Макаренко, безперервний рух колективу вперед, постановка перед ними яскравої і все більш складної перспективної мети сприяє створенню і розвитку такого дитячого колективу, який постійно впливає на особистість. Вчителю фізичної культури варто починати із постановки близьких перспектив – розучити таку-то гру, засвоїти комплекс відповідних вправ, за якими будуть змагатися класи тощо.

В міру розвитку дітей і включення їх в колективну діяльність завдання ставлять все важче і більш колективні. Наприклад, від завдання навчитися колективно грати в баскетбол класний колектив повинен перейти до завдання участі в першості школи, потім до боротьби за призіві місяця.

Система перспективних ліній може бути використана вчителем фізичної культури і в процесі залучення школярів до громадсько-корисної праці: від невеликого ремонту спортивного інвентарю до будівництва спортивного майданчика, стадіону.

3) Формування традицій. Наявність в колективі традицій А.С. Макаренко вважав показником організованого колективу. Традиція – це хороший звичай, позитивний досвід діяльності колективу, що передається з покоління в покоління. Традицією може стати проведення в школі «днів здоров'я», спартакіади, спортивних вечорів тощо. Традиції включають в себе ритуал проведення загальношкільних спортивних заходів, спортивну форму, емблему шкільного фізкультурного колективу тощо.

При формуванні дитячого колективу важливо використовувати все різноманіття шляхів, які не обмежуються трьома, що розкриті вище. А.С. Макаренко відмічав, що для створення справжнього колективу необхідно використовувати не окремі шляхи і засоби, а всю їх систему.

Блок-завдання 2. Індивідуальна самотійна робота

а) Самостійно опрацюйте наступні запитання:

- 1) Педагогічні вимоги в поєднанні з контролем [1, с. 71-72].
- 2) Методи організації позитивного досвіду [1, с. 72-73].
- 3) Методи організації діяльності [1, с. 73-76].
- 4) Спонування і гальмування як методи управління поведінкою [1, с. 76-80].
- 5) Методичні прийоми [1, с. 80-82].

Рекомендована література:

1. Карпушин Б.А. Педагогика физической культуры: учебник / Б.А. Карпушин. – М.: Советский спорт, 2013. – 300 с.
2. Педагогика физической культуры и спорта: учебник / под ред. С.Д. Неверковича. – М.: Физическая культура, 2006. – 528 с.
3. Традиції фізичної культури в Україні: Зб. наук. статей / За заг. ред.. С.В. Кириленко, В.А. Старкова, А.В. Цьося. – К.: ІЗМН, 1997. – 248 с.
4. Педагогика спорта /Тер-Ованесян А.А., Тер-Ованесян И.А.- К.: Здоров'я, 1986.- 208 с.
5. Шалар О.Г. Лекції з курсу „Психологія фізичного виховання та спорту”: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності ПМСО. Фізична культура.- Херсон: Видавництво ХДУ, 2005.- 212 с.

6. Психологічні особливості виховання учнів у колективі

У дослідженнях В.М. Бехтерева, Ф. Олпорта, С. Аша й інших був виявлений факт зміни поведінки людини в малій групі відповідно до установок і норм поведінки цієї групи. Ця зміна поведінки обумовлена двома причинами.

В одних випадках людина приймає думку групи, тому що не бажає вступати з нею в конфлікт. При цьому її переконання, установки на те чи інші явище життя залишаються колишніми (...така людина виявляє пристосовництво, *конформізм*).

В інших випадках людина приймає думку групи, тому що погоджується з її правильністю. У цьому випадку норми й установки колективу стають нормами й установками цієї людини. Таке прийняття думки групи називається *конформністю*. Вона полегшує здійснення групою однакової поведінки.

Фактори, що впливають на ступінь конформності. Ступінь *конформності* визначається рядом зовнішніх обставин, що повинні прийматися до уваги вчителем, що формує колектив класу, спортивну команду та ін.:

- 1) *характером групової приналежності*, тобто по своєму бажанню чи вимушено потрапив школяр у даний колектив. Якщо він потрапив у колектив на перевиховання примусово, то в нього може не проявитися конформність;
- 2) *чи є група*, у яку школяр увійшов добровільно, *референтною для нього*: така група має великий вплив на учня;
- 3) *ступенем соціальної зрілості групи*: як це ні здається парадоксальним, вплив колективу на зміну думки особистістю слабкіше, ніж дифузної групи.

Пояснюється це тим, що в неорганізованій групі при недоліку даних друг про друга сугестивність індивідів вище;

4) *цілями, що стоять перед колективом*: якщо один клас змагається з іншим, то конформність його членів збільшується; якщо ж змагання усередині класу між учнями, то конформність їх зменшується. Тому командні змагання в більшому ступені впливають на виховання в школярів почуття колективізму, чим індивідуальні змагання;

5) *статусом школяра в колективі*: чим вище статус, тим менше виявляється конформність;

6) *віково-статевими особливостями*: у молодших школярів конформність виражена слабкіше. Так само як у осіб жіночої статі в порівнянні з особами чоловічої статі. Останнє можна пояснити більшою тривожністю осіб жіночої статі, особливо в старших класах, а тривожність збільшує сугестивність.

При сильно вираженій конформності сміливість школяра збільшується, але при цьому зменшується почуття особистої відповідальності за свій учинок, чинений разом з іншими. Особливо яскраво це виявляється в недостатньо зрілих у соціальному плані групах...

Риси особистості, що формуються в колективі. Виховання в колективі формує такі риси особистості, які не можна сформувати при індивідуальному вихованні. Основними такими рисами є:

1) *співпереживання успіхам і невдачам будь-якого члена колективу*, тобто емоційне прилучення кожного учня до групи як до цілого, ототожнювання себе з колективом, коли можна сказати, що колектив – це я, а я – це колектив;

2) *задоволеність перебуванням у даному колективі* через задоволеність спілкуванням з товаришами, соціально-психологічним кліматом, тим, що рядом з тобою однодумці, які розуміють тебе, а ти розумієш їх;

3) *колективістське самовизначення*, тобто протидія негативним впливам ззовні, сприйняття цих впливів крізь призму ідейних і моральних установок колективу;

4) *віра всіх членів колективу в досягнення поставлених цілей, оптимізм*;

5) *суспільна спрямованість мотивів занять фізкультурою і спортом.* Спортсмени із соціально зрілих груп серед мотивів занять спортом на перші місця ставлять суспільний – «підготовку до праці, службі в армії», а спортсмени із соціально незрілих груп на перше місце ставлять індивідуалістичний мотив – «фізичне удосконалювання і зміцнення здоров'я»(?).

7. Суспільна думка як інструмент впливу на особистість

Суспільна думка – це виникаюче в процесі спілкування людей колективне судження тієї чи іншої соціальної спільності про різні явища, проблеми, ситуації.

Роль суспільної думки. Суспільна думка – не інструмент придушення особистості. Воно керує вчинками особистості внаслідок прийняття нею норм колективу, що перетворюються в переконання особистості.

Характеристики суспільної думки. Діапазон відбиває коло проблем, по яких висловлюється суспільна думка. Чим ширше діапазон суспільної думки, тим ширше інтереси класного колективу, його кругозір.

Активність (інтенсивність) прояву школярами суспільної думки відбиває, з яких питань у процесі стихійного спілкування найбільш часто висловлюються школярі, які питання найбільшою мірою будоражать суспільну думку класу...

Соціальна зрілість оцінних суджень зв'язана з розумінням школярами того, «що таке добре і що таке погано». ...Багато негативних вчинків оцінюються школярами як позитивні з помилкового розуміння почуття товариства, чесності і т.п.

Об'єктивність суспільної думки характеризує здатність колективу правильно оцінювати дії особистості, не піддаючись особистим симпатіям і антипатіям, емоціям, установкам, що складаються на особистість.

Стійкість суспільної думки характеризується стабільністю суджень і оцінок колективу.

Функції суспільної думки. Суспільна думка виконує різноманітні ***функції***:

- сприяє розширенню і закріпленню морального досвіду особистості, заповнює для особистості, що розвивається, недолік знань морального поведіння (*когнітивна функція*);

- сприяє вихованню і самовихованню особистості, допомагаючи їй виробити об'єктивну самооцінку через схвалення чи осуд її вчинків (*виховна функція*);
- сприяє виробленню певних еталонів поведінки, регулює вплив на особистість різноманітних факторів соціального характеру (*регулююча функція*);
- сприяє єдності дій членів учнівського колективу, коректує положення особистості в колективі (*організуюча функція*);
- здійснює функцію соціального контролю за поведінкою особистості (*контролююча функція*).

8. Умови успішного впливу суспільної думки як виховної сили

Для того щоб суспільна думка мала на учня позитивний виховний ефект, необхідно враховувати **ряд** умов:

1. *У класі повинна бути правильна суспільна думка.* ...Суспільна думка учнів, пущена на самоплив, може грати і негативну роль у вихованні учнів.
2. *Клас повинний бути для учня референтною групою.* У цьому випадку учень буде відбирати з усіх факторів, що впливають на нього, тільки ті, які імпонують суспільній думці класу.
3. *У класі повинна бути єдність суспільної думки.* Останнє визначається кількістю учнів, що прийшли до єдиної думки щодо значимості якої-небудь діяльності (навчальної, спортивної, трудовий), моральності того чи іншого вчинку і т. і.
4. *Суспільна думка класу повинна бути принциповою.* Останнє відбиває здатність учнівського колективу до безкомпромісної критичної оцінки поведінки товариша, до твердого осуду недоліків і антигромадського поводження...
5. *Клас повинний активно і вчасно реагувати на ті чи інші події, явища, вчинки.* При цьому ініціатива повинна виходити не стільки від учителя, скільки від самих учнів, а реакція повинна виражатися не приховано, а у відкритій формі.

6. *Клас повинний цілеспрямовано і послідовно проводити в життя свої вимоги до учня...* Багато учнів після обговорення вчинку товариша, забуваючи про прийняте рішення, не змінюють свого ставлення до нього.
7. *Велике значення для формування суспільної думки, свободи висловлення школярами власних суджень має поведінка самого вчителя.* Учитель повинний давати переконливі відповіді на хвилюючі школярів питання...

Шляхи впливу суспільної думки на учнів. Шляхи впливу суспільної думки колективу класу чи спортивної секції на учня різноманітні.

Це, насамперед, *шлях природного засвоєння особистістю в ході спілкування і спільної діяльності моральних цінностей колективу...* У процесі спілкування і колективної діяльності учні зіставляють самооцінку тих чи інших своїх поглядів і вчинків з оцінкою і поглядами колективу, товаришів, проводять переорієнтацію своїх думок.

...Інший шлях впливу суспільної думки учнівського колективу на окремого учня: *пред'явлення до нього вимог під час обговорення його вчинків і помилкових поглядів.* ...Обговорення вчинків і помилкових дій учня колективом варто використовувати тільки в тих випадках, коли немає іншого виходу, коли таке обговорення є педагогічно необхідним. При цьому виключається обговорення негожої поведінки дитини, причиною якої є сімейні безладдя.

Керування вчителем суспільною думкою учнівського колективу. ...Важлива не взагалі суспільна думка, а *правильна*, яка відбиває принципи і мораль суспільства.

Учитель повинний направляти хід обговорення цікавлячих школярів питань, привчати учнів до тактовної поведінки під час дискусій, до чіткого і короткого викладу своїх думок, до уважного вислуховування своїх опонентів...

Психологічним механізмом змін, що відбуваються у свідомості учнів, є виникнення в процесі колективної діяльності *системи відповідальної залежності*: кожний працює для інших, успіх загальної справи залежить від зусиль і старань кожного. У такій ситуації легше оголюються позитивні і негативні риси

особистості кожного учня, легше відбувається пізнання школярами один одного...

Прийоми педагогічного впливу на суспільну думку. У процесі формування суспільної думки учнівського колективу виникають численні ситуації, що вимагають спеціального педагогічного втручання, коректування. Для цього вчитель може використовувати ряд прийомів.

Мобілізація думок (підготовка школярів до обговорення питання). Учитель до обговорення питання проводить роботу по підготовці суспільної думки з метою забезпечення правильної реакції колективу...

Схований вплив зв'язаний з коментуванням учителем подій, що як би підштовхує учнів до найбільш прийняттого рішення. Це може бути думка, висловлена вчителем у процесі невимушеної бесіди з учнями, випадково промовлена фраза, питання, що спонукає до міркування та ін. Схований вплив здійснюється також шляхом цілеспрямованого посилення, підкреслення чи, навпаки, ослаблення значення того чи іншого явища, факту, рішення.

Акцентування складається з частих повторень і варіювань в придатних обставинах однієї і тієї ж думки, судження: «якби ваш клас був згуртованим, ви не допустили би неявку на змагання» та ін.

Загострення боротьби думок корисно для виникнення колективної дискусії, щоб у зіткненні протилежних точок зору учні прийшли до правильної думки...

Логічний аналіз помилкових суджень. Педагог розкриває протиріччя в судженнях колективу учнів, домагається усвідомлення цього протиріччя й у результаті – перегляду колективної думки. Однак при цьому неприпустимі безапеляційні заяви з боку вчителя, натяки на юнацьку незрілість та ін.

Опора на думку авторитетів (видатних суспільних і державних діячів, спортсменів, тренерів, фахівців у той чи іншій професії). Для цього вчитель повинний знати, хто для школярів є найбільш авторитетним...

Розвиток правильного судження учнів. Часто в судженнях учнів звучить правильна думка, однак виражена вона несміливо, нечітко. Учитель підхоплює її, розвиває, підкреслює її колективне походження.

Створення спеціальних ситуацій. ...Учитель повинний спланувати ситуацію, здатну привести учнів до необхідного висновку, організувати її, керувати в тактовній формі діями учнів у ході даної ситуації, обережно підводити їх до потрібних висновків.

Переорієнтація активу учнівського колективу. Застосування цього прийому особливо доцільно, коли виникає конфліктна ситуація між педагогом і учнівським колективом, що відстоює помилкову думку...

При використанні перерахованих прийомів впливу на суспільну думку учнів неприпустимий шаблон, стереотипність, необхідний творчий підхід до вибору прийомів, що відповідають конкретної ситуації.

б) Виконайте індивідуальне завдання на вибір (1-3 бали):

1. Підготувати виступ, доповідь, реферат із теми;
2. Написати тези, статтю, есе;
3. Виступ на науково-практичній конференції.

Блок-завдання 3. Творчі завдання

1. Проаналізуйте педагогічні ситуації з погляду прояву в них якостей та умінь учителя-вихователя

Ситуація 1. Ви на перерві заповнюєте журнал. Раптом до кабінету фізичного виховання заходить знервована жінка (мама учениці вашого класу) і роздратовано до вас звертається: «Що це у вас діється? Знову чіпляєтесь до моєї доньки, вимагаєте спортивну форму, знижаєте оцінки... А ще педагог...!»

Що робити?

- а) піднятися із-за стола, намагатися вивести маму з кабінету з пропозицією поговорити в іншому місці;
- б) швиденько підійти назустріч мамі, посміхнутися і заспокоїти;
- в) продовжувати заповнювати журнал, не звертати увагу на репетування;
- г) зустріти словами: «Ви знову зі скандалом! Ваша донька не виконує елементарних вимог, а ви шукаєте винних...»

Ситуація 2. Учні вашого 9-го класу (ви класний керівник) отримали завдання від дирекції школи очистити шкільне подвір'я і спортивний майданчик від снігу, який випав минулої ночі, і залити ковзанку.

Що робити?

- а) чітко розподілити обов'язки, встановити терміни виконання, забезпечити контроль за якістю виконання;
- б) дати доручення, зобов'язати старосту контролювати роботу і доповісти вам про виконання;
- в) розташувати учнів на подвір'ї, поставити завдання і облаштувати ковзанку. Створити трудові ланки і закріпити ділянки роботи. Забезпечити контроль за ходом виконання роботи;
- г) правильної відповіді не має.

Ситуація 3. У класі дитина з рідкісним, незвичайним ім'ям (Магомед, Тамерлан, Муза, Диктатура і ін.) або смішним, немилозвучним прізвищем. Виклик такої дитини до дошки майже завжди супроводжується насмішками, коментарями. Як поводитися вчителю в цій ситуації?

- а) якщо незвичайне ім'я, викликати учня по прізвищу, якщо прізвище — по імені, зайвий раз не провокуючи однокласників.
- б) поговорити з дітьми про імена й переконати в престижності рідкісних і незвичайних імен.
- г) поговорити з учнями про значення імен, особливо тих, що є в класі, щоб діти їх розуміли й спокійно ставилися.
- д) вигадати зменшувально-пестливий варіант незвичного імені й частіше ним користуватися, щоб привчити дітей по-доброму сприймати "незручне" ім'я.

Ситуація 4. У класі — надзвичайна ситуація: у дівчинки вкрали гаманець. Дівчинка плаче, а однокласники — одні співчують, інші вважають, що вона розтяпа і сама винна. Як поведеться вчителю?

- а) заспокоїти дівчинку й відшкодувати вкрадену суму з власних коштів;
- б) заспокоїти дівчинку й відшкодувати вкрадену суму, зібравши її з вчителів;

в) заспокоїти дівчинку й відшкодувати вкрадену суму, зібравши її з учнів класу — тоді діти швидше знайдуть крадія;

г) викликати в школу міліцію для надання професійної допомоги;

д) виразно зажадати: "Діти, на перший раз я міліцію викликати не буду, але щоб протягом сьогоднішнього дня — будь-яким способом — гроші були повернені";

е) наказати потерпілій, а також всім іншим, щоб гроші в школу ніколи не приносили.

4.Блок контролю

а) Дайте відповідь на контрольні запитання лекції:

1. Які фактори повинен враховувати вчитель при формуванні колективу учнів?
2. Через які стадії проходить розвиток колективу учнів?
3. Які завдання має вирішувати вчитель фізичної культури, формуючи колектив учнів?
4. Розкрийте шляхи формування колективу учнів в процесі занять фізичною культурою.

б) Дайте відповідь на питання тесту:

Варіант № 6. Тема: „Формування колективу і виховання в ньому учнів при заняттях фізичною культурою”

1. Групи, з думкою яких учень особливо рахується, чії норми і установки не тільки ним приймаються, але й стають мотивами його поведінки називаються:

- а) пізнавальними;
- б) активними;
- в) соціальними;
- г) референтними.

2. Розвиток колективу учнів відбувається за наступними стадіями:

- а) задоволеністю учнями виконанням колективних дій;
- б) початкове згуртування, складення єдиної громадської думки, зайняття учнями сприятливої для свого розвитку позиції;
- в) запровадженням в уроках і в позаурочній роботі виконання важких та змагальних вправ;
- г) спрямовуванням школярів на сумлінне виконання вправ різнобічного впливу на їх організм.

3. Щоби досягти бажаного виховного результату, вчитель повинен врахувати декілька моментів:

- а) вікові особливості дітей і рівень розвитку колективу;
- б) колективні та громадські інтереси;
- в) вміння вести здоровий спосіб життя, звичку займатися фізичними вправами;
- г) умови проведення уроку.

Модуль 7. «Формування моральності учнів в процесі занять фізичною культурою»

Блок-завдання 1. Оглядово-установча лекція 7.

а) Ознайомтеся з метою лекції, її проблемою, провідною ідеєю, основними поняттями теми, рекомендованою літературою

б) Уважно перечитайте текст лекції

Мета: ознайомити із умовами, етапами формування моральної поведінки учнів в процесі занять фізичною культурою

Основна проблема: Зайве невміле повторення навіть шляхетних ідей, «переживання» одних і тих же положень, породжують у учнів недовірливе, а інколи і негативне до них відношення.

Провідна ідея: Вчителю варто усвідомлювати, що процес виховання повинен удосконалюватися за рахунок продуманого і економного використання комплексу засобів і методів виховного впливу.

План:

1. Умови формування моральності учнів
2. Етапи формування моральної поведінки
3. Формування моральних якостей

Обрані методи: проблемна лекція

Обладнання: фрагменти відеозаписів

Основні поняття теми: моральні якості, моральна поведінка, почуття обов'язку, відповідальність, умови.

Текст лекції 7 «Формування моральності учнів в процесі занять фізичною культурою»

7.1. Умови формування моральності учнів

Формування моральних якостей особистості учнів вимагає додержання трьох умов, а саме:

Перша умова – *придбання учнями знань за моральну поведінку*. Для цього використовуються різні форми моральної освіти: індивідуальні і колективні

диспути, читання та обговорення художньої літератури, перегляди кінофільмів, у тому числі і на спортивну тематику, зустрічі з відомими спортсменами, на яких обговорюються питання прояву мужності, наполегливості, чесності, людяності під час змагань тощо.

Важливо, щоби моральне виховання не перетворилося в сухі, докучливі «моральності» типу «дитина повинна», «школяр зобов'язаний» та ін., які не мають нічого спільного з формами переконання школяра.

Проводячи бесіди з метою виховання учнів, треба враховувати наступні *моменти*:

1. За змістом бесіди мають бути доступні відповідному контингенту дітей.
2. Не треба проводити бесіди дуже часто. Їх треба присвячувати відповідним подіям в житті країни, до спортивних змагань, показу по телебаченню фільму на спортивну тематику тощо.
3. Починати бесіду доцільно з аналізу яскравих конкретних прикладів і від них переходити до узагальнення та висновкам.
4. Має бути добра аргументованість, доведеність певних положень.
5. Треба збуджувати у школярів високу активність, визивати жвавий обмін думками, примушувати їх самих замислюватися над питаннями моралі. Менш за все ім. треба нав'язувати готові істини. Висновки за норми моралі, за той або інший вчинок школярі мають зробити самі, але під спрямовуючим впливом вчителя.. Іноді вчинки і дії підлітка визначаються помилково розумінням честі, товариства; звідси прояв кругової поруки, підказки, списування.

Друга умова – *правильна організація життя і діяльності школярів, придбання їм позитивного досвіду моральної поведінки*. Знання самі по собі не забезпечують моральної поведінки... Організація системи виховних заходів повинна ставити школярів в такі умови, щоби їх практична діяльність відповідала принципам поведінки, що засвоюється, щоб вони привчилися перетворювати свої погляди і переконання у вчинки.

При цьому треба додержуватися певних *правил*.

По-перше, треба, щоби школярі не просто багаторазово виконували одні і ті ж за характером дії (це приведе до набуття шаблону у поведінці), а повторювали дії різноманітних варіаціях, не дивлячись на схожість ситуацій.

По-друге, ситуації мають бути життєвими, а не штучними.

По-третє, вчитель не повинен дочікуватися, поки ці ситуації виникнуть, а має сам їх навмисно будувати і допомагати школярам їх долати. При цьому допомога вчителя має проявлятися лише в тому випадку, якщо спроби школяра самостійно долати ситуацію закінчаться невдало.

Звичайно, дотримання цих правил не гарантує, що школяр зразу обере правильні форми поведінки. Тому велика роль належить контролю вчителя за поведінкою учнів, їх корекція. Дієвими заходами корекції є схвалення, заохочення – з однієї сторони, і осуд, примушення – з іншої. Відчуваючи контроль за своїми вчинками, учні починають розуміти зацікавленість педагога в розвитку у них тої чи іншої якості особистості.

Третя умова – *вироблення у школярів соціальної потреби моральної поведінки*. Справа в тому, що і правильні форми поведінки самі по собі ще не вирішують, які якості особистості сформуються у учнів... Тому необхідно формувати у школяра моральні потяги і закріплювати їх як риси особистості, щоб вони змогли виявитися у різних ситуаціях.

Основні *положення ефективного морального виховання* наступні:

- вчителю варто усвідомлювати, що процес виховання повинен удосконалюватися не за принципом «чим більше заходів, тим краще» (оскільки кожне з них окремо корисне), а за рахунок продуманого і економного використання комплексу засобів і методів виховного впливу;

- не можна покладати надії на магічну дію лекцій, бесід, диспутів, тобто на мовне виховання. Зайве невміле повторення навіть шляхетних ідей, «пережовування» одних і тих же положень, породжують у учнів недовірливе, а інколи і негативне до них відношення;

- варто запобігати формалізму у вихованні, що проявляється в розходженні між словом і ділом, у поверхневої інтерпретації виховних ситуацій, знеособлення (рос. обезличивание) виховних впливів, механічний підхід до процесу виховання, коли від учнів вимагають лише виконання, а не прийняття норм моралі. Це приводить до лицемірства (поведінка міняється тільки зовні).

7.2. Етапи формування моральної поведінки

Формування моральної поведінки – процес тривалий, що проходить декілька етапів.

Перший етап – *змушене прийняття вимог, що надаються школяреві педагогами*. При цьому можливо декілька варіантів. Якщо особистий досвід школяра не співпадає з моральними нормами і вимогами, які до нього додаються, він може засвоїти ці вимоги формально і виконати їх тільки у присутності дорослих або зовсім не буде підкорятися цим вимогам...

Другий етап – *школяр приймає вимоги добровільно, усвідомлюючи свої обов'язки*, однак ці вимоги залишаються для нього зовнішніми збудниками вчинків.

Третій етап – *моральні вимоги, що йдуть від вчителя, стають особистими, внутрішніми вимогами*. Це відбувається тоді, коли у школяра виробляється система переконань і ідеалів. *Переконання* – це такі знання, судження, думки, які пов'язані з глибоким визнанням, перейманням їх дійсності. Вони стають постійно діючими мотивами поведінки школяра, і на цій основі виникне моральна сталість особистості, тобто здібність учня зберігати вірність засвоєним принципам, зберігати відповідну їм поведінку, можливість протистояти негативним впливам оточуючого середовища. Школяр набуває свого роду моральний імунітет до негативних, асоціальних впливів...

Четвертий етап – *школяр активно впливає на оточуючих*, намагаючись змінити їх поведінку згідно своїм переконанням і ідеалам. Сформувавшись під відповідним впливом середовища, школяр на цьому етапі свого розвитку починає сам свідомо, цілеспрямовано впливати на цю середовище, тобто проявляти суспільну активність.

7.3. Формування моральних якостей

Одним із базових моральних якостей є *почуття обов'язку, відповідальності*. Воно визначає інші моральні прояви – *самовідданість, мужність, наполегливість, свідомість, активність*.

Формування почуття обов'язку та відповідальності на уроках фізкультури визначається наступними умовами:

- усвідомленням учнями того факту, що їх здоров'я, вміння і якості є цінністю і досягненням суспільства, що забезпечує високу продуктивність і обороноздатність свого народу, тому укріплення здоров'я і підвищення працездатності не є особистим ділом молодих людей;
- визнанням учнями, батьками і педагогічним колективом школи важливості і значимості фізичної культури як загальноосвітнього предмету; у зв'язку з цим успішність школярів з фізичної культури має привернути таку ж увагу батьків і класних керівників, як і успішність з літератури, математики, фізики тощо;
- виконанням школярами різних доручень вчителя фізичної культури: підготовка до уроку і приборка після уроку інвентарю, надання допомоги в проведенні уроку у якості групового керівника, ремонт спортивного обладнання, підготовка спортивного вечора, суддівство внутрішкільних змагань та ін.;
- участю школярів у змаганнях за честь класу і школи, участю у естафетах і спортивних іграх на уроках фізкультури.

Основою щодо формування у учнів почуття обов'язку, честі є виховання *совісті*. Як сказав академік Д.С. Лихачов, совість підказує, а честь діє...

Суттєва роль у вихованні почуття обов'язку і відповідальності належить *оцінці поточної успішності і повсякденного відношення учнів до занять*. Треба також широко інформувати школярів за результати різних змагань, в яких приймали участь команди школи, підкреслюючи доробок в загальний успіх кращих учнів. Це сприяє усвідомленню їм почуття відповідальності перед шкільним колективом, збуджуючи у інших учнів бажання також відстоювання честі свого колективу.

Також треба обговорювати у класі і спортивному колективі школи і негативні явища, що мали місце на змаганнях (неявки без поважних причин тощо), щоби на цих прикладах показати, як безвідповідальність окремих школярів підводить весь колектив.

Громадська робота учнів у колективі фізичної культури школи, виконання обов'язків фізорга класу, капітана команди, старости спортивної секції – все це слугує за певних умов засобами виховання школярів почуття обов'язку та відповідальності.

Блок-завдання 2. Індивідуальна самотійна робота

а) Самостійно опрацюйте наступні запитання:

- 1) Виховання – об'єктивна потреба тренера [1, с. 86-87].
- 2) Керівництво навчально-виховним процесом та рівні педагогічної майстерності [1, с. 87-89].
- 3) Постановка виховних завдань [1, с. 90-91].
- 4) Зміст виховних завдань [1, с. 91-92].
- 5) Комплексний підхід до виховання та складання плану виховної роботи [1, с. 93-94].
- 6) Ведення особистих щоденників вихованцями та керівництво самовихованням [1, с. 95-97].

Рекомендована література:

1. Карпушин Б.А. Педагогика физической культуры: учебник / Б.А. Карпушин. – М.: Советский спорт, 2013. – 300 с.
2. Педагогика физической культуры и спорта: учебник / под ред. С.Д. Неверковича. – М.: Физическая культура, 2006. – 528 с.
3. Традиції фізичної культури в Україні: Зб. наук. статей / За заг. ред. С.В. Кириленко, В.А. Старкова, А.В. Цюся. – К.: ІЗМН, 1997. – 248 с.
4. Педагогика спорта /Тер-Ованесян А.А., Тер-Ованесян И.А.- К.: Здоров'я, 1986.- 208 с.
5. Шалар О.Г. Лекції з курсу „Психологія фізичного виховання та спорту”: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності ПМСО. Фізична культура.- Херсон: Видавництво ХДУ, 2005.- 212 с.

7.Розвиток самотійності учнів.

Самостійність – це здійснення людиною якої-небудь діяльності без сторонньої допомоги. Це і самостійне ухвалення рішення, і здійснення наміченого, і самоконтроль, а в ряді випадків – і взяття на себе відповідальності за справи і вчинки. Тому розвиток самотійності школярів йде разом з розвитком *самосвідомості*.

Мотиви прояву самостійності в школярів різного віку різні. *Молодші діти*, виявляючи самостійність, використовують її як засіб досягнення особистих цілей. *У підлітків* самостійні вчинки і дії відбуваються для того, щоб підкреслити своє право на самостійність...*У старших школярів* мотивом прояву самостійності є прагнення випробувати себе, перевірити свої можливості...

Етапи і рівні розвитку самостійності учнів. Формування самостійності в навчальній і суспільній діяльності проходить ряд *етанів*, на кожному з яких рівень прояву самостійності різний.

На першому етапі самостійність школяра виявляється лише у виконанні того, що було заплановано одним вчителем чи разом з учнями. Це нижчий рівень розвитку самостійності.

На другому етапі самостійність виявляється як у виконанні, так і в самоконтролі за виконанням справи.

На третьому етапі до виконання і самоконтролю приєднується і можливість самому планувати свою діяльність.

На четвертому етапі самостійність досягає вищого рівня розвитку і виражається уже в прояві учнями творчої ініціативи, тобто в самостійній постановці цілей і виборі способів їх досягнення, а також у прийнятті відповідальності на себе за свої справи і вчинки.

Умови формування самостійності. Успішне формування самостійності вимагає обліку ряду *обставин* і створення для учнів певних *умов*.

1. *Розвиток самостійності можливий лише на основі придбання школярами знань і умінь*, необхідних для навчальної і суспільної роботи в школі...

2. *Розвиток самостійності повинен проходити під контролем учителя фізичної культури.* Однак, здійснюючи цей контроль, учитель повинний знати міру. Зайва опіка учнів, сковування їх ініціативи негативно позначається на розвитку цієї особистісної якості...

3. З іншого боку, *самостійність учнів не повинна вступати в протиріччя з керівною роллю вчителя*: занадто велика впевненість учнів у своїх можливостях теж негативно позначиться на педагогічному процесі. Тільки сполучення

самостійності учнів у розумних межах з контролем учителя може дати гарні результати. Учителем фізичної культури контроль може здійснюватися *безпосередньо* – шляхом спостереження за самостійною роботою учня і *опосередковано* – за допомогою карток-завдань і схем-конспектів.

4. *Формуванню самостійності учнів сприяє інтерес до вправи, завдання.*

Форми появи самостійності на уроці фізичної культури. Урок фізичної культури дає учням можливість виявляти самостійність на різних рівнях (починаючи від нижчого і кінчаючи вищими рівнями).

1. *Виконання вправи під власний рахунок, в оптимальному темпі, але в загальному строю і під контролем учителя.*
2. *Самостійне виконання вправ, що підводять, у паузах між підходами до снаряда, здійснення самоконтролю і взаємоконтролю за виконуваними діями.*
3. *Підбор вправ для розминки, для розвитку якостей з числа відомих уже учнем.* Таким шляхом починається розвиток творчої ініціативи школярів на уроках фізичної культури.
4. *Надання учням можливості вільного вибору вправ і композицій, що відповідають їхнім умінням і творчим можливостям* (наприклад, при виконанні вправ під музику). Це буде стимулювати мислення, фантазію учнів.
5. *Планування частини уроку і самостійне його проведення.* Ця форма, доступна тільки старшокласникам, розвиває пізнавальну активність учнів, формує в них навички керування й організації, змушує зрозуміти складність праці вчителя й у кінцевому рахунку – бути більш свідомим на уроці фізичної культури...
6. *Використання учнями на уроці фізичної культури технічних засобів навчання* (діаскопів тощо) для показу фізичних вправ на діапозитивах.
7. *Самостійне виставлення школярами на уроці оцінок.* Ряд досвідчених учителів фізичної культури дозволяють учням виставляти собі оцінки за виконання фізичних вправ. Психологічний ефект цього способу розвитку самостійності полягає в тому, що оцінка перестає розглядатися учнями як покарання...

Форми прояву самостійності в позакласній роботі з фізичного виховання. Ще більш великі можливості для розвитку самостійності надає позакласна робота школярів у сфері фізичної культури. здійснювана за завданням учителя.

1. *Виконання школярами ранкової зарядки вдома* (спочатку під контролем батьків, а потім і самостійно).
2. *Виконання домашніх завдань учителя фізичної культури.*
3. *Здійснення самоконтролю за своїм фізичним розвитком.* Для цього спочатку треба ознайомити школярів з найпростішими способами виміру, дати їм можливість навчитися користатися вимірювальними засобами – динамометром, сантиметровою стрічкою, медичними терезами, спірометром...
4. *Участь у суддівстві змагань.*
5. *Проведення щотижневого спортивного огляду в класі...*Щоб спортивний огляд проходило цікаво й активно, весь клас повинний одержати домашнє завдання: знайти відповідь на спеціально підібрані питання...
6. *Організація спортивних вечорів і свят у школі.*

8. Формування в учнів потреби у систематичних самостійних заняттях фізичною культурою

Заняття фізичною культурою на шкільних уроках у кращому випадку дозволяють лише підтримувати нормальний фізичний стан, але не поліпшують фізичний розвиток учнів...

Учитель фізичної культури повинний розвивати в учнів потребу самостійно займатися фізичною культурою на базі створення в них уявлення про здоровий спосіб життя. Придбання цих **знань** змінює відношення учнів до фізичної культури і спорту, спонукуючи їх стати сильними, добре розвитими (особливо в 5-7-х класах)...

...В учнів буде сформована **потреба** в самостійних і систематичних заняттях фізичною культурою, якщо в них буде сформована **звичка** до фізичного навантаження, до активної рухової діяльності.

Звичка – це дії чи вчинки, виконання яких стало для людини потребою (С.Л. Рубінштейн).

К.Д. Ушинський виділяв два шляхи виховання звичок: *організація життєвого досвіду і переконання, роз'яснення*. Перший шлях більш придатний для молодших школярів, другий – для старших.

Етапи й умови формування звички до занять фізичною культурою. *Звички* формуються в результаті *багаторазового тривалого використання певних дій і форм поведінки*. Тому їх вироблення проходить через ряд етапів, кожний з яких повинний бути організаційно забезпечений учителем фізичної культури.

Перший етап – *формування позитивного відношення до фізичної культури*. З 1-го класу вчитель повинний ненав'язливо підкреслювати позитивну роль занять фізичними вправами в розвитку дітей і зміцненні їх здоров'я.

Другий етап – *формування в учнях наміру самостійно займатися фізичною культурою*. **Намір**, по визначенню С.Л. Рубінштейна, є внутрішньою підготовкою відстроченої дії чи вчинку. ...Завдання вчителя – спонукати в учнів бажання самостійно і регулярно займатися фізичною культурою (можна запропонувати школярам щодня виконувати вдома зарядку). Сформувавши в учнів це бажання, учитель переходить до наступного етапу.

Третій етап – *здійснення школярами наміру самостійно займатися фізичною культурою*. Цей етап зв'язаний зі створенням **умов** для самостійного виконання школярами фізичних вправ. До таких **умов** відносяться: 1) *придбання батьками необхідного спортивного інвентарю* (м'ячів, гантелей, ракеток та ін.); 2) *розробка з учителем режиму дня, у якому знайшлося б місце і для самостійного виконання вправ*; 3) *розучування на уроці фізичної культури комплексу вправ, що учні будуть виконувати вдома*.

Четвертий етап – *перетворення бажання школярів самостійно і регулярно займатися фізичними вправами в звичку*. У силу вікових психологічних особливостей молодших школярів і підлітків (легка зміна інтересів і бажань, недостатній розвиток наполегливості, цілеспрямованості) регулярне самостійне виконання ними фізичних вправ представляє значні труднощі (...дитина три-чотири рази встане, зробить зарядку, але незабаром набридне, знайде для себе багато виправдань...і кине). При цьому виникають захисні мотивування: «зарядка нічого не дає»...

У зв'язку з цим учителю необхідно здійснювати ряд *заходів*, які підтримували б сформований намір учня самостійно займатися фізичною культурою.

...*Інтерес* учнів до самостійного систематичного виконання фізичних вправ буде стимулюватися й у тому випадку, якщо учитель фізичної культури забезпечить постійний **контроль** за тим, виконують школярі вдома фізичні вправи чи ні. Цей контроль (...перевірка віджимань від підлоги чи присідань...) іноді виявляється навіть дієвіше, ніж контроль батьків, тому що авторитет учителя (особливо для молодших школярів) часто більш вагомий слів і умовлянь батьків.

...Можна ввести таблиці контролю в класі (молодші школярі), де учні самі будуть вносити свої досягнення (результати) самостійних занять..

Щоб у школярів не відбувалося вгасання інтересу до самоконтролю, його *форми треба періодично змінювати*.

9. Формування суспільної активності учнів

Найвищою формою самостійності учнів є виконання ними суспільних доручень (фізорг, капітан команди тощо)...У кого сформована суспільна активність, ті, закінчивши школу, швидше адаптуються в нових умовах, відразу включаються в життя виробничого, студентського, армійського колективу.

Компоненти суспільної активності. Суспільна активність виявляється школярами при наявності наступних компонентів: 1) *суспільної спрямованості мотивів особистості* (наявність інтересу до суспільної роботи, бажання займатися нею, усвідомлення її соціальної значимості); 2) *організаторських якостей і умінь* (відповідальне ставлення до суспільних доручень, готовність допомогти іншим..., прояв ініціативи в суспільних справах).

Етапи зміни мотивів до суспільній роботі по мірі соціального розвитку школярів. Інтерес учнів до суспільної роботи виявляється по-різному...Крім того, значимість інтересу як мотиву суспільної діяльності в міру соціального розвитку школярів змінюється.

Виділяють декілька **етапів** зміни мотивів до суспільної роботи школярів.

Перший етап – наявність інтересу до якої-небудь суспільної роботи, до спільної роботи з товаришами; на цьому етапі розуміння суспільної значимості виконуваних ними доручень відсутньо.

Другий етап – інтерес до суспільної роботи починає поєднуватися з розумінням суспільної значимості, що пробуджується в школярів.

Третій етап – ведучу роль починають грати мотиви, зв'язані із соціальною значимістю суспільної роботи, домінувати починає суспільний зміст діяльності.

Четвертий етап – суспільна спрямованість діяльності школярів здобуває для них і особистісний зміст, і суспільно значимі цілі діяльності перетворюються в особисті устремління учнів.

Старшокласники в суспільній роботі шукають можливість самовираження, самоствердження, самовдосконалення. Тому їх задоволення суспільною роботою зв'язано не тільки з її результатами, але і з тією роллю, яку вони виконують у ній. Тому якщо чекання школяра у виконанні тієї чи іншої ролі не виправдовуються, незважаючи на успішне виконання завдання, він буває незадоволений суспільною роботою.

Умови формування і підтримки мотивів суспільної діяльності. Для того щоб спонукати і підтримати інтерес школярів до суспільних доручень, необхідно дотримуватися ряду умов.

1. Доручення, що дається школяреві, повинне мати суспільну значимість і доцільність (показати, що дане завдання важливе для всього класу, спортивної секції)...
2. Доручення, що даються, повинні бути конкретними...(якщо фізорг – то які конкретні його функції...)...
3. Якість і терміни виконання завдань повинні контролюватися вчителем (...щоб не виникло байдужості в самого учня)...
4. В учня повинна формуватися віра в можливість виконання суспільного доручення (...допомогти порадою, практичними справами...)...
5. Школярам повинна даватися певна самостійність у виконанні суспільної роботи (...вони самі можуть розробити програму спортивного вечора, підготувати спортивну газету, організувати зустріч з популярним спортсменом...)...

6. При розподілі суспільних доручень важливо враховувати психологічні особливості школярів різного віку: їх інтереси, здібності, соціальний статус у групі і спортивному колективі.

7. З огляду на схильність учнів до зміни діяльності доцільніше давати їм разові і тимчасові доручення, а не постійні (особливо школярам із сильною нервовою системою, які бувають пасивні тому, що...доручення одноманітні і не змушують їх переборювати труднощі)...

Учителю фізкультури варто спеціально планувати виховні заходи, спрямовані на формування суспільної активності школярів. При цьому потрібно враховувати наступні моменти:

1. Формування суспільної активності – тривалий процес, ні в якій мері не зводиться до виконання разових доручень...

2. Формування суспільної активності школярів не можна відривати від усього виховного процесу...

3. У залежності від ставлення школяра до суспільної роботи можливі різні шляхи виховання суспільної активності: а) йти від знання через переконання до практичного досвіду...б) йти від практичного досвіду до знань, від них – до переконання у важливості суспільної роботи і потім – знову до практичного досвіду... в) від переконання у важливості суспільної роботи йти до практичного досвіду, потім – до придбання знань і знову до практичного досвіду...

10. Психологічна характеристика організаторської діяльності учнів.

Організаторська діяльність є різновидом **суспільною діяльністю**. Це діяльність однієї людини, що забезпечує об'єднання групи людей для досягнення загальногрупової мети.

Організаторська діяльність школярів є як би продовженням керівництва вчителем класом, спортивною командою та ін. Якщо функція керівництва вчителя спрямована на вирішення питання про те, **що** робити, то функція організатора-учня – **як** робити...

Функції організаторської діяльності. Виділяють чотири функції – інтегративну, комунікативну, навчання і виховання. Інтеграція означає

об'єднання людей для вирішення загального завдання. Це завдання організатор вирішує при допомозі встановлення взаємозв'язків, взаємин і координації дій між членами групи. Отже, поєднуючи, інтегруючи зусилля й активність учнів в одному напрямку, організатор здійснює функцію *комунікації*, об'єднання.

Функції навчання і виховання старші школярі-організатори здійснюють стосовно молодших школярів, чи ж школярі спортсмени – стосовно однолітків, що не займається спортом.

Умови ефективної організаторської діяльності учнів:

1. *Облік вікових особливостей і індивідуальних можливостей учнів у здійсненні організаторської діяльності.* ...Учні повинні відповідати організатору за віком, чи бути молодше його...

2. *Наявність у школярів організаторських якостей*, а саме: 1) здатність організатора глибоко і повно відбивати психологію групи, яку організує (забезпечується підвищеною спостережливістю, тонким розумінням людини, допитливістю, здатністю до аналізу психологічних фактів...); 2) певна спрямованість розуму, що характеризується готовністю застосувати психологічні знання до практики вирішення організаторських завдань...; 3) психологічний такт – уміння дотримуватися почуття міри у взаєминах з учнями...; 4) суспільна енергійність – здатність організатора заражати своєю енергією, ентузіазмом других учнів...; 5) схильність до організаторської діяльності – прагнення займатися цією діяльністю виходячи з наявної потреби...; 6) критичність організатора стосовно учнів – це уміння прямо і сміливо висловити критичні аргументовані зауваження, звичайно, у доброзичливій формі...; 7) вимогливість організатора є важливою якістю, що підкріплює і направляє активність учнів...

3. *Педагогічне керівництво організаторською діяльністю школярів* (...пошук і вивчення активу, потім керівництво цим активом...і, нарешті, *формування в школярів організаторських умінь* – певні правила організаторської роботи, «Пам'ятки школяра-організатора»...).

б) Виконайте індивідуальне завдання на вибір (1-3 бали):

1. Підготувати виступ, доповідь, реферат із теми;

2. Написати тези, статтю, есе;
3. Виступ на науково-практичній конференції.

Блок-завдання 3. Творчі завдання

1. Проаналізуйте педагогічні ситуації з погляду прояву в них якостей та умінь учителя-вихователя

Ситуація 1. У туристському поході 2 дівчини постійно відстають від групи, при цьому весело розмовляють. Інші члени групи на це не звертають уваги.

Завдання. Проаналізуйте ситуацію. Дайте обґрунтовані пропозиції щодо дій керівника групи.

Ситуація 2. У туристському поході 2 дівчини постійно відстають від групи при цьому явно видно ознаки втоми та поганого самопочуття. Інші члени групи на це не звертають уваги.

Завдання. Проаналізуйте ситуацію. Дайте обґрунтовані пропозиції щодо дій керівника групи.

Ситуація 3. У туристському поході хлопці явно уникають роботи чергових кухарів.

Завдання. Проаналізуйте ситуацію. Дайте обґрунтовані пропозиції щодо дій керівника групи.

Ситуація 4. Під час руху туристської групи черговий штурман зробив поворот у невірному напрямі. Інструктор групи вчасно побачив помилку.

Завдання. Дайте обґрунтовані пропозиції щодо дій інструктора групи.

Ситуація 5. Іде Великий піст. Не дуже-то серйозно до нього ставлячись, діти проте питають учительку: "Галина Павлівна, а Ви постите?" Що їм відповісти?

- а) відповісти чесно, якою б ні була відповідь;
- б) відповісти стисло, а потім обов'язково поговорити з дітьми про пости — їх правила і головне — значення;

в) відповісти, як є, але якщо діти цим цікавляться, спробувати в середу або у п'ятницю провести в школі загальношкільний пісний день;

г) рішуче сказати: "Васильєв, ніж ставити питання мені, ти б кращий у себе запитав, з якими оцінками ти підходиш до кінця чверті — тобі є, про що подумати!"

Ситуація 6. Зайшовши в переповнений тролейбус, учителька бачить: один із її учнів сидить, вдаючи, що дрімає, а поряд з ним стоїть літня жінка. Як вчинити учительці?

а) промовчати, але, зустрівши хлопчика в школі, посварити.

б) підійти до хлопчика і, чіпаючи його за плече, мовчки кивнути у бік жінки.

в) голосно здивуватися: "Хто це там спить, сидячи поряд з бабусею? Петров, чи не ти?"

г) протиснутися до хлопчика й упевнено сказати: "Петров, встань, будь ласка, поступися місцем".

д) крикнути звідти, де стоїте: "Петров, прокинься! Поступися місцем!"

е) крикнути: "Бабуся, розбудіть хлопчика — він напевно вже виспався, хай поступиться місцем!"

ж) крикнути якомога голосніше: "Петров, підійди сюди! Нам скоро виходити!"

4.Блок контролю

а) Дайте відповідь на контрольні запитання лекції:

1. Розкрийте умови формування моральності учнів.
2. Охарактеризуйте етапи формування моральної поведінки.
3. За яких умов визначається почуття обов'язку та відповідальності учнів?

б) Дайте відповідь на питання тесту:

Варіант 7. Тема «Формування моральності учнів в процесі занять фізичною культурою»

1. Формування моральних якостей учнів вимагає дотримання наступних умов:

- а) аргументоване доведення до учнів певних положень моральної поведінки, збудження високої активності, жвавий обмін думками;
- б) придбання знань за моральну поведінку, правильна організація життя і діяльності, вироблення потреб моральної поведінки;

в) організація життєвих, а не штучних ситуацій, багаторазове виконання суспільно корисних дій;

г) проведення змістовних та доступних учням бесід на моральні теми, навмисне будування моральних ситуацій та допомога школярам їх долати.

2. Формування моральної поведінки учнів проходить наступні етапи:

а) індивідуальні і колективні диспути, читання та обговорення художньої літератури, перегляд кінофільмів;

б) зустрічі з відомими спортсменами, на яких обговорюються питання прояву мужності, наполегливості, чесності, людяності під час змагань тощо;

в) змушене прийняття вимог, добровільне прийняття вимог, вироблення системи переконань і ідеалів, активний вплив школяра на оточуючих;

г) схвалення, заохочення – з однієї сторони, і осуд, примушення – з іншої.

3. Суттєва роль у вихованні почуття обов'язку і відповідальності належить:

а) оцінці поточної успішності і повсякденного відношення учнів до занять;

б) визнання батьками і класними керівниками успішності школярів з фізичної культури;

в) укріплення здоров'я і підвищення працездатності учнів;

г) ремонт спортивного обладнання, підготовка спортивного вечора, суддівство внутрішкільних змагань.

Модуль 8. «Виховання учнів з відхиленням від норм поведінки в процесі занять фізичною культурою»

Блок-завдання 1. Оглядово-установча лекція 8.

а) Ознайомтеся з метою лекції, її проблемою, провідною ідеєю, основними поняттями теми, рекомендованою літературою

б) Уважно перечитайте текст лекції

Мета: ознайомити із природою недисциплінованості учнів та способами виховання дисциплінованості учнів в процесі занять фізичною культурою.

Основна проблема: Недоліки у шкільному і особливо у сімейному вихованні народжують у деякої частини дітей негативні риси характеру, що приводять до моральної невихованості, до порушень дисципліни у навчанні та хуліганської поведінки. Особливо гостро стає питання за педагогічно занедбаних підлітків.

Провідна ідея: Успіх виховання дисциплінованості залежить від точного викладу і доступності переліку вимог до учнів. Важливо домагатися від школярів не сліпої покори, а розуміння необхідності дотримання дисципліни.

План:

1. Недисциплінованість учнів та її причини
2. Способи виховання дисциплінованості і виправлення недисциплінованості учнів
3. Виховання важких підлітків в процесі занять фізичною культурою.

Обрані методи: проблемна лекція

Обладнання: фрагменти відеозаписів

Основні поняття теми: дисципліна, недисциплінованість, мотиви дисциплінованої поведінки, соціальна занедбаність.

Текст лекції 8 «Виховання учнів з відхиленням від норм поведінки в процесі занять фізичною культурою»

Моральне виховання школярів тісно пов'язано з формуванням дисциплінованості і потреби дотримуватися норм громадської поведінки. Нажаль, недоліки у шкільному і особливо у сімейному вихованні народжують у деякої частини дітей негативні риси характеру, що приводять до моральної

невихованості, до порушень дисципліни у навчанні та хуліганської поведінки. Особливо гостро стає питання за педагогічно занедбаних підлітків. Частина таких підлітків мають відхилення у фізичному розвитку, що ще більше посилюють їх недисциплінованість або педагогічну занедбаність, так як в цьому віці рівень фізичного розвитку у значному ступеню визначає процес морально-вольового становлення школярів.

8.1. Недисциплінованість учнів та її причини

Дисципліна – це відповідний порядок поведінки, що відповідає нормам і вимогам, що склалися. Вона буває двох видів: свідомою (внутрішньою) і за примусом (зовнішня).

Недисциплінованість – це негативна морально-вольова якість особистості, що відображається у невмінні або небажанні організувати свою поведінку у відповідності із громадськими нормами і вимогами.

Вчитель фізичної культури повинен на конкретних прикладах показати школярам, до чого може привести недисциплінованість одного учня. Вчителю треба довести до свідомості учнів думку, що недисциплінована поведінка – це діло громадське (суспільне), а не особисте.

Причини недисциплінованої поведінки наступні:

1. Відсутність чіткої системи організації суспільно корисної діяльності і включення в нею школярів; на уроці фізичної культури це стосується перш за все підготовки спортивної зали до занять, у тому числі силами самих учнів.
2. Недостатній облік вчителями фізичної культури психологічних особистостей школярів різного віку, а саме прагнення підлітків і юнаків до самостійності і залученості до суспільно корисним справам дорослих. Виникає протиріччя між прагненням підлітків і юнаків до організації їх реального життя. Це протиріччя в більшому ступеню допомагає згладжувати саме заняття фізичною культурою та спортом.
3. Незадоволеність учнями відношеннями із педагогами: школярі прагнуть, щоби до них відносилися як до дорослих, розуміли їх і не чіплялися до дрібницям. Причинами недисциплінованості можуть бути порушення вчителями норм педагогічної етики, антипедагогічні заходи впливу на дітей.

4. Недоліки у організації навчально-виховної роботи і як наслідок – знижений інтерес учнів до уроків фізичної культури.
5. Відсутність єдиних вимог як зі сторони педагогічного колективу школи, так і з боку батьків. Часто вчителя теоретичних дисциплін і батьки зневажливо відносяться до фізичної культури. Це відношення може закріпитися у свідомості учнів, побудується враження безкарності за недисципліновану поведінку на уроках фізичної культури.
6. Часта безкарність порушників дисципліни.

Одним із проявів недисциплінованості є пропуск учнями уроків фізичної культури.

8.2. Способи виховання дисциплінованості і виправлення недисциплінованості учнів

Мотивами дисциплінованої поведінки школярів середніх та старших класів є відношення до фізкультури як засобу удосконалення своєї особистості і обліку інтересів і мети всього колективу. Успіх виховання дисциплінованості залежить від точного викладу і доступності переліку вимог до учнів. Важливо домагатися від школярів не сліпої покори, а розуміння необхідності дотримання дисципліни... Корисно, наприклад, надрукувати правила поведінки у спортивній залі і розташувати їх перед входом до залу.

Заходи виправлення недисциплінованості учнів, які можуть бути використані вчителем фізичної культури, наступні:

1. *Залучення недисциплінованих учнів у різні види громадсько-корисної діяльності* – призначення фізорганами у класі, залучення до суддівства спортивних змагань у школі тощо.
2. *Надання недисциплінованим учням ініціативи у деяких громадсько-корисних справах.*
3. *Вміла організація позакласної спортивної роботи із добровільним вибором виду спорту.*
4. *Правильна організація уроку фізичної культури, його емоційність і цільова спрямованість.*
5. *Укріплення в учнях віри у свої сили.*

6. Використання методів переконання, заохочення, схвалення зі сторони товаришів, їх допомога при виконанні фізичних вправ.

7. Залучення недисциплінованих учнів у групові змагання.

Особливий аспект виховання дисциплінованості виникає у зв'язку з тим, що багато школярів проявляють «вболівальницький» інтерес до спорту, стають прихильниками тої чи іншої спортивної команди. При цьому «вболівальницькі» пристрасті підлітків і юнаків іноді «б'ють через край», що проявляється у антигромадській поведінці. Завдання вчителя фізичної культури – показати, в чому складається дійсна краса спорту, як хлопці можуть морально підтримати спортивну команду (написати, наприклад, їй листа із розбором її гри або виказати в ньому слова втіхи тощо). Корисно залучати для бесід із школярами спортсменів, за яких вони переймаються.

8.3. Виховання важких підлітків в процесі занять фізичною культурою

Особлива виховна роль належить фізичної культури в роботі з *важкими школярами* середніх та старших класів. До важких учнів відносяться ті, хто має відхилення у моральному розвитку, сталі негативні форми поведінки, хто постійно проявляють недисциплінованість. Вчителя відчувають утруднення в роботі з цими дітьми і іноді переживають свою навіяну безпорадність.

За ступенем педагогічної і соціальної занедбаності підлітків і старших школярів умовно можна розділити на *три групи*.

До *першої групи* відносять тих, хто підтримує нормальні відносини з оточуючими, але мають недоліки у характері, що часто пояснюється «хворобою росту», психологічними віковими особливостями. Конфлікт між *бажаннями і можливостями, між свідомістю і поведінкою* приводить до того, що ці школярі не вміють знаходити спільну мову з батьками, педагогами і однолітками. В них не відпрацьовані правильні критерії оцінки життєвих ситуацій, тому вони не завжди можуть відокремити добре від поганого. Свої недоліки ці школярі знають, але боротися з ними не можуть, так як не вміють правильно користуватися своєю самостійністю, не підготовлені батьками і школою до свободи дій.

Підлітки *другої групи* володіють надмірною егоцентричністю, яка перетворює в них окремі недоліки і звички, що мають у негативні риси характеру, роблять

їх важкими у спілкуванні. [*Егоцентризм* – неспроможність індивіду, що переймається власними інтересами, змінити вихідну позицію по відношенню до будь-якому об'єкту, думці тощо]. Школярі цієї групи егоїстичні. В них послаблено почуття сорому. На осуд їх поведінки реагують злосливістю, заздрістю, бажанням зробити все навпаки, причинити біль іншим. Ці школярі не бажають підкорятися, заперечують за ким би то ні було право на їх виховання... Такі школярі легко попадають у дурні компанії.

До *третьої групи* відносяться підлітки і старші школярі, що відрізняються крайньою цинічністю, схильністю до хуліганству, правопорушенню. Для них характерні нестриманість, агресивність, байдужість до переживання інших тощо. Відношення з батьками в них порушені, результатом цього є низька самооцінка, конфліктність як домінуюча риса характеру і жорстокість по відношенню до слабких... Ці школярі частіше за все мають кількарізкові приводи в міліцію.

Деякі західні вчені вважають, що причиною відхилень у моральному розвитку дітей і їх асоціальної поведінки є ті інші вроджені біологічні особливості, що обумовлені спадковістю. Вітчизняні психологи показали, що відхилення у поведінці мають соціальну обумовленість. Це і вплив мікросереды, і ненормальні взаємовідношення, і побутовий устрій в сім'ї, і помилки навчання і виховання в школі.

Л.М. Зюбін відмічає *умови*, що сприяють формуванню «важких» підлітків:

1) недолік розумового розвитку в цілому (але не патологія), що перешкоджає правильному аналізу своєї поведінки і прогнозуванню її наслідків;

2) недостатня самостійність мислення і тому велика навіюваність і конформність;

3) низька пізнавальна активність, збідненість і нестійкість духовних потреб.

Л.Н. Вишневіська відносить до цих *умов* інтелектуальну неповноцінність, порушення невротичного характеру і психопатичні розлади.

Важкі діти – це частіше за все педагогічно занедбані діти, по відношенню до яких були допущені педагогічні прогалини, ігнорований принцип індивідуального підходу у вихованні, діти, у відношенні яких не прийняли своєчасних заходів щодо корекції їх світогляду та поведінки.

Блок-завдання 2. Індивідуальна самотійна робота

а) Самотійно опрацюйте наступні запитання:

- 1) Поняття дисципліни та порушення, що викликані незнанням або помилковим розумінням дисциплінарних норм [1, с. 98-100].
- 2) Порушення дисципліни, що викликані недостатньою вихованістю учнів [1, с. 101-102].
- 3) Прагнення пізнати свої можливості і придбати авторитет у товаришів [1, с. 102-104].
- 4) Порушення дисципліни, що викликане емоційною збудженістю класу [1, с. 104-105].
- 5) Порушення ділових взаємовідносин з вчителем [1, с. 105-108].

Рекомендована література:

1. Карпушин Б.А. Педагогика физической культуры: учебник / Б.А. Карпушин. – М.: Советский спорт, 2013. – 300 с.
2. Педагогика физической культуры и спорта: учебник / под ред. С.Д. Неверковича. – М.: Физическая культура, 2006. – 528 с.
3. Традиції фізичної культури в Україні: Зб. наук. статей / За заг. ред. С.В. Кириленко, В.А. Старкова, А.В. Цьося. – К.: ІЗМН, 1997. – 248 с.
4. Педагогика спорта / Тер-Ованесян А.А., Тер-Ованесян И.А.- К.: Здоров'я, 1986.- 208 с.
5. Шалар О.Г. Лекції з курсу „Психологія фізичного виховання та спорту”: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності ПМСО. Фізична культура.- Херсон: Видавництво ХДУ, 2005.- 212 с.

6. Виховання в учнів прагнення до самовдосконалення в процесі занять фізичною культурою

Прагнення до самовдосконалення, як відзначав Л.М. Толстой, уже тому притаманно людині, що вона ніколи, якщо вона правдива, не може бути задоволена собою...

Розрізняють наступні види самовдосконалення: *моральне, інтелектуальне і фізичне*. Моральне самовдосконалення зв'язане із *самовихованням*. Інтелектуальне самовдосконалення зв'язане із *самоосвітою*... Фізичне самовдосконалення зв'язане із *саморозвитком рухових якостей, формуванням*

рухових умінь. Отже, самовдосконалення є найважливішим шляхом формування себе як особистості, розвитку своїх здібностей, придбання знань і умінь.

Істотною перешкодою для самовдосконалення учнів служить лінь, відсутність у них наполегливості і цілеспрямованості. Труднощі цього процесу полягають у тому, що розвиток **волі** теж є *самовдосконаленням*, тому не можна відкладати **саморозвиток, самоосвіту і самовиховання** доти, поки не розів'ється потрібна *вольова якість*: воно буде розвиватися разом із самовдосконаленням.

Формування прагнення до самовдосконалення проходить через три етапи: 1) створення еталона поведінки і діяльності (ідеалу), якому учень хотів би наслідувати, 2) самопізнання і формування самооцінки, 3) цілеспрямована робота над собою.

6.1. Формування еталона (ідеалу). Еталонний образ людини, на який учень хотів би бути схожим, може будуватися різними шляхами.

Перший шлях зв'язаний з вибором в якості еталона людини, чимось вразившого увагу школяра. Це може бути герой книги чи фільму, великий спортсмен, а можливо й однокласник, який володіє якоюсь яскравою особливістю... Недоліком такого шляху служить те, що еталонна особистість чи її образ приймається цілком, із усіма позитивними і негативними її сторонами, і учень починає переймати не тільки гарне, але і погане...

Другий шлях зв'язаний з формуванням збірного еталона. У цьому випадку визначені еталонні якості беруться від різних людей...

Образи ідеальних особистостей мають у різних учнів неоднакову стійкість... У зв'язку з цим учитель фізичної культури повинний сприяти вибору як ідеалу такої людини, що володіє неминучими позитивними якостями і достоїнствами, щоб учень міг постійно орієнтуватися на цей еталон...

6.2. Самопізнання і самооцінка як збудники самовдосконалення. Прийоми самопізнання. ... Пізнання людиною самого себе можливо лише при спілкуванні з іншими людьми, у процесі спільної практичної діяльності.

Існують різні прийоми самопізнання:

Самоспостереження – це спостереження людини над своїми вчинками, діяльністю, переживаннями. Воно дозволяє прогнозувати свою поведінку при певних емоційних станах і вчасно включати моральний контроль для запобігання небажаних дій і вчинків.

Ретроспективне самопізнання – це самоспостереження за тим, як поведився суб'єкт у минулому відрізку часу, що він при цьому переживав. Це самоспостереження по наявним у людини вторинним образам (уявленням).

Опосередковане самопізнання (зіставлення, порівняння) здійснюється школярами, які досягли певного рівня самосвідомості, наступними шляхами: зіставлення учнем себе з іншими людьми, порівняння ставлення учня до самого себе зі сформованим до нього відношенням оточуючих людей (педагогів, учнів, батьків, інших дорослих)...

Аналіз власних дій і вчинків, здійснюваний часто уже по ходу самоспостереження і зіставлення, є необхідною ланкою, що веде до формування в школярів самооцінки. Він дозволяє розкривати причинно-наслідкові зв'язки своїх учинків, успіхів і невдач, дає можливість судити про свою особистість, про її значимість для загальної справи, у якій школяр бере участь...

У **самоаналізі** необхідно робити упор на аналіз поведінки. Адже об'єктивно можна судити про себе тільки по своїх реальних вчинках, а не уявленим. Практична діяльність, поведінка одночасно і перевіряють і формують якості особистості. Необхідно виробляти в школярів звичку до систематичного і цілеспрямованого самоаналізу.

Самооцінка повинна допомагати школяреві критично ставитися до своєї особистості, неупереджено розбиратися в особливостях своєї поведінки, виявляти свої недоліки. Однак це можливо тільки в тому випадку, якщо самооцінка буде адекватною, якщо вона досягає певного рівня розвитку.

Рівні самооцінки. Л.І. Рувинський і А.Е.Соловйова виділяють чотири рівні розвитку самооцінки: процесуально-ситуативний, якісно-ситуативний, якісно-консервативний і якісно-динамічний.

Процесуально-ситуативний рівень характеризується тим, що на даному рівні самооцінки школяр не встановлює зв'язків між своїми вчинками, успіхами, невдачами і якостями особистості. Він оцінює своє «Я» лише по окремих безпосередніх результатах діяльності. Оскільки досягнутий результат може бути наслідком збігу обставин (наприклад, перемога на змаганнях усередині класу, школи), самооцінка може бути необ'єктивною: досягнутий результат не відповідає особистісним якостям...

Якісно-ситуативний рівень самооцінки характеризується тим, що школяр установлює прямолінійні зв'язки між своїми вчинками, досягненнями й особистісними якостями: переміг на змаганнях – виходить, цілеспрямований, вольовий. На цьому рівні розвитку самооцінки самовиховання носить ситуативний характер. Вона теж ще неадекватна і хитлива.

Якісно-консервативний рівень самооцінки характеризується руйнуванням прямолінійних, формальних зв'язків між вчинками, досягненнями і якостями особистості. Якість особистості уже абстрагується від конкретного вчинку...

Якісно-динамічний рівень характеризується усвідомленням школярами складних залежностей між вчинками і якостями особистості. Самооцінка більш об'єктивна, динамічна (оскільки відбиває зміни у внутрішньому світі школяра). Самовиховання стає усвідомленим, планомірним і активним процесом...

Приведені рівні розвитку самооцінки мають деякою мірою вікові особливості. *Перший* рівень характерний для молодших школярів, *другий* – для підлітків, *третій* – для перехідного віку (з підлітків у юнака), *четвертий* – для юнаків...

Вплив поганої успішності по фізичній культурі на низьку самооцінку школярем своїх особистісних якостей не було б, якби на уроці оцінювалися не стільки абсолютні досягнення учня (довжина стрибка, бальна оцінка техніка виконання гімнастичної вправи, ефективність гри в баскетбол і т.п.), скільки зміни в досягненнях, що при позитивному ставленні учня до предмета відбивають його старанність. Тоді учень мав би задоволення від того, що його результати зростають, що він досяг уже проміжної мети...

Підлітки, за даними М.Г. Казакіної, не можуть подивитися на себе з боку і правильно оцінити результати своєї діяльності: їх **самооцінки** мають хитливий характер і залежать то від оцінювання *результатів діяльності, то від оцінювання свого відношення до справи, то від оцінювання свого ставлення до інших учасників цієї загальної справи.*

Формування адекватної самооцінки в учнів. Особливу важливість представляє...*організація захоплюючої для підлітка і юнака суспільно значимої діяльності.* Захопленість нею народжує потреба відповідати певним вимогам до поведінки в діяльності...

Не менш важлива для формування адекватної самооцінки моральних якостей особистості школяра *багатогранність суспільної діяльності.* У цьому випадку до школяра пред'являється цілий комплекс вимог, і він буде оцінювати себе не по одному параметру, а по багатьом...

Для формування адекватної **самооцінки** потрібні чіткі критерії («що таке добре і що таке погано»).

Оскільки *неадекватна самооцінка* може бути як заниженою, так і завищеною, підходи вчителя до учнів при формуванні в них адекватної самооцінки повинні бути різними.

У випадку заниженої самооцінки корисно використовувати наступні прийоми:

- 1) організувати навчально-виховний процес так, щоб учень періодично домагався успіху (це підвищує впевненість у собі);
- 2) строго дотримуватися принципу поступовості, щоб реалізувати прийом, викладений у пункті першому;
- 3) уникати критики й осуджень в оцінці дій учня, частіше заохочувати, підкреслювати позитивні моменти в його діяльності;
- 4) не втягувати учня в змагання з іншими хлопцями, тим більше з тими, хто краще підготовлений; нехай учень спочатку спробує змагатися із самим собою під девізом «сьогодні краще, ніж учора»;

- 5) при утрудненні у виконанні завдання розбити його на частині і приділити особливу увагу вправам, що підводять;
- 6) підкреслювати важливість не результату діяльності, а участі в ній.

При завищеній самооцінці можливе використання наступних прийомів:

- 1) періодичне створення для учня ситуацій, у яких би він терпів невелику невдачу (змагання з більш сильним суперником);
- 2) починати навчання і виховання з досить важких завдань, щоб запобігти «розходжуючої» дії легкого успіху;
- 3) строго оцінювати досягнення позитивного результату, при неповній реалізації учнем своїх можливостей використовувати осудження;
- 4) по можливості не навчати спільно зі слабкими учнями;
- 5) переорієнтувати увагу учня з результату виконуваної справи на способи досягнення результату і якість виконання справи.

Формування адекватної *самооцінки* не повинне бути відірване від виховання особистості в цілому. Адже формування уміння правильно оцінювати свої можливості і результати діяльності, бачити дійсні причини неуспіхів і помилок – це одночасно і розвиток самокритичності...

7. Етапи і засоби самовиховання підлітків і старших школярів

По визначенню В.А.Сухомлинського. самовиховання є «людське достоїнство в дії». Самовиховання підлітків і старших школярів повинне розвиватися, послідовно проходячи через ряд етапів: 1) виявлення своїх недоліків; 2) розробка програми й особистих правил самовиховання; 3) реалізація програми за допомогою прийомів самостимуляції і самопримуси; 4) контроль результатів самовиховання і корекція програми самовиховання.

Виявлення своїх недоліків. У результаті самооцінки учні виявляють у себе недоліки, які вони хочуть перебороти. Як відзначають Л.И. Рувинський і А.Є Соловійова, недоліки мають різну природу. З одного боку, під своїм недоліком учень може розуміти *відставання від норм розвитку* позитивної якості. З іншого боку, недоліком він може вважати недостатній розвиток позитивної якості *в порівнянні з наявним у нього ідеалом*.

Можливі випадки, коли під недоліком розуміють наявність негативної якості... Тут самовиховання виражається в подоланні негативної якості, у *перевихованні*.

Розробка програми й особистих правил самовиховання. ...Підлітки намічають програму самовиховання на основі інформації з навколишньої життя, літературних джерел і т.п. Вона звичайно складається з ряду зобов'язань перед самим собою: виробити сміливість, наполегливість, самостійність та ін. Однак у цій програмі вони обмежуються розрізненими актами самовиховання.

...Старшокласники виробляють *особисті правила самовиховання*, що визначають основні лінії поведінки, *систему* вчинків у різних умовах. Це сприяє подоланню ситуативності поведінки.

Багато видатних людей оформляли свої самозобов'язання й особисті правила самовиховання письмово, що сприяло більш чіткій побудові програми самовиховання, її «узаконюванню», кращому збереженню в пам'яті...

Реалізація програми самовиховання. Програма самовиховання реалізується за допомогою прийомів, які поділяють на дві групи: **самостимулювання і самопримуси**.

Прийоми самостимулювання містять у собі *самопереконавання, самосхвалення і самонавіяння*.

Самопереконавання – це прийом, використовуваний людиною, коли їй потрібно затвердитися в правомірності своїх учинків, обґрунтувати правомірність прийняття того чи іншого рішення, затвердити себе у своїх можливостях... Допомагає переборювати внутрішні розбіжності особистості прийом *порівняння доводів*...

Самосхвалення використовується для додання собі впевненості. Це один зі способів оптимізації свого психічного стану, додання настрою мажорності (...”якщо інші зуміли перебороти ці труднощі, то і я теж смогу”).

Самонавіяння – метод, використовуваний для зміцнення віри людини у своїх можливостях і для регуляції свого емоційного стану. Самонавіяння зв'язане з концентрацією уваги на словесних формулах, за допомогою яких людина вселяє

собі бажане: повинний – хочу – можу – є (наприклад: я повинний бути витриманим – я хочу бути витриманим – я можу бути витриманим – я витриманий)...

Прийоми самопримуса, використовувані з метою самовиховання, виражаються в іншій формі, чим прийоми самостимулювання. До них відносяться *самоосуд, самозаборони (самонаказ) і самопокарання*.

Самоосуд – це відверте невдоволення своїми діями, поведінкою, спрямованістю мислення. Критичне ставлення до себе є показником духовного здоров'я особистості...

Самозаборона – це добровільне відмовлення від власних намірів при наявності сильного бажання зробити щось...Застосовуючи самозаборону, людина як би накладає вето на спокуси, що ведуть його убік від наміченого шляху самовиховання...

Нерідко до прийомів самопримуса відносять самопокарання. Однак використання цього прийому викликає в деяких психологів і педагогів заперечення. Самопокарання, на відміну від покарання, є не засобом спонукання особистості до каяття, до переживання своєї провини, а лише їхнім результатом...

...Варто враховувати і небезпечні наслідки самопокарання в підлітків і юнаків, коли воно може приймати форми самобичування.

Самоконтроль і корекція програми самовиховання. Самовиховання – це тривалий і безупинний процес, що вимагає постійного самоконтролю. Щирісередня лінь, що виражається у відсутності наполегливості, є серйозною перешкодою для самовиховання.

Самоконтроль відіграє роль внутрішнього регулятора в процесі самовиховання, що підвищує керованість власною діяльністю і поведінкою. Оволодіння самоконтролем і вміле його використання в повсякденному житті жадає від людини інтелектуальної і вольової напруги, особливо в початковому періоді самовдосконалення...Із самоконтролем зв'язане і самовладання, тобто контролювання своїх емоційних реакцій. Завдяки самовладанню людина може погасити вибух гніву, дратівливість, побороти острах, нерішучість...

Самозвіт – це звіт перед собою про прожитий відрізок часу, зв'язаний з програмою самовиховання. Призначення самозвіту – підвищити відповідальність учня за точне і повне виконання узятим зобов'язанням...

Здійснення самоконтролю і самозвіту полегшується, якщо учень веде щоденник... Супротивники щоденника вважають, що він заважає активної, повнокровної діяльності, відволікає людей від перетворюючої їхню особистість роботи...

...Самовиховання – це не захід... Людина повинна усвідомити для себе принаймні дві речі: якої бажаної мети присвятити себе і як цієї мети досягти...

...Школярі-спортсмени краще знають свої недоліки і майже в чотири рази частіше займаються самовихованням, чим школярі, що не захоплюються спортом. Отже, заняття спортом активізують процес самовиховання.

8. Вікові особливості самовиховання

У залежності від віку школярів самовиховання має ряд особливостей.

У школярів молодших класів самовиховання зв'язане лише із *самовиправленням вчинків*... На самовиправлення його направляють оцінки дорослих, відповідно до яких він хоче стати «гарним».

Підлітки прагнуть самовиховувати в основному вольові якості («силу волі»): сміливість, наполегливість, витримку, дисциплінованість. З інших якостей називають чуйність, скромність. Самовиховання в них зв'язано із *самоствердженням якостей особистості через окремі вчинки*...

У підлітка факт здійснення вчинку не відокремлюється від факту наявності чи відсутності певної якості особистості: він вважає, що раз він зробив сміливий вчинок, значить він сміливий... Для нього здійснення вчинку – це прояв уже наявної в його уяві якості. Звідси виникає перша особливість самовиховання підлітка – *низький рівень усвідомленості самовиховання*.

Друга особливість складається у *вужкості набору якостей, що* виховуються. Підлітки звертають увагу лише на ті якості, що найбільш актуальні для них тепер чи вразили їхню уяву (...замість різнобічного фізичного виховання підліток може захопитися культуризмом, нарощуванням біцепсів та ін.)...

Третя особливість самовиховання підлітків складається в його *ситуативності*. Велика вразливість підлітків і в зв'язку з цим швидка зміна ідеалів приводять до того, що підлітки виявляються не в змозі самі керувати своєю цілеспрямованістю, досягати шляхом самовиховання один раз поставленого завдання (сьогодні вони вирішили стати спритними, як акробати, завтра – сміливими, як парашутисти, післязавтра – сильними, як штангісти).

У юнацькому віці самовиховання школярів зв'язане з *виділенням якостей особистості як спеціального об'єкта самовиховання*... Для них доказом наявності якої-небудь якості стає *систематичність* здійснення певних вчинків... Юнак уже розуміє, що систематичне здійснення тих чи інших вчинків приводить до розвитку, закріпленню тієї чи іншої якості. Тим самим самовиховання переходить на новий якісний рівень – *удосконалювання якостей особистості*...

9. Типові помилки самовиховання

При постановці мети помилки полягають у наступному:

1. *Абстрактність мети, обираної учнем*: він ставить мету – стати вольовим чи організованим, але який конкретний зміст цієї мети, учень не знає...
2. *Несумірність мети і реальних можливостей*: нереалістична оцінка своїх можливостей приводить до того, що мета, навіть конкретно сформульована, виявляється нездійсненною...
3. *Безглуздість мети*: вирішивши стати вольовим, учень відмовляється від прийому певної їжі, у тому числі і необхідної для нормального розвитку його організму...
4. *Одночасний вибір безлічі цілей*: кожна з цих цілей могла б бути досягнута, але разом їх досягти неможливо.
5. *Порушення правильного співвідношення ближніх і віддалених цілей*: школярі починають самостійно освоювати такі складні вправи, які можна опанувати, тільки освоївши більш прості...
6. *Відсутність віддаленої мети*: школяр бачить тільки найближчі цілі, не задумуючись над тим, до якого кінцевого результату вони приведуть...

7. *Підміна цілей*: учень хоче стати наполегливим і для цього ставить завдання – будь-що-будь стрибнути в довжину на чотири з половиною метра (...досягає потрібного результату і...відразу розслаблюється)...

Помилки *при досягненні цілей* зводяться до наступного:

1. *Не встановлюється критерій успішності*: часто школяр не знає, вивчив він завдання чи тільки ознайомився з ним (...підняв два-три рази гантелі і вважає, що досить потрудився...)...
2. *Відсутність чіткої програми досягнення мети*. Бажаючи розвинути в себе рухові якості і не одержуючи швидкого результату в обраному спочатку виді спорту, школяр починає переходити з однієї секції в іншу...
3. *Відсутність гнучкості в реалізації програми діяльності*: учні часто не вміють пристосуватися до умов, що змінилися.
4. *Неправильна реакція на невдачу в самовихованні*: навіть маленьку невдачу учень може розцінити як доказ своєї бездарності, безвільності, у результаті чого кидає почате самовиховання.

10.Завдання учителя фізичної культури по керівництву самовихованням учнів.

...*Метою* самовиховання не повинне бути прагнення виділитися з колективу, піднятися над ним. Навпаки, у школяра самовиховання повинне бути спрямоване на бажання краще виконати свій борг, бути гідним членом колективу. Це відноситься і до самовиховання за допомогою фізичної культури.

Для того щоб *самовиховання* протікало по правильному руслу, воно повинно направлятися вчителями, дорослими, колективом школярів...самовиховання може мати й антигромадську спрямованість. Підліток, наприклад, виховує в собі жорстокість, щоб здаватися в очах хлопців зі своєї компанії сміливим, стає циніком, щоб показати незалежність своїх суджень і «волі» від норм суспільної моралі та ін.

У зв'язку з цим перед учителем фізичної культури виникає ряд завдань.

Перше завдання – *збудити (чи підтримати) прагнення школяра розвинути в собі позитивні риси особистості і позбутися негативних*. Якщо такого прагнення немає, не треба чекати, поки воно виникне саме собою. Треба показати учню, який

виявляє боязкість при виконанні фізичних вправ, що людина сам виробляє свій характер, розповісти, як ті чи інші люди позбулися від такого ж недоліку...

Друге завдання вчителя – *формування у учнів високого рівня самосвідомості*, завдяки якому з'являється *можливість* самопізнання. Знання індивідом самого себе вважається найважливішим показником розвитку особистості. Уміння людини аналізувати свою індивідуальність, дивитися на себе з боку, контролювати свої дії, керувати своїми емоціями, учинками – усе це є критерієм розвитої самосвідомості...Завданням вчителя є *поступове формування прийомів самопізнання*.

Далі вчитель повинний вирішити третє завдання – *допомогти школяреві скласти програму самовиховання*, намітити, які особливості поведінки, риси особистості варто розвивати і які викорінювати, і зв'язане з цим четверте завдання – *вказати розумні шляхи і способи самовиховання*.

...Головне, що повинний зрозуміти учень, – *що виховання і самовиховання вольових і моральних якостей без подолання труднощів практично неможливо* і що переборювати треба повсякденні, буденні труднощі, не чекаючи, поки представиться можливість зробити героїчний вчинок.

Керівництво учителем самовихованням учнів повинно бути *тактовним, без натиску*. Важливо, щоб *цілі самовиховання* не нав'язувалися вчителем, а *виходили від самого школяра*. Треба *надавати учням більше самостійності*, тому що недооцінка прагнення підлітка до самостійності приводить до того, що самовиховання його починає приймати нігілістичний, антагоністичний характер стосовно вчителя...

б) Виконайте індивідуальне завдання на вибір (1-3 бали):

1. Підготувати виступ, доповідь, реферат із теми;
2. Написати тези, статтю, есе;
3. Виступ на науково-практичній конференції.

Блок-завдання 3. Творчі завдання

1. Проаналізуйте педагогічні ситуації з погляду прояву в них якостей та умінь учителя-вихователя

Ситуація 1. Ви йдете коридором школи. У кутку два п'ятикласника з'ясовують між собою стосунки, пускаючи вхід свої кулаки.

Що робити?

- а) схопити обох учнів за руки, розвести їх і повести до учительської для розмови;
- б) не звертати уваги, пройти повз них;
- в) спокійно підійти, розчепити одного із супротивників, пригорнути до себе, сказати йому щось приємне і заспокійливе на вушко;
- г) рішуче підійти до хлопців, голосно крикнути: «Негайно припиніть цю бійку. Я вам поставлю двійки за поведінку!»

Ситуація 2. Учитель заходить на урок у 6-й клас. Учні продовжують з'ясовувати між собою стосунки.

Що робити?

- а) рішуче підійти до столу, подивитися уважно на учнів і сказати: «Зараз же припиніть. Розпочався урок, а ви ще не готові. Як це назвати?»
- б) спокійно, розважливо підійти до столу, подивитися на дітей, м'яко посміхнутися і перевести їх увагу на чудову погоду за вікном;
- в) підійти до столу, покласти на нього книжки, журнал і почати урок, зробивши вигляд, що нічого не відбулося;
- г) зупинитися у дверях, зі здивуванням і докорою подивитися на учнів, наказати їм привести себе в належний порядок і зачекати поки учні не з'ясують стосунки.

Ситуація 3. Авторитетний учитель із великим досвідом роботи входить у клас і бачить на дошці карикатуру на себе. Вона виразна, смішна, точна. Клас мовчки чекає реакції вчителя. Учитель із цікавістю розглядає карикатуру й говорить:

- Оскільки намальовано дуже добре, мені шкода це стирати. Хай художник спочатку перенесе це на папір. Я хвалю талановитого карикатуриста.

Завдання. Проаналізуйте ситуацію. Дайте оцінку діям вчителя.

Ситуація 4. Привітання хлопчиків із святом. Дівчатка (причому, не всі!) вийшли до дошки й по черзі викликали до себе хлопців, щоб подарувати їм аудіодиски.

Касети були підібрані відповідно до уподобань хлопців.

Після вручення подарунків троє хлопців нічого не отримали.

Завдання. Проаналізуйте ситуацію. Дайте оцінку пропозиції щодо дій класного керівника.

Ситуація 5. На уроці дівчинка нагадує вчительці: "Ольга Петрівна, на минулому уроці ви обіцяли, що розповісте нам..." Учителька зовсім забула про свою обіцянку, і виконати його не готова. *Як бути?*

а) упевнено сказати: "Звичайно, звичайно, тільки сьогодні у нас не вистачить на це часу. Давайте наступного разу!"

б) рішуче заявити: "Давайте поговоримо про це після контрольної — тоді у нас і часу буде більше".

в) сказати здивовано: "Ну, сьогодні ви не настільки добре працювали на уроці, щоб я робила вам такі подарунки!"

г) здивуватися: "Щось не пам'ятаю, щоб я давала вам обіцянку, але якщо вам це цікаво, то наступного разу поговоримо".

д) чесно сказати, що забули про свою обіцянку. Вибачитися й сказати, що наступного разу обов'язково його виконаєте.

Ситуація 6. Молодий вчитель помічає, що одна із старшокласниць всіляко з ним заграє. *Що робити?*

а) обговорити цю ситуацію з класним керівником — вона підкаже, як поводитися.

б) якщо у вчителя є сім'я, учні повинні про це знати, а якщо ні — про всяк випадок придумати собі наречену, щоб "охолодити" старшокласниць.

в) одного разу при всіх відчитати дівчинку, щоб бажання кокетувати зникло.

г) записати в щоденник відверте зауваження: "Кокетувала з вчителем фізкультури. Поведінка - 2". І розпис.

д) при нагоді недбало кинути: "Маша, не набридай, це виходить за рамки пристойності!"

е) спробуйте зробити вигляд, що теж звернули на дівчинку увагу, якщо це стимулюватиме її в навчанні.

4.Блок контролю

а) Дайте відповідь на контрольні запитання лекції:

1. Розкрийте причини недисциплінованості підлітків.
2. Які заходи виправлення недисциплінованості учнів може використати у своїй роботі вчитель фізичної культури?
3. Дайте характеристику «важких» учнів.
4. Які існують умови формування «важких» підлітків?

б) Дайте відповідь на питання тесту:

Варіант 8. Тема «Виховання учнів з відхиленням від норм поведінки в процесі занять фізичною культурою»

1. Дайте правильне визначення недисциплінованості:

- а) це недоліки у шкільному і сімейному вихованні, що породжують у дитини негативні риси характеру;
- б) це моральна невихованість, порушення дисципліни у навчанні та хуліганська поведінка;
- в) це відхилення у фізичному розвитку та педагогічна занедбаність учнів;
- г) це негативна морально-вольова якість особистості, що відображається у невмінні або небажанні організувати свою поведінку.

2. Успіх виховання дисциплінованості учнів залежить:

- а) від точного викладу і доступності переліку вимог до учнів;
- б) від чіткої системи організації суспільно-корисної діяльності і включення в неї школярів;
- в) від урахування вчителями фізичної культури психологічних особливостей учнів;
- г) від формування інтересу учнів до уроків фізичної культури.

3. До важких учнів відносяться ті:

- а) хто має відхилення у фізичному розвитку, фізичної підготовленості, фізичному здоров'ї;
- б) хто має відхилення у моральному розвитку, негативні форми поведінки, постійний прояв недисциплінованості;
- в) хто не підтримує нормальні відносини з батьками, вчителями, учнями;
- г) в кого не відпрацьовані правильні критерії оцінки життєвих ситуацій.

Література

- 1) Ильин Е.П. Психология физического воспитания: 2-е изд., испр. и доп. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2000.- 486 с.
- 2) Ильин Е.П. Психология для педагогов. – СПб.: Питер, 2012. – 640 с.
- 3) Ильин Е.П. Психомоторная организация человека: Учебник для вузов .- СПб.:Питер,2003.-384 с.
- 4) Ильин Е.П. Психология спорта. — СПб.:Питер,2009.-352 с.: ил. — (Серия «Мастера психологии»).
- 5) Гогунев Е.Н., Мартьянов Б.И. Психология физического воспитания и спорта. Учеб. пособие.– М.: «Академия»,2000.-288 с.
- 6) Карпушин Б.А. Педагогика физической культуры: учебник / Б.А. Карпушин. – М.: Советский спорт, 2013. – 300 с.
- 7) Кузьмінський А.І., Вовк Л.П., Омеляненко В.І. Педагогіка: завдання і ситуації: Практикум. – К.: Знання-Прес, 2003. – 429 с.
- 8) Кузьмінський А.І., Вовк Л.П., Омеляненко В.І. Педагогіка: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. - К.: Знання-Прес, 2004. – 445 с.
- 9) Лисянська Т.М. Педагогічна психологія: Практикум: Навч. посіб. – К.: Каравелла, 2009. – 224 с.
- 10) Ложкин Г.В. Психология спорта: схемы, комментарии, практикум: учеб. пособ. / Г.В. Ложкин. – К.: Освіта України, 2011. – 484 с.
- 11) Молодцова Н.Г. Практикум по педагогической психологии. 2-е изд. – СПб.: Питер, 2009. – 208 с.
- 12) Педагогіка: Хрестоматія / Уклад.: А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – К.: Знання-Прес, 2003. – 700 с.
- 13) Педагогика физической культуры и спорта: учебник / под ред. С.Д. Неверковича. – М.: Физическая культура, 2006. – 528 с.
- 14) Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навч. посіб. – К.: Каравелла, 2008. – 336 с.
- 15) Спортивная психология в трудах отечественных специалистов./Сост. И.П.Волков.- СПб.:Питер,2002.- 384 с.
- 16) Традиції фізичної культури в Україні: Зб. наук. статей / За заг. ред.. С.В. Кириленко, В.А. Старкова, А.В. Цюся. – К.: ІЗМН, 1997. – 248 с.
- 17) Практикум по спортивной психологии /Под ред. И.П.Волкова.- СПб.: Питер, 2002.- 288 с.
- 18) Педагогика спорта /Тер-Ованесян А.А., Тер-Ованесян И.А.- К.: Здоров'я, 1986.- 208 с.
- 19) Станкин М.И. Психолого-педагогические основы физического воспитания: пособие для учителя.- М.: Просвещение, 1987.- 224 с.
- 20) Шалар О.Г. Лекції з курсу „Психологія фізичного виховання та спорту”: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності ПМСО. Фізична культура.- Херсон: Видавництво ХДУ, 2005.- 212 с.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I «ДИДАКТИКА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ»	5
Модуль 1. «Предмет та завдання педагогіки фізичного виховання»	5
Модуль 2. «Специфіка діяльності вчителя фізичної культури»	15
Модуль 3. «Дидактика фізичного виховання»	39
Модуль 4. «Активізація учнів на уроці фізичної культури»	52
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II «ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ УЧНІВ В ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ»	77
Модуль 5. «Виховання в умовах занять фізичною культурою»	77
Модуль 6. «Формування колективу і виховання в ньому учнів при заняттях фізичною культурою»	86
Модуль 7 «Формування моральності учнів в процесі занять фізичною культурою»	103
Модуль 8. «Виховання учнів з відхиленням від норм поведінки в процесі занять фізичною культурою»	120
ЛІТЕРАТУРА	140

Відповідальний редактор – Стрикаленко Є.А.

Коректори –
Технічний редактор –

Підписано до друку 21.03.2011. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 6,51. Наклад 300.

Друк здійснено з готового оригінал—макета у видавництві ПП
Вишемирський В.С.

Свідоцтво серія ХС № 48 від 14.04 2005 р.

Видано Управлінням у справах преси та інформації
73000, Україна, м.Херсон, вул. 40 років Жовтня, 138,
Тел. (050) 514-67-88, (050) 133-10-13, e-mail: vvs2001@inbox.ru